

7 June 50

Erstf. hrsg. von der
R. I. - 10

84

11-60

4. Januar 1910

”ԿԻՒԹԷՄՊԵՐԿ” ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ, ԹԻԻ 2

Հեղինակ՝ ԱԼԵԿՍԱՆՏՐ ՏԻԻՄԱ

Ե Ր Ե Ք * * * *

ՀՐԱՑԱՆԱԿԻՐՆԵՐ

Թարգմանիչ՝ Հ Ր Ա Յ Ր

ԶՈՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

Կ. ԳՈՒԻՍ

Տպագր. ՄԱՆԶՈՒՄԷ

1910

Երեւ Հրացանակիրներ

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՏԻՄԱ

ԹԱՐԳՄԱՆԻԶ՝ ՀՐԱՅՐ

Ա.

ԳԻՇԵՐԸ ԱՄԷՆ ԿԱՏՈՒՆԵՐԸ ԴՈՐՇԱԳՈՅՆ ԵՆ

Վերջապէս հասաւ այն իրիկունը որուն անհամբեր
կ'սպասէին Բօրթօս և ա'Արդանեան :

Տ'Արդանեան սովորականին պէս Միլէտին տունը
դնաց ժամը իննին մօտ : Շատ զուարթ գտաւ զայն :
Երբեք այնքան սիրալիր ընդունելութիւն ըրած չէր
իրեն : Մեր կասքօնը խկոյն յիշեց որ տոմսակը Միլէ-
տին յանձնուած էր և անոր վրայ ազդեցութիւն
ըրած էր :

Քէզզի օշարակ հրամցնելու համար ներս մտաւ :
Յիրունին սիրալիր կերպով ընդունեց զայն և չնորհալի
կերպով ժպտեցաւ անոր : Բայց, աւա՛ղ, խեղճ ազջիւղ
այնքան ախուր էր որ Միլէտին բարեացակամութիւնը
անգամ չր դիտեց :

Տ'Արդանեան հետզհետէ կը նայէր երկու կիներուն
և ստիպուած էր ինքնիրեն խոստովանելու թէ բնու-
թիւնը զանոնք յօրինելով սխալած էր : Բարձրագիւր

կնոջ տուած էր շահամուր և վատթար հոգի մը, իսկ սենեկապանուհիին՝ դքսուհիի մը սիրտը:

Ժամը 10ին Միլէտի քիչ մը մտահոգ երեցաւ: Տ'Արդանեան հասկեցաւ թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզէր: Ժամացոյցին կը նայէր, ոտք կ'ելլէր, նորէն կը նստէր, տ'Արդանեանի երեսին կը ժպտէր այնպիսի դէմքով մը, որ ըսել կ'ուզէր. «Անտարակոյս շատ սիրուն ես, բայց եթէ մեկնիս, աւելի սիրուն պիտի երեւաս աչքիս»:

Տ'Արդանեան ոտք ելաւ և գլխարկը առաւ, Միլէտի ձեռքը տուաւ որ համբուրէ: Երկուստեքը զգաց որ Միլէտի ուրախ էր ո՛չ թէ պէրանքի համար, այլ մեկնելուն վրայ իր երախտագիտութիւնը յայտնելու համար:

— Զափաղանց կը սիրէ զայն, ընաւ ինքնիրեն և դուրս ելաւ:

— Այս անգամ Բէդդի չէր սպասեր տ'Արդանեանի ո՛չ նախասենեակին, ո՛չ բակին մէջ և ոչ ալ մեծ դրան տակ: Հարկ եղաւ որ տ'Արդանեան առանձին գտնէ սանդուղը ու փոքրիկ սենեակը:

Բէդդի գլուխը ձեռքերուն մէջ պահած էր ու կուլար:

Լսեց տ'Արդանեանի ներս մտնելը, բայց գլուխը չվերցուց: Երկուստեքը անոր մօտ գնաց և ձեռքերը բռնեց: Այն ատեն Բէդդի սկսաւ հեծկտալ:

Ինչպէս որ տ'Արդանեան գուշակած էր, Միլէտի նամակը առնելուն պէս, ուրախութենէն ամէն բան ըսեր էր սենեկապանուհիին: Յետոյ, իրեն եղած յանձնարարութիւնը այս անգամ աղէկ կատարած ըլլալուն ի վարձատրութիւն՝ քսակ մը տուած էր:

Բէդդի, իր սենեակը երթալով, քսակը անկիւն մը նետած էր, ուր անիկա մնացած էր բերանաբաց և գորգին վրայ երեք չորս ոսկի ինկած էր:

Սեղճ աղջիկը, տ'Արդանեանի գգուանքներուն վրայ, գլուխը վերցուց: Տ'Արդանեան ինք ալ գար-

հուրեցաւ անոր դէմքին այլալուծիւնէն: Բէդդի ձեռքը միացուց աղերսաբիւս դէմքով մը, բայց չհամարձակեցաւ խօսք մը ըսելու:

Թէև տ'Արդանեան շատ զգայուն սիրտ մը չունէր, բայց այս շուտ վիշտէն ողորմեցաւ: Միայն թէ իր ծրագիրներուն և մանաւանդ այս ծրագիրին այնքան կտուցած էր որ կանխաւ պատրաստած յատակագիծէն բնաւ մը չփոխեց: Ուստի Բէդդիին յոյս մը չտուաւ: Միայն թէ իր արտօրը ցոյց տուաւ իբրեւ պարզ վրէժ-խնդրութիւն մը:

Եւ յետոյ, այս վրէժխնդրութիւնը այնքան կը դաւրոնար որքան Միլէտի, իր կարմրութիւնը ծածկելու համար իր սիրահարէն, պատուիրած էր Բէդդիին որ յարկաբաժինին և նոյն իսկ իր սենեակին լոյսերը մարէ: Մ. աը վարա արշալոյսէն առաջ դուրս պիտի ելլէր, մութին մէջ:

Պահ մը ետք, լսուեցաւ որ Միլէտի իր սենեակը կը մտնէր: Տ'Արդանեան իսկոյն վազեց և պահարանը մտաւ: Հաղիւ թէ հոն կըկուած էր, զանգակը զարնուեցաւ:

Բէդդի տիրուհիին սենեակը մտաւ և դուռը քաց չթողուց: Բայց միջնորժը այնքան բարակ էր որ երկու կիներուն գրէթէ բոլոր խօսքերը կը լսուէին:

Միլէտի ուրախութենէն արթնալ կ'երեւար և Բէդդիին չարունակ պատմել կուտար վարտի հետ իր ունեցած կարծեցեալ տեսակցութեան ամենափոքր մանրամասնութիւնները, թէ ի՞նչպէս ընդունած էր իր նամակը, ի՞նչպէս պատասխանած էր, դէմքին արտայայտութիւնը ի՞նչպէս էր, շատ սէր կը յայտնէ՞ր: Եւ այս բոլոր հարցումներուն խեղճ Բէդդի, անխռով մնալու ստիպուած, կը պատասխանէր խղիւղ ձայնով մը, որուն վշտագին չեղար իր տիրուհիին ուշադրութիւնը չէր գրաւեր: Երջանկութիւնը այնքան ինքնա-

Վերջապէս երբ կոմսին հեռ իր տեսակցութեան վայրկեանը մօտեցաւ, Միլէտի բոլոր լոյսերը մարել տուաւ և Քէդդիին հրամայեց իր սենեակը դռնաւ և Վարտի կոմսը դալուն պէս հետքս բերել:

Քէդդիի սպասուածը երկար չտևեց: Հաղիւ թէ տ'Արդանեան իր պահարանին փականքին ծակէն տեսաւ որ յարկաբաժինը մուս մութ էր, դուրս ելաւ թաքստոցէն ճիշտ այն պահուն կրք Քէդդի հաղորդակցութեան դուռը կը գոցէր:

— Ի՞նչ աղմուկ է աղ, հարցուց Միլէտի:

— Ես եմ, ըսաւ տ'Արդանեան ցած ձայնով, վաղտի կոմսն եմ:

— Օ՛հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, մրմռաց Քէդդի, նոյն իսկ չկրցաւ իր որոշած ժամուն սպասել:

— Լա՛ւ ուրեմն, ինչո՞ւ ներս չի մտներ, ըսաւ Միլէտի դողդոջուն ձայնով մը կո՛մս, կո՛մս, աւելցուց, գիտէ՞ք թէ ձեզի կ'ըսպասեմ:

Այս կոչին վրայ, տ'Արդանեան մեղմով հեռացուց Քէդդին և սենեակը թոյացաւ:

Եթէ կատաղութիւնն ու վիշտը կրնան չարչարել հոգի մը, պէտք է ըլլայ այն սիրահարին հոգին, որ իրեն չպատկանած անունով մը կը լսէ սիրոյ խօսքեր, որոնք կ'ուղղուին իր երջանիկ ոտիսին:

Տ'Արդանեան կը գտնուէր այնպիսի վշտալի կացութեան մը մէջ, զոր նախատեսած չէր: Նախանձը կը կրծէր իր սիրտը և կը տառապէր խեղճ Քէդդիին չափ, որ այս միջոցին կ'արտասուէր յարակից սենեակին մէջ:

— Այո՛, կո՛մս, կ'ըսէր Միլէտի իր ամէնէն անուշ ձայնովը և անոր ձեռքերը իրեններուն մէջ սեղմելով կաթոգին, այո՛, երջանիկ եմ այն սիրով, զոր ձեր ակնարկներն ու ձեր խօսքերը արտայայտած են ինծի ամէն անգամ որ իրարու հանդիպած ենք: Ե՛ս ալ կը սիրեմ ձեզ: Օ՛հ, վաղը, վաղը ձեռն զրաւական մը կ'ուզեմ որ ապացուցանէ ինծի թէ իմ վրաս կը խորհիք:

Եւ որովհետեւ կրնայ ըլլալ որ զիս մօռնաք, առէք սրէիկա:

Եւ ձեռքի մատնին հանելով, տ'Արդանեանի մատը անցուց:

Երիտասարդը յիշեց որ այդ մատնին տեսած էր Միլէտին ձեռքը: Ագամանդակուս հիանալի չափիւղայ (կեօֆ եագուր) մըն էր:

Տ'Արդանեանի առաջին շարժումը եղաւ մերժել, բայց Միլէտի աւելցուց:

— Ո՛չ, ո՛չ, պահեցէք այս մատնին իմ սիրոյս համար: Ասկէ զատ, աւելցուց յուզեալ ձայնով մը, այս մատնին ընդունելով ինծի կը մատուցանէք այնպիսի մեծ ծառայութիւն մը, զոր չէք կրնար երեւակայել:

— Գաղտնախորհուրդ կ'ին մըն է աս, մրմռաց տ'Արդանեան ինքնիրեն:

Այս միջոցին ամէն բան երեւան հանելու արամադրութիւն մը զգաց: Բերանը քացաւ Միլէտին ըսելու համար թէ ո՛վ էր և վրէժխնդրական ի՛նչ նպատակով եկած էր, բայց Միլէտի աւելցուց.

— Խեղճ հրեշտակ, քիչ մնաց որ այն հրէշ կասքօնը պիտի սպաննէր ձեզ:

Հրէշը ինք՝ տ'Արդանեանն էր:

— Օ՛հ, շարունակեց Միլէտի, ձեր վէրքերը տակաւին ցաւ կը պատճառեն:

— Այո՛, շա՛տ, ըսաւ տ'Արդանեան, որ չէր գիտեր թէ ի՛նչ պատասխան տայ:

— Անհոգ եղիք, մրմռաց Միլէտի, ես ձեր վրէժը պիտի լուծեմ և անողորմաբար:

— Է՛հ, ըսաւ տ'Արդանեան ինքնիրեն, խոստովանութիւններու վայրկեանը եկած չէ տակաւին:

Տ'Արդանեան քանի մը վայրկեանի պէտք ունեցաւ այս կարճատև խօսակցութենէն ինքզինքը գտնելու համար: Բայց իր յղացած վրէժխնդրական բոլոր գա-

ղափարները անհետացեր էին բոլորովին։ Այս կինը անհաւատալի ազդեցութիւն մը ի գործ կը դնէր իր վրայ։ Կ'ատէր զայն ու կը պաշտէր միանգամայն։ Երբեք կարծած չէր թէ իրարու այսքան հակառակ երկու զդացումներ կրնան գտնուիլ միեւնոյն սիրտին մէջ ու կազմել տարօրինակ ու տեսակ մը դիւային սէր։

Սակայն ժամը մէկ զարկած էր։ Հարկ էր բաժնուիլ։ Տ'Արդանեան, Միլիտիէն բաժնուած պահուն, շատ ցաւ զգաց և փոխադարձաբար իրարու ուղղուած սիրավառ հրաժեշտի պահուն, նոր տեսակցութիւն մը որոշուեցաւ յաջորդ շաբթուան համար։ Խեղճ Քէզըի կը յուսար որ պիտի կրնար քանի մը խօսք ուղղել տ'Արդանեանի երբ իր սենեակէն անցնէր, բայց Միլիտի ինք անձամբ առաջնորդեց զայն մութին մէջ և սանդուղին վրայ միայն բաժնուեցաւ անկէ։

Հետեւեալ առտուն, տ'Արդանեան Աթօսի տունը վաղեց... այնպիսի տարօրինակ արկածի մը ենթարկուած էր որ կ'ուզէր խորհուրդ հարցնել իր բարեկամին։ Ամէն բան պատմեց անոր։ Աթօս քանի մը անգամ յօնքերը պոստեց։

— Ձեր Միլիտին գարշելի արարած մը կ'երեւայ ինծի, ըսաւ։ Բայց դարձեալ իրաւունք չունիք զայն խաբելու։ Ահա ո'ւ է կերպով սոսկալի թշնամի մը չանցեցաք։

Եւ խօսելով մէկտեղ, Աթօս ուշադրութեամբ կը նայէր ազամանդակուռ չափիւղային, որ տ'Արդանեանի մատին վրայ բռնած էր թագուհիին մատնիին տեղը, որ հիմա խնամքով պահուած էր տուփի մը մէջ։

— Սա մատնիին կը նայիք, ըսաւ Կաթօնը՝ հրաբորտութիւն զգալով որ այնքան ճոխ ընծայ մը կը ցուցադրէ իր բարեկամներուն աչքին։

— Այո՛, ըսաւ Աթօս, ընտանեկան զոհար մը կը յիշեցնէ ինծի։

— Աղւոր է, այնպէս չէ՞, ըսաւ տ'Արդանեան։

— Հիանալի՛ է, պատասխանեց Աթօս։ Չէի կարծեր որ այնքան աղւոր երկու չափիւղաներ գտնուին։ Ձեր ազամանդին հե՞տ փոխանակեցիք արդեօք։

— Ո՛չ, ըսաւ տ'Արդանեան, իմ գեղանի անգլուհիին, կամ մանուսանդ գեղանի ֆրանսուհիին նուէրն է, վասնզի, թէ և հարցուցի, բայց համոզուած եմ թէ ձրանսա ծնած է։

— Այդ մատնին Միլիտին տուաւ ձեզի, պոռոց Աթօս այնպիսի ձայնով մը, որուն մէջ դիւրին էր սաստիկ յոգում մը նշմարել։

— Նոյն ինքը։ Այս գիշեր տուաւ ինծի։

— Տուէք նայիմ սա մատնին, ըսաւ Աթօս։

— Առէ՛ք, պատասխանեց տ'Արդանեան մատէն հանելով։

Աթօս յննեց զայն ու դեփ դեղին կտրեցաւ։ Յետոյ փորձեց ձախ ձեռքին մատնեմատը դնել։ Այդ մատին յարմարեցաւ որպէս թէ անոր համար չինուած էր։ Զարոյթի ու վրէժխնդրութեան ամպ մը անցաւ աշնուականին սովորաբար այնքան հանդարտ ճակտին վրայէ։

— Անկտրելի է որ ան ըլլայ, ըսաւ։ Այս մատնին ինչպէս պիտի գտնուէր Միլիտի Քէզրիքի ձեռքը։ Եւ սակայն շատ դժուար է որ երկու գոհարներու միջև այսքան նմանութիւն ըլլայ։

— Կը ճանչնա՞ք այս մատնին, հարցուց տ'Արդանեան։

— Կարծեցի թէ կը ճանչնամ, ըսաւ Աթօս, Բայց անշուշտ սխալեր եմ։

Եւ մատնին յանձնեց տ'Արդանեանի, առանց սակայն իր նայուածքը անոր վրայէն հեռացնելու։

— Ինծի նայեցէ՛ք, տ'Արդանեան, ըսաւ Աթօս պահ մը ետքը, սա մատնին հանեցէ՛ք ձեր մատէն կամ թէ

քարը մէջի կողմը դարձուցէք, ինծի կը յիշեցնէ այնպիսի անագորոյն յիշատակներ, որ պիտի չկրնամ հանդարտ մտքով խօսիլ ձեզի հետ: Եկած չէի՞ք ինծի խորհուրդ հարցնելու և չէի՞ք ըսեր թէ ի՞նչ ընելիդ չէք գիտեր: Բայց կեցիք, տուէք ինծի սա շափուղան: Այն որուն խօսքը կ'ընէի, մէկ երեսին վրայ սկրթութիւնը մը ունէր արկածի մը հետեանքով:

Տ'Արդանեան մատնին նորէն հախեց մատէն և Աթօսի տուաւ:

Աթօս սարսռաց:

— Նայեցէք, ըսաւ, տարօրինակ չէ՞:

Եւ տ'Արդանեանի ցոյց տուաւ այն սկրթութիւնը, որուն գոյութիւնը կը յիշէր:

— Բայց այս շափուղան որմէ՞ անցած էր ձեզի, Աթօս:

— Մօրմէս, որ իէք ալ իր մօրմէն ստացած էր: Ինչպէս ըսի, ընտանեկան հին գոհար մըն է, որ պէտք չէր երբեք դուրս ելլել մեր ընտանեկան շրջանակէն:

— Մախնեցի՞ք, հարցուց տ'Արդանեան վարանու մով:

— Ո՛չ, աւելցուց Աթօս օտարինակ ժպիտով մը, սիրոյ նուիրուած գիշեր մը արուեցաւ մէկուն, ինչպէս որ հիմա տրուեր է ձեզի:

Տ'Արդանեան սկսաւ խորհիլ: Իրեն կ'երեւար թէ Միլէտիի հոգիին մէջ անդունդներ կը տեսնէ, որոնց խորութիւնները մթին ու անծանօթ էին:

Մատնին ո՛չ թէ մատը, այլ գրպանը դրաւ:

— Ինծի նայեցէք, տ'Արդանեան ըսաւ Աթօս անոր ձեռքը բռնելով, գիտէք թէ կը սիրեմ ձեզ: Եթէ զաւակ մը ունենայի, ձենէ աւելի պիտի չսիրէի զայն: Հաւատացէք խօսքիս, և հրաժարեցէք սա կնոջմէն: Չեմ ձանձնար զայն, բայց տեսակ մը դրդում կ'ըսէ ինծի

թէ կորստեան մատնուած էակ մըն է և աղետալի բան մը կայ անոր մէջ:

— Իրաւունք ունիք, ըսաւ տ'Արդանեան: Ուստի կը բաժնուիմ անկէ: Կը խոստովանիմ թէ այս կինը ինծի ալ սարսափ կը պատճառէ:

— Այդ քաջութիւնը պիտի ունենա՞ք, ըսաւ Աթօս:

— Պիտի ունենամ, պատասխանեց տ'Արդանեան և հիմակ անմիջապէս:

— Լա՛ւ ուրեմն, և իրաւունք ունիք, զա՛ւակս, ըսաւ ազնուականը գրէթէ հայրական դուրգուրանքով մը սեղմելով Կասքօնին ձեռքը: Իցիւ թէ այս կինը, որ հաղիւ թէ մտած է ձեր կեանքին մէջ, սոսկալի հեռք մը չը ձգէ հոն:

Եւ Աթօս գլխովը ողջունեց տ'Արդանեանը այնպիսի մարդու մը պէս որ կ'ուզէ հասկցնել թէ ուրախ պիտի ըլլայ իր մտածումներուն հետ անսնձին մնալու:

Տուն դառնալով, տ'Արդանեան գտաւ Բէգդին, որ իրեն կ'սպասէր: Խեղճ աղջիկը եթէ ամիս մը տենդէ տառապէր, այնքան փոխուած պիտի չըլլար որքան փոխուած էր անքունութիւնով և վիշտով անցուցած այդ գիշերը:

Տիրուհիին կողմէ զրկուած էր կեղծ վարտին: Տիրուհին իր սէրէն խնդ դարձած և ուրախութենէն գինովցած էր: Կ'ուզէր գիտնալ թէ իր սիրահարը ե՞րբ պիտի դար նորէն:

Եւ խեղճ Բէգդի, սժգոյն ու դողդոջուն, կ'սպասէր տ'Արդանեանի պատասխանին:

Աթօս մեծ ազդեցութիւն մը ունէր երկտասարդին վրայ: Իր բարեկամին խորհուրդները, իր սրտին ձայնին հետ միանալով, համոզած էին զինքը այլ ևս չտեսնել Միլէտին, հիմակ որ իր հպարտութիւնը փրկուած էր և վրէժխնդրութիւնը գոհացած: Ուստի, իրեն պատասխան, գրիչ մը առաւ և հետեւեալ նամակը գրեց.

«Տիկին, յոյս մի՛ դնէք վրաս որ նոր ժամագրու-
թեան մը կը գտնուիմ: Ապաքինելէս ի վեր այս կարգի՛
այնքան դադուքներ ունիմ որ հարկ եղաւ կարգ մը
դնել անոնց մէջ: Եւ կարգը ձեզի գայ, պատիւ պիտի
ունենամ ձեզի իմացնելու: Կը համբուրեմ ձեռքերնիդ,
ԿՈՄՍ ՏՐ ՎՍՐՏ»:

Շափիւղային համար խօսք մը իսկ չըրաւ: Կաս-
քօնը արդեօք Միլէտիին դէմ դէ՞նք մը պահել կ'ուզէր
իր քովը: Կամ թէ, աւելի անկեղծօրէն խօսելով, ար-
դեօք այս շափիւղան կը պահէր որ իր ռազմական պի-
տոյքներուն ծառայեցնէ: Մարդ մեծապէս կը սխալի
եթէ մէկ ժամանակի մը գործերը դատէ ուրիշ ժամա-
նակի մը տեսակէտով: Ինչ որ պարկեշտ մարդու մը
համար ամօթ կը համարուի այսօր, այն թուականին
չատ պարզ և բնական բան մըն էր և աղնուական ըն-
տանիքներու զաւակներ ընդհանրապէս իրենց սիրու-
հիներուն ծախքովը կ'ապրէին:

Տ'Արդանեան նամակը բաց վիճակի մէջ տուաւ
Քէզդիին, որ ամէնէն առաջ կարդաց առանց հետևա-
լու և որ քիչ մնաց ուրախութենէն պիտի խենդենար
երբ երկրորդ անգամ կարդաց զայն:

Քէզդի չէր կրնար հստալ այս երջանկութեան:
Տ'Արդանեան սփառեցաւ բերանացի կրկնել այն ազա-
նօվութիւնները, զոր նամակը կուտար իրեն գրաւոր
կերպով: Ու թէեւ Միլէտիի ղայրացկոտ բնաւորութիւ-
նը ծանօթ ըլլալով, խեղճ աղջիկը կ'զգար թէ վտանգի
պիտի ենթարկուէր այդ նամակը իր տիրուհիին տալով,
սակայն նորէն իր սրունքներուն բոլոր արագութիւնով
վազեց Ռուսայա հրապարակը:

Ամէնէն աղէկ կնոջ սիրտն իսկ անողօք է ոսոխու-
հի մը վիշտերուն հանդէս:

Միլէտի նամակը բացաւ այն փութկոտութեամբ, որով
Քէզդի բերած էր զայն: Բայց հազիւ թէ առաջին բառը

կարդաց, դեմ տեղին կտրեցաւ: Յետոյ թուղթը ճը-
մովէնց և ապա Քէզդի կողմը դարձաւ հրացայտ աշ-
քերով:

— Ի՞նչ կը նշանակէ այս նամակը, ըսաւ:

— Բայց ձեր նամակին պատասխանն է, Տիկին,
պատասխանեց Քէզդի դողդալով:

— Անկարելի՛ է, պոռաց Միլէտի, անկարելի է
որ աղնուական մը այսպիսի նամակ մը գրէ կնոջ մը:
Յետոյ, յանկարծ սարսալով:

— Աստուած իմ, ըսաւ, արդեօք գիտէ՞...:

Խօսքը ընդհատեց:

Ահա՛նէրը կը կափկափէին: Երեսն գոյնը մոխիր
դարձեր էր: Ուզեց դէպ ի պատուհանը երթալ օդ առ-
նելու համար, բայց թեքը միայն կրցաւ երկարել:
Սրունքները կթոտեցան և ինչաւ թիկնաթոռի մը վրայ:
Քէզդի կարծեց թէ պիտի նուաղէր և փութաց
չփակը քակելու: Բայց Միլէտի ոտք ելաւ իսկոյն:

— Ի՞նչ կ'ուզէք ինձմէ, ըսաւ, և ինչո՞ւ ձեռ-
քերնիդ վրաս կը դնէք:

— Կարծեցի թէ տկարութիւն կ'զգաք և ուզեցի
օգնել, պատասխանեց սպասուհին, սարսափելով այն
սոսկալի արտայայտութենէն, զոր առած էր իր տիրու-
հիին դէմքը:

— Տկարութիւն զգա՞լ, ե՞ս, կնամաքդի տե՞ղ կը
դնէք զիս: Երբ զիս կը նախատեն, տկարութիւն չեմ
զգար, այլ վրէժ կը լուծեմ, կ'իմանա՞ք:

Եւ ձեռքովը նշան ըրաւ Քէզդիի որ դուրս ելլէ:

Բ.

ՎՐԷԺԻՆԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԱԶ

Իրիկունը՝ Միլէտի հրամայեց որ տ'Արդանեանը ներս բերեն իսկոյն երբ իր սովորութեան համեմատ այցելութեան դայ... Բայց չեկաւ:

Հետեւեալ օրը Քէզզի երիտասարդը տեսնելու գնաց և առջի իրիկուն անցա՝ դարձածը պատմեց անոր: Տ'Արդանեան ժպտեցաւ: Միլէտին այդ նախանձաւառ զայրոյթը իր վրէժխնդրութիւնն էր:

Իրիկունը՝ Միլէտի առջի օրուրնէ աւելի անհամբեր երեւցաւ: Կառքօնին վերաբերեալ հրամանը կրկնեց: Բայց, առջի օրուան պէս, ի դուր սպասեց անոր:

Միւս օրը՝ Քէզզի տ'Արդանեանի տունը գնաց, բայց այլ ևս առջի երկու օրերուն պէս դուարթ և աշխոյժ չէր, այլ ընդհակառակը վերջին ծայր տխուր:

Տ'Արդանեան հարցուց խեղճ աղջկան թէ ի՞նչ ունէր, բայց անիկա, իբրև պատասխան, նամակ մը հանեց գրպանէն և տուաւ երիտասարդին:

Այս նամակը Միլէտին գիրովն էր: Միայն թէ այս անգամ տ'Արդանեանի ուղղութեամբ էր և ոչ թէ Մ. աջ վարտի:

Բացաւ և հետեւեալ տողերը կարդաց:

«Մերելի Մ. տ'Արդանեան, աղէկ բան չէ այսպէս բարեկամները մոռնալ, մանաւանդ այն պահուն երբ պիտի բաժնուիք երկար ժամանակի համար: Տագրս ու ես երէկ ու առջի օր ի դուր սպասեցինք ձեզի: Այս իրիկուն ալ այնպէս պիտի ըլլայ:

Ձեր երախտագէտ բարեկամուհին

ԼԵՏԻ ՔԼԷՐԻՔ»

— Շա՛տ պարզ է, ըսաւ տ'Արդանեան: Կ'ապաքէր այս նամակին: Վարկս կը բարձրանայ կոմս աը վարտի անկումովը:

— Պիտի երթա՞ք, հարցուց Քէզզի:

— Մտիկ ըրէ, սիրելի աղջիկս, ըսաւ Կառքօնը, որ կը ջանար ինքզինքը իր աչքին արդարացնել Աթօսի տուած խոստումը չարգելուն համար, կը հասկնաս թէ անքաղակաղիտական բան մը պիտի ըլլայ եթէ այսչափ դրական հրաւերի մը չպատասխանեմ: Միլէտի պիտի չհասկնայ թէ ինչո՞ւ այցելութիւններս ընդհատեցի, կրնայ կասկածիլ և ո՞վ կրնայ ըսել թէ այդ խառնուածքը ունեցող կնոջ մը վրէժխնդրութիւնը մինչև ո՞ւր կրնայ երթալ:

— Օ՛հ, Աստուած իմ, ըսաւ Քէզզի, դուք գիտէք իրերը ներկայացնել այնպիսի չեղալով մը որ միշտ իրաւունք կ'ունենաք: Բայց դարձեալ պիտի սիրաբանէք հետը: Եւ եթէ այս անգամ ձեր բուն անունովը և բուն դէմքովը հաճելի ըլլաք իրեն, զորքը առաջինէն աւելի զէչ պիտի ըլլայ:

Խեղճ աղջիկը բնազդումով կը գուշակէր պատահելիքին մէկ մասը:

Տ'Արդանեան կրցածին չափ ապահովեց զայն և խոստացաւ անդգայ մնալ Միլէտի հրապոյրներուն:

Քէզզիի միջոցաւ պատասխան դրկեց որ շատ երախտապարտ էր իր բարեացակամութեանը համար և թէ իր հրամաններուն պիտի հնազանդէր: Բայց չհամարձակեցաւ նամակ գրել վախնալով որ պիտի չկրնար իր գիրը պէտք եղածին չափ կեղծել Միլէտի աչքերուն պէս վարժ աչքերու առջև:

Ժամը իննին, տ'Արդանեան Ռուսայալ հրապարակէր: Յայտնի էր որ նախասենեակին մէջ սպասող ծառաները առաջուրնէ տեղեկութիւն ունէին, վասնզի տ'Արդանեան երեցածին պէս, անոնցմէ մէկը վազեց:

Միլէտիին իմաց տալու, այնպէս որ երիտասարդը ժամանակ չունեցու հարցնելու թէ տիկինը կրնա՞յ անցնիլ :

— Նեմա բերէք, ըսաւ Միլէտի այնքան սուր ձայնով մը որ տ'Արդանեան լսեց նախաթնեակէն :

Ներս առաջնորդեցին :

— Ուրիշ մարդ մի՛ ընդունիք, ըսաւ Միլէտի ծառային, կ'իմանա՞ք :

Ծառան դուրս ելաւ :

Տ'Արդանեան հետաքրքիր ակնարկ մը ձգեց Միլէտիին վրայ : Տփուկնա՞ծ էր Աչքերը յողնած էին թէ՛ արցունքներէն և թէ՛ քնատուութենէն : Դիտմամբ պակասեցուցած էին լոյսերուն սովորական թիւը և սակայն Միլէտի չէր կրցած պահել երկու օրէ ի վեր զինքը լափող տենդին հետքերը :

Տ'Արդանեան մօտեցաւ անոր իր սովորական կնամեծարութիւնով : Այն ատեն Միլէտի գերադոյն ճիգ մը բրաւ վայն ընդունելու համար, բայց իր ամէնէն սիրուն, ժպիտն իսկ չկրցաւ ծածկել ղէմքին ալլալու թիւնը :

Իր առողջութեան մասին տ'Արդանեանի հարցումներուն պատասխանելով .

— Դէշ, չա՛տ գէշ, ըսաւ :

— Բայց այն ատեն, աւելցուց տ'Արդանեան, իմ բրածս անքաղաքավարութիւն է, աւշուշա հանգիստի պէտք ունիք, Պիտի մնկնիմ :

— Ո՛հ, ըսաւ Միլէտի, ընդհակառակ՝ մնացէ՛ք, Մ. տ'Արդանեան, Ձեր հաճելի ընկերակցութիւնը պիտի սիրուի գիտ :

— Օ՛հ, օ՛հ, խորհեցաւ տ'Արդանեան, երբեք այսքան սիրուն եղած չէր, զգուշանա՛ք :

Միլէտի կրցածին չափ սիրալիր երևոյթ մը առաւ և իր խօսակցութիւնը ոգեւորեց, Միւնոյն ատեն այն տենդը, որ վայրկեան մը լքած էր զինք, զոյն առաւ :

աչքերուն, այտերուն և շրթունքին :

Տ'Արդանեան նորէն գտաւ Գիրկէն, որ արդէն իր հրապոյրներովը թոված էր զինք : Իր սէրը, զոր մարած կը կարծէր և որ թմրած էր միայն, արծարծուեցաւ իր սիրտին մէջ : Միլէտի կը ժպտէր և տ'Արդանեան կ'զգար թէ պատրաստ էր իր անձը զոհելու այդ ժպիտին համար :

Նշաւ պահ մը, ուր խղճի խայթի պէս բան մը զգաց :

Գիշ քիչ, Միլէտի աւելի դիւրահաղորդ եղաւ, հարցուց տ'Արդանեանի թէ սիրունի ունի՞ր :

— Աւա՛ղ, ըսաւ տ'Արդանեան կրցածին չափ զգայական երևոյթ մը առնելով, կրնա՞ք ինծի այդ հարցումը ընելու չափ անդուծ ըլլալ, ես օր ձեզ տեսնելէս ի վեր միայն ձեզմով և ձեզի համար կը չնչեմ ու կը հառաչեմ :

Միլէտի տարօրինակ ժպիտով մը ժպտեցաւ :

— Ըսել է որ կը սիրէք զիս, ըսաւ :

— Պէտք կա՞յ ըսելու : Դուք չէ՞ք նշմարած :

— Նշմարած եմ, բայց, ինչպէս գիտէք, սիրտերը ո՛րքան հպարտ ըլլան, այնքան դժուար է գրաւել զանոնք :

— Օ՛հ, դժուարութիւնները զիս չեն սարսափեցըներ, ըսաւ տ'Արդանեան : Միայն անկարելիութիւններէն կը զարհուրեմ :

— Անկարելի բան չկայ ճշմարիտ սիրոյ մը համար, ըսաւ Միլէտի :

— Բնա՞ւ, Տի՛կին :

— Բնաւ, աւելցուց Միլէտի :

— Չա՛ր սատանայ, ըսաւ տ'Արդանեան ինքնիբեւ, խնդրը փոխուեր է : Արդեօք այս քմայքոտ կիւնը չիպուածով պիտի սիրահարի՞ ինծի և տրամադիր պիտի

ըլլա՞յ չափիւղայ մը տալու, ճիշտ ինչպէս որ՝ տուաւ
Կոմս տը Վարարը կարծած անձին:

Տ'Արդանեան աթոռը մօտեցուց Միլէտի աթոռին:

— Տեսնենք, ըսաւ Միլէտի, ի՞նչ պիտի ընէիք
ձեր ըսած սէրը ապացուցանելու համար:

— Ի՞նչ որ պահանջուի ինձմէ: Հրամայեցէք և
պատրաստ եմ:

— Ամէն բանի՞:

— Այո՛, ամէն բանի, պոռաց տ'Արդանեան, որ
առաջուրնէ գիտէր թէ մեծ բան մը չէր կորսնցնէր
այս խոստումը բնելով:

— Լա՛ւ ուրեմն, խօսինք քիչ մը, ըսաւ Միլէտի
և ինք ալ իր թիկնաթուղ տ'Արդանեանին աթոռին մօ-
տեցուց:

— Ձեզ մտիկ կ'ընեմ, Տի'կին, ըսաւ երիտասարդը:

Միլէտի պահ մը լուռ կեցաւ մտահոգ և լարա-
նոտ: Յետոյ, որոշում մը տուած երևալով.

— Թշնամի մը ունիմ, ըսաւ:

— Դո՛ւք, Տի'կին, պոռաց տ'Արդանեան՝ զարմանք
կեղծելով, կարելի՞ է, Աստուած իմ, դուք որ այնքան
գեղանի ու բարի էք:

— Մահացու թշնամի մը:

— Իրա՛ւ:

— Թշնամի մը, որ նախատեց զիս այնչափ ան-
գթօրէն որ ցմահ կոխւ մը տեղի պիտի ունենայ անոր
և իմ միջև: Կրնա՞մ ձեր օժանդակութեանը վստահիլ:

Տ'Արդանեան իսկոյն հասկցաւ. թէ վրէժիմնդ իր
էակը ի՞նչ ըսել կ'ուզէր:

— Կրեաք, Տի'կին, ըսաւ. ճառարար, բազուկս
ու կեանքս ձեզի կը պատկանին, ինչպէս սէրս:

— Ուրեմն, ըսաւ Միլէտի, քանի որ դուք նոյն
քան վեհանձն էք սրբան սիրահար...:

Կանգ առու:

— Ե՞տքը, հարցուց տ'Արդանեան:

— Ետքը, աւելցուց Միլէտի պահ մը լուռ կենալէ
վերջ, այսօրուրնէ իսկ դադրեցէք անկարելիութիւննե-
րու վրայ խօսելէ:

— Ձիս մի՛ ընկճէք իմ եղանկութիւնովս, պոռաց
տ'Արդանեան Միլէտի առջև ծուռի գալով և անոր
ձեռքերը համբուրելով:

— Այդ գարշելի Վարաէն իմ վրէժս լուծէ՛, կ'ը-
սէր Միլէտի աղաւանդուն մէջէն և յետոյ քու ձեռքէդ
ալ ազատելու միջոցը պիտի գտնեմ, կրկնակի՛ յիմար:

— Կամովին թեւորուս մէջ ինկիր զիս այնքան
լրբօրէն ծաղրելէ ետք, կեղծաւոր և վտանգաւոր կին,
կ'ըսէր տ'Արդանեան ինքնիրեն և յետոյ քու վրադ
պիտի խնդամ այն անձին հետ, զոր կ'ուզես պատնել
իմ ձեռքովս:

Տ'Արդանեան գլուխը վերցուց:

— Պատրաստ եմ, ըսաւ:

— Ուրեմն հասկցա՞ք միտքս, սիրելի Մ. տ'Արդան-
եան, ըսաւ Միլէտի:

— Ես ձեք մէկ ափնարկէն կը գուշակեմ:

— Բան է թէ ձեր բազուկը, որ այնքան համբա-
ստացած է արդէն, ինձի համար պիտի դորձածէք:

— Անմիջապէս:

— Բայց ես, ըսաւ Միլէտի, ի՞նչպէս պիտի փոխա-
րինեմ այդպիսի ծառայութիւն մը: Ես կը ճանչնամ սի-
րահարները: Այնպիսի մարդիկ են որ առանց փոխա-
րէնի բան մը չեն ընելու:

— Գիտէք թէ ի՞նչ պատասխանս ստանալու կը
փափաքիմ, ըսաւ տ'Արդանեան, միակ պատասխանը, որ
թէ՛ ձեզի և թէ՛ ինձի արժանի ըլլայ:

Եւ զայն իրեն քաշեց մեղմով:

Միլէտի թեթեւ ընդգիտութիւն մը միայն ըրաւ:

— Շահախնդի՛ր, ըսաւ ժպտելով:

— Ա՛հ, պոռաց տ'Արդանեան իրապէս յափշտակուեցելով առփանքէն, զոր այդ կինը իր արտին մէջ արծաթծելու յատկութիւնը ունէր, ա՛հ, երջանկութիւնս անհաւանական կ'երեւայ ինծի և որովհետեւ միշտ կը վախնամ թէ երազի մը պէս պիտի թռի անիկա, ուստի կը փութամ իրականացնել զայն:

— Լա՛ւ, արժանացէ՛ք ուրեմն այդ կարծեցեալ երջանկութեան:

— Ձեր հրամաններուն կ'սպասեմ, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Ստո՞յգ է, ըսաւ Միլէտի վերջին կասկածով մը:

— Անունը ըսէ՛ք այդ գաղտնիին, որ ձեր աղւոր աչքերէն արցունք թափել տուաւ:

— Ինչէ՞ն գիտէ՛ք թէ լացի, ըսաւ:

— Ինծի կուգար որ...:

— Ինծի պէս կ'ինները չեն լար, ըսաւ Միլէտի:

— Աւելի աղէկ:

— Աւելի աղէկ: Տեսնե՛նք, անունը ի՞նչ է:

— Խորհեցէ՛ք որ այս անունը իմ գաղանիքս է:

— Սակայն պէտք է որ գիտնամ անունը:

— Այո՛, պէտք է: Տեսէ՛ք թէ ո՞րքան վստահութիւն ունիմ ձեր վրայ:

— Ձիս ուրախութիւնով կը լեցնէ՛ք: Անունը ի՞նչ է:

— Կը ճանչնաք զայն:

— Իրա՞ւ:

— Այո՛:

— Բարեկամներէս մէ՞կն է արդեօք, աւելցուց տ'Արդանեան վարանում կեղծելով, որպէս զի հաստատէ թէ բան չի գիտեր:

— Եթէ ձեր բարեկամներէն մէկը ըլլար, պիտի վարանէի՞ք ուրեմն, պոռաց Միլէտի:

Եւ սպառնալիքի փայլակ մը անցաւ աչքերուն մէջէն:

— Ո՛չ, եթէ եղբայրս իսկ ըլլայ, պիտի չվարանիմ, պոռաց տ'Արդանեան իբր թէ խանդավառութենէն յափշտակուած:

Մեր Կասքօնը կը յառաջանար անվտանգ, վասնզի դիտէր թէ ո՞ւր կ'ելլար:

— Կը սիրեմ ձեր անձնութիւնը, ըսաւ Միլէտի:

— Մինակ անձնութիւնս կը սիրէք:

— Ձե՛զ ալ կը սիրեմ, ըսաւ Միլէտի երիտասարդին ձեռքը բռնելով:

Եւ այս հրավառ սեղմումը սարսուռ պատճառեց տ'Արդանեանի, որպէս թէ այդ հպումը իրեն կը փոխանցէր Միլէտին այրող տենդը:

— Ձիս կը սիրէ՛ք, պոռաց Օ՛հ, եթէ ատանկ է, խելքս պիտի թոցնեմ:

Եւ երկու թւերուն մէջ սեղմեց զայն: Միլէտի չփորձեց իր շրթունքը անոր համարյէն հեռացնելու, միայն թէ ինք չհամարուեց փոխադարձաբար:

Իր շրթները պաղ էին: Տ'Արդանեան կարծեց որ արձան մը կը գրկէր:

Ասով մէկտեղ, ուրախութենէն գինովցած և սէրէն ելեկտրականացած էր: Գրէթէ կը հաւատար Միլէտի գորովանքին և տը վարտ կոմսին գործած ոճիրին: Եթէ տը վարտ այդ միջոցին իր մօտը ըլլար, պիտի ապանէր զայն:

Միլէտի օգուտ քաղեց առիթէն:

— Անունը... ըսաւ:

— Տը վարտ է, գիտեմ, պոռաց տ'Արդանեան:

— Ինչէ՞ն գիտէ՛ք, հարցուց Միլէտի անոր երկու ձեռքերը բռնելով և մինչեւ անոր հոգիին խորքը կարգաւ ջանալով:

Տ'Արդանեան զգաց թէ սխալ մը գործած էր:

— Ըսէ՛ք, ըսէ՛ք, բայց ըսէ՛ք, կը կրկնէր Միլէտի, ինչէ՞ն գիտէ՛ք:

— Ինչէ՞ն գիտեմ, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Այո՛ :

— Գիտեմ, վասն զի երէկ, տը Վարա, սրահի մը մէջ ուր կը գտնուէի, մատնի մը ցոյց տուաւ և ըսաւ թէ ձեռնէ առած է :

— Թշուառակա՛նը, պոռաց Միլէտի :

Այս մօկդէրը, ինչպէս դիւրաւ կը հասկցուի, մինչև տ'Արդանեանի սիրտին խորը հնչեց :

— Է՞ս ուրեմն, շարունակե՛ք Միլէտի :

— Է՛ս ուրեմն, ձեր վրէժը պիտի լուծեմ այդ թըշուառականէն, աւելցոց տ'Արդանեան Հայաստանցի տօն Յարժիթի ձեռք առնելով :

— Շնորհակալ եմ, քաջարի քարեկամս, պոռաց Միլէտի : Եւ ե՞րբ պիտի լուծէք վրէժս :

— Վաղը, անմիջապէս, ե՛րբ որ ուզէք :

Միլէտի պիտի պոռար, «անմիջապէս» : Բայց խորհեցաւ որ այսպիսի անապարտեք մը շնորհալի պիտի չերեւար տ'Արդանեանի համար :

Եւ յետոյ, հազար զգուշութիւններ ձեռք պիտի առնէր, հազար խորհուրդներ պիտի տար իր պաշտպանին, որպէսզի վկաներու առջև կոմօրն հետ քաջատրութիւններ սենեակէ խուստիի : Այս ամէնը, նախատեսուած եղաւ տ'Արդանեանի մէկ խօսքովը :

— Վաղը, ըսաւ, կա՛մ ձեր վրէժը պիտի լուծուի և կամ ես պիտի մոռնիմ :

— Ո՛չ, ըսաւ Միլէտի, վրէժս պիտի լուծէք, բայց պիտի չմոռնիք : Վաս մըն է անիկա :

— Թերևս կ'իմերու հետ, բայց էրիկ մարդոց հետ... Ես բան մը գիտեմ :

— Բայց ինձի կուգայ որ անոր հետ ձեր կռիւին մէջ բախտէն գահագատելու պատճառ մը չունեցաք :

— Բախտը քմայքոտ է : Երէկ նպատակաւ բայց վաղը կ'ընայ անապատ ըլլալ :

— Ըսել կ'ուզէք թէ կը վարանի՞ր :

— Ո՛չ, չեմ վարանիր, Աստուած չընէ : Բայց արդարացի՞ է որ հաւանական մահու մը դիմեմ, առանց դռնէ յոյսէ աւելի բան մը ստանալու ձեռնէ :

Միլէտի պատասխանեց ակնարկով մը, որ ըսել կ'ուզէր :

— Մի՛նակ ա՞ղ է ուզածնիդ, խօսեցէք նայիմ :

Յետոյ, ակնարկին միացնելով քաջասրական խօսքեր :

— Շատ ճիշտ է, ըսաւ գորովանքով :

— Օ՛հ, հրեշտակ մըն էք դուք, ըսաւ երիտաւարդը :

— Ըսել է որ ամէն բան որոշուած է, ըսաւ Միլէտի :

— Բայ ի՞նչորածէս, սիրելիս :

— Բայց քանի որ կ'ըսեմ ձեզի թէ կ'ընաք վստահիլ իմ սիրոյս :

— Ժամանակ չունիմ ուղատելու :

— Լսուի՞ր : Եղբօրս ձայնը կը լսեմ : Հարկ չկայ որ ձեզ հոս դռնէ :

Միլէտի զանգակը զարկաւ, Բէդդի ներս մտաւ :

— Դուք սա գուռնէն դուրս ելէք, ըսաւ պղտիկ զաղանի դուռ մը հրելով և ժամը 11ին եկէք : Այս խօսակցութիւնը կ'աւարտենք Բէդդի իմ սենեակս պիտի բերէ ձեզ :

Խեղճ աղջիկը քիչ մնաց որ կռնակի վրայ պիտի իջնար այս խօսքերը լսած ատեն :

— Է՛ս ուրեմն, ի՞նչ կ'ընէք, Օրիորդ, ինչո՞ւ արձանի պէս անշարժ կեցեր էք : Օ՛ն, ապեաթին առաջնորդեցէք և այս իրիկուն, ժամը 11ին, Լսեցի՞ք :

— Կ'երեւայ թէ իր ժամադրութիւնները ժամը 11ին կ'ըլլան, մտածեց տ'Արդանեան : Ասկորութիւն ըլլած պիտի ըլլայ :

Միլէտի ձեռքը երկնցուց տ'Արդանեանի, որ համբուրեց գորովանքով:

— Տեսնե՛նք, ըսաւ երիտասարդը դուրս ելլելով և հազիւ պատասխանելով Քէդդիի յանդիմանութիւններուն: Տեսնենք, խենդ չըլլանք: Այս կիներ նշանաւոր ապիրատ մըն է ապահովապէս: Զգուշանանք:

Փ.

Մ Ի Լ Է Տ Ի Ի Ն Գ Ա Ղ Տ Ն Ի Ք Ը

Տ'Արդանեան ապարանքէն դուրս ելեր էր փոխանակ Քէդդիի սենեակը ելլելու, հակառակ աղջկան թախանձանքներուն: Երիտասարդը երկու պատճառով չէր գացած: Առաջին՝ վտանգի այս կերպով կ'ազատէր յանդիմանութիւններէ, մեղադրանքէ, աղաչանքներէ: Երկրորդ՝ վասնզի կ'ուզէր առանձին մնալ ու միտքը տմբոփել և եթէ կարելի էր, այդ կնոջ խորհուրդներուն թափանցել:

Ամէնէն բացայայտը սա էր որ տ'Արդանեան խենդի պէս կը սիրէր Միլէտին, բայց այս վերջինը ամենեւին չէր սիրեր երիտասարդը: Պահ մը տ'Արդանեան մտածեց թէ իրեն համար ամէնէն լաւ բանն էր տուն դառնալ և Միլէտիին գրել երկար նամակ մը, խոստովանելով որ ինք և տը Վարտ բացարձակապէս միեւնոյն անձն էին մինչև հիմա և հետեւաբար չէր կրնար տը Վարտը սպաննելու յանձնառու ըլլալ: Քանի որ ինքզինքը սպաննած պիտի ըլլար: Բայց ինք ալ վրէժ-

խնդրութեան վայրագ տենչով մը խթանուած էր: Կ'ուզէր իր անունով վայելել այդ կիներ և որովհետև այս վրէժխնդրութիւնը իրեն շատ անուշ կուգար, չէր ուզեր հրաժարիլ անկէ:

Ռուայալ հրապարակին շրջանը ըրաւ հինգ-վեց անգամ, ու ամէն տասը քայլին կը դառնար տեսնելու համար Միլէտիի յարկարաժնին լոյսը, որ վանդակներուն մէջէն կը նշմարուէր: Յայտնի էր որ մանկամարդ կիներ այս անգամ առաջուանին չափ փոյթ չունէր իր սենեակը քաշուելու:

Վերջապէս լոյսը անհետացաւ:

Այս լոյսին տես տ'Արդանեանի սրտին մէջ մարեցաւ վերջին վարանումը: Յիշեց առաջին գիշերուան մանրամասնութիւնները ու սիրտը թունդ ելած և գլուխը կրակներու մէջ, ապարանքէն ներս մտաւ և Քէդդիի սենեակը գնաց:

Աղջիկը, որ մեռելի պէս տոգունած էր և բոլոր մարմնովը կը դողար, ուզեց կեցնել իր սիրահարը, բայց Միլէտի, որ մտիկ կ'ընէր, տ'Արդանեանի հանած աղմուկը լսած էր: Դուռը բացաւ և ըսաւ.

— Եկէ՛ք:

Այս ամէնը ա'յնպիսի անհաւատալի լրբութիւն մը ա'յնպիսի հրէշային անամոթութիւն մը ունէին որ տ'Արդանեան հազիւ կրնար հաւատալ տեսածին և լսածին: Կը կարծէր թէ բռնուած էր այն երեւակայական մեքենայութիւններէն, որոնք կը պատահին երազի մէջ:

Ասով մէկտեղ, խոյացաւ Միլէտիին մօտ, անձնատուր ըլլալով այն ձգողութեան, զոր մագնիսը ի գործ կը գնէ երկաթին վրայ:

Դուռը գոցուեցաւ իրենց վրայէն:

Քէդդի ալ դրան կողմը վազեց:

Նախանձը, զայրոյթը, նախատուած հպարտութիւնը, վերջապէս այն բոլոր կիրքերը, որոնք սիրա-

հար կնոջ մը սրտին մէջ իրարու հետ կը մաքառին, կը մղէին զինք ամէն բան երևան հանելու: Բայց կորսուած էր եթէ խոստովանէր թէ այդպիսի մեքենայութեան մը աջակցած էր: Ասկէ զատ, տ'Արդանեան ալ պիտի կորսնցնէր: Այս վերջին մտածումը յորդորեց զինք այս յետին զոհողութիւնն ալ ընելու:

Տ'Արդանեան իր կողմէ իր բոլոր փափաքներուն հասած էր: Այլ ևս ոսոխ մը չէր որ կը սիրուէր իր անձին վրայ, այլ նոյն ինքն էր զոր Միլէտի սիրել կը ձեռնէր: Սրտին խորէն գաղտնի ձայն մը կ'ըսէր իրեն թէ վրէժխնդրութեան գործիք մըն էր ինք, զոր մանկամարդ կինը կը փայփայէր, սպասելով որ աը վարար մեզնէ: Բայց հպարտութիւնը, բայց արժանապատուութիւնը, բայց յիմարտութիւնը կը կռեցնէին այս ձայնը, կը խեղդէին այս միմունջը: Յետոյ, մեր կասքօնը, իր վրայ ունեցած զառանգութիւնովը, ինքզինք կը բաղդատէր որ վարտին հետ և կը հարցնէր թէ ինչո՞ւ վերջապէս զինքը պիտի չօրհէին իր անձին համար:

Ուստի բոլորովին անձնատուր եղաւ նոյն վայրկեանի զգայնութիւններուն: Միլէտին իրեն համար չէր այլևս ազետալի դիտումներ ունեցող այն կինը, որ պահ մը սարսափ ազդած էր իրեն, այլ եռանդուն ու տարիալի սիրունի մը, ամբողջովին անձնատուր եղած սիրոյ մը, զոր ինք ալ կ'զգար: Գրեթէ երկու ժամ անցաւ այսպէս:

Սակայն երկու սիրականներուն կիրքը հանդարտեցաւ: Միլէտի, որ տ'Արդանեանի պէս մօռնալու պատճառներ չունէր, առաջին անգամ ինք սթափեցաւ և հարցուց երիտասարդին որ կանխաւ որոշած է թէ ի՞նչ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ յաջորդ օրուան մանամարտին համար:

Բայց տ'Արդանեան, որուն գաղափարները բոլորո-

վին ուրիշ ընթացք մը առած էին, ինքզինք մոռցաւ յիմարի մը պէս և պատասխանեց թէ շատ ուշ էր մեծամարտերով զբաղելու համար:

Միլէտի զինքը զբաղեցնող միակ մտածումին հանդէպ տ'Արդանեանի ցոյց տուած այս պաղութենէն սարսափեցաւ ու սկսաւ աւելի ստիպողական հարցումներ ընել:

Այն ատեն տ'Արդանեան, որ երբեք լըջօրէն խորհած չէր այս անկարելի մենամարտին վրայ, ուզեց խօսակցութեան նիւթը փոխել, բայց չկրցաւ:

Միլէտի զայն դուրս չհանեց այն սահմանէն, զոր կանխաւ պիտի չէր իր անդիմադրելի մտքով և երկաթեայ կամքով:

Տ'Արդանեան կարծեց թէ սրամտութիւն կ'ընէ խորհուրդ տալով Միլէտիին որ աը վարտին ներքէ և իր երկնած մոլեգին խորհուրդներէն ետ կենայ:

Բայց իր ըսած առաջին խօսքերուն վրայ, մանկամարդ կինը օտարոտաց ու հեռացաւ:

— Կը վախնա՞ք, սիրելի տ'Արդանեան, ըսաւ սուր և ծաղրող ձայնով մը, որ տարօրինապէս արձագանդեց մութին մէջ:

— Ատանկ բան ձեռքէն չանցնիր, սիրելիս, պատասխանեց տ'Արդանեան, բայց վերջապէս եթէ սա խեղճ կոմս աը վարար ձեր կարծածին չափ յանցաւ՞ չըլլա՞յ:

— Ամէն պարագայի մէջ ըսաւ Միլէտի ծանրօրէն, զիս խաբեց և քանի որ զիս խաբեց, մարտան արժանի եղաւ:

— Ուրեմն պիտի մռնի, քանի որ կը դատապարտէք զայն, ըսաւ տ'Արդանեան ա'յնպիսի հարտատ ձայնով մը, որ անվկանդ անձնութեան մը արտայայտութիւնը երևցաւ Միլէտի:

Իսկոյն մօտեցաւ անոր:

Ձենք կրնար ըսել թէ Միլէտիին համար ո՛րչափ տեւեց այն գիշերը, բայց տ'Արդանեան կը կարծէր թէ հազիւ երկու ժամէ ի վեր անոր մօտ կը գտնուի, երբ լոյսը երեւցաւ վանդակներուն ձեղքերէն և շատ չանցած՝ բոլոր սենեակիին մէջ տարածուեցաւ:

Այն ատեն Միլէտի, տեսնելով որ տ'Արդանեան պիտի բաժնուէր իրմէ, յիշեցուց խոստումը զոր ըրած էր աը վարտէն վրէժ լուծելու համար:

— Կազմ ու պատրաստ եմ, ըսաւ տ'Արդանեան, բայց նախ կ'ուզէի վստահ ըլլալ բանի մը վրայ:

— Ի՞նչ բանի վրայ, հարցուց Միլէտի:

— Ձիւ սիրելնուդ վրայ:

— Բայց կարծեմ թէ ապացոյցը տուի:

— Այո՛, ուստի հոգիով ու մարմինով ձերն եմ:

— Շնորհակալ եմ, քա՛ջ սիրահարս, բայց ինչպէս որ ես իմ սիրոյս ապացոյցը տուի, դուք ալ ձեր սիրոյն ապացոյցը պիտի տաք, չէ՞:

— Անշուշտ, բայց եթէ կը սիրէք զիս, ինչպէս կ'ըսէք, աւելցուց տ'Արդանեան, քիչ մը չէ՞ք վախնար ինծի համար:

— Ի՞նչ բանէ վախնամ:

— Բայց վերջապէս կրնամ վտանգաւոր կերպով վիրաւորուիլ, նոյն իսկ սպաննուիլ:

— Անկարելի է, ըսաւ Միլէտի, դուք շատ սրտոտ էք և վարպետ մենամարտող մը:

— Ուրեմն, աւելցուց տ'Արդանեան, նախամեծար չէ՞ք համարեր միջոց մը, որ ձեր վրէժը լուծէր, մենամարտը աւելորդ դարձնելով:

Միլէտի իր սիրահարին երեսը նայեցաւ լռու թեամբ: Արշալոյսի առաջին ճառագայթներուն ամոյն լոյսը իր պայծառ աչքերուն կուտար տարօրինակէս աղէտալի արտայայտութիւն մը:

— Իրաւ, կարծեմ թէ հիմա կը վարանիք, ըսաւ:

— Ո՛չ, չեմ վարանիր, բայց սա խեղճ կոմս աը վարտը ստուգիւ կը մեղքնամ յորմէհետե ալ ևս չէք սիրեր զայն և ինծի կուգայ որ մարդ մը անգթօրէն պատժուած պիտի ըլլայ ձեր սէրը կորսնցնելով: Ուրիշ պատիժի պէտք չունի:

— Ո՞վ ըսաւ ձեզի թէ սիրած եմ զայն, հարցուց Միլէտի:

— Գէթ կրնամ հիմակ առանց ինքնահաւանութեան կարծել թէ ուրիշ մը կը սիրէք, ըսաւ երիտասարդը փայփայող ձայնով մը և նորէն կ'ըսեմ թէ կը շահագրգռուիմ կոմսով:

— Դո՛ւք, հարցուց Միլէտի:

— Այո՛, ես:

— Եւ ինչո՞ւ դուք:

— Վասնզի ես միայն գիտեմ...

— Ի՞նչ:

— Թէ անիկա ձեզի հանդէպ յանցաւոր եղած չէ, ինչպէս կը կարծէք:

— Իրա՞ւ, ըսաւ Միլէտի մտահոգ դէմքով մը: Բացատրեցէք, վասն զի չեմ գիտեր թէ ստուգիւ ի՞նչ ըսել կ'ուզէք:

Եւ կը նայէր տ'Արդանեանի, որ տակաւ առ տակաւ բոցավառող աչքերովը կը դիտէր զինք:

— Այո՛, ես ազնիւ անձ մըն եմ, ըսաւ տ'Արդանեան, որոշած ըլլալով խնդիրը վերջացնել: Յորմէհետէ ձեր սէրը վայելցի և վստահ եմ վայելելուս, այնպէս չէ՞...

— Կատարելապէս: Շարունակեցէք:

— Լաւ ուրեմն, կ'զգամ թէ յափշտակուած եմ: Խոստովանութիւն մը կը ծանրանայ խղճիս վրայ:

— Խոստովանութիւն մը:

— Եթէ ձեր սիրոյն մասին կասկածէի, այդ խոս...

տովանութիւնը չէի ընկր, բայց դուք կը սիրէք զիս, աղւոր սիրունիս, այնպէս չէ՞, կը սիրէք զիս:

— Անշուշտ:

— Ուրեմն եթէ ձեզի հանդէպ ունեցած տարապայման սիրոյն հետեւանքով յանցանք մը գործեցի, պիտի ներէ՞ք ինձի:

— Թերեւս:

Տ'Արդանեան կրցածին չափ անուշ ժպիտ մը առնելով փորձեց իր շրթունքը մօտեցնել Միլէտի շրթունքին, բայց անիկա ետ մղեց զինք:

— Ի՞նչ է այդ խոստովանութիւնը, ըսաւ տրժգունելով:

— Վարտին ժամադիր եղած էիք անցած հինգշաբթի, այս անհետին մէջ, այնպէս չէ՞:

— Ե՛ս, ո՛չ, ատանկ բան չկայ, ըսաւ Միլէտի այնքան հաստատ ձայնով մը ու այնքան անխառն ղէմքով մը որ եթէ տ'Արդանեան սառնապէս չի գիտնար, պիտի տարախուսէր:

— Սուտ մի՛ խօսիք, աղւոր հրեշտակս, ըսաւ տ'Արդանեան ժպտելով, անօգուտ է:

— Ի՞նչպէս, խօսեցէ՛ք, անհամբերութենէ կը մեռցնէք զիս:

— Օ՛հ, ապահով եղիք:

— Ե՞տքը, ե՞տքը:

— Տը վարդ չի կրնար բանով մը պարծենալ:

— Ինչո՞ւ: Դուք ըսիք թէ մատնին...

— Այդ մատնին, սիրելիս, իմ քովս է: Հինգշաբթի օրուան վարտի կոմսը և այսօրուան տ'Արդանեանը միեւնոյն անձն են:

Անխոհեմը կը սպասէր որ փոթորիկ մը պայթէր և արցունքներով փրշանար, բայց մեծապէս կը սխալէր և իր սխալը երկար չտեսց:

Միլէտի, տժգոյն և զարհուրելի, շտկուեցաւ և

տ'Արդանեանը հրեց կործքէն բուռն հարուած մը տալով և անկողինէն դուրս ցատկեց:

Այդ պահուն աղւոր մը լուսցած էր:

Տ'Արդանեան անոր հեզկական նուրբ կերպոյտ շինուած ներքին շրջադպեւային բռնեց ներում խնդրելով, բայց Միլէտի, հզօր և վճռական շարժումով մը փորձեց փախչիլ: Այն ատեն կերպար պատուեցաւ, մերկացնելով ուսերը, ու այդ կտր և ձերմակ ուսերէն մէկուն վրայ տ'Արդանեան, անբարատրելի յուզումով մը տեսաւ շուշանաձէւ խարանդ, դահիճին ձեռքով դրոշմուած:

— Տէ՛ր Աստուած, պոռաց տ'Արդանեան շրջադպեւոր ձգելով:

Եւ անկողին վրայ մնաց անխօս, անշարժ ու ռառկարած:

Բայց Միլէտի տ'Արդանեանի սարսափէն հասկցաւ թէ մատնուած էր: Անշուշտ երիտասարդը ամէն բան տեսած էր, և հիմա գիտէր իր գաղտնիքը սոսկալի գաղտնիք, զոր ո՛չ ոք գիտէր, իրմէ զատ:

Ետին դարձաւ, ո՛չ թէ իբրեւ զայրացած կին մը, այլ իբրեւ վիրաւոր վագր մը:

— Օ՛հ, թշուառակա՛ն, ըսաւ, դուն վատօրէն մատնեցիր զիս և ասկէ զատ, գաղտնիքս ալ խնայար: Պիտի մեռնիս:

Եւ վագրեց արկղիկի մը յով, բացաւ դռն տենդոտ ու դողդոջուն ձեռքով մը, ոսկի կոթով դաշոյն մը դուրս հանեց և տ'Արդանեանի վրայ խոյացաւ կիսամերկ:

Թէև երիտասարդը քաջ էր, ինչպէս յայտնի է, բայց սարսափեցաւ այդ այլայլած ղէմքէն, այդ սոսկալի կերպով բացուած աչքերէն, այդ տժգոյն այտերէն և այդ արիւնշալի շրթունքներէն և նոսանջեց, իբր թէ

օձ մը ժօտեցած ըլլար իւրն և սուրը քրտինքէն թրջուած ձեռքին հանդիպելով, պատեանէն դուրս հանեց:

Բայց Միլէտի, առանց սուրը հոգ ընելու, փորձեց անկողնին վրայ ելլել և տ'Արդանեանը զարնել, ու այն ատեն միայն կանգ առաւ, երբ կոկորդին վրայ զգաց սուրին ծայրը:

Այն ատեն փորձեց ձեռքովը բռնել այդ սուրը: Բայց տ'Արդանեան հեռացուց զայն և սուրը մերթ անոր աչքին, մնըթ կուրծքին ներկայացնելով, անկողնէն վար իջաւ և նահանջելու համար փնտռեց Քէզդիի սենեակը տանող դուռը:

Միլէտի, այս միջոցին, իր վրայ յարձակիլ կ'ուզէր սոսկալի գրգռութիւնով մը, զարհուրելի կերպով կարմրեցած:

Սակայն ասիկա կը նմանէր մենամարտի մը: Ուստի տ'Արդանեան քիչ քիչ կը զանէր ինքզինքը:

— Լա'ւ, աղւո'ր Տիկին, լա'ւ, կ'ըսէր: Բայց յանուն Աստուծոյ, հանդարտեց'ը, ապա թէ ոչ երկրորդ խարան մը կը գծեմ ձեր աղւոր այտերուն վրայ:

— Վա'տ, վա'տ, կ'ոռնար Միլէտի:

Բայց տ'Արդանեան, միշտ դուռը փնտռելով, կը պաշտպանէր ինքզինքը:

Միլէտի կահերը կը տապալէր տ'Արդանեանի հասնելու համար, իսկ երիտասարդը անոնց ետե կը պահուրտէր ինքզինքը ազատելու համար: Այս աղմուկներուն վրայ, Քէզդի դուռը բացաւ: Տ'Արդանեան, որ միշտ այդ դրան ժօտենալու համար շարժումներ ըրած էր, երեք քայլ մնացած էր անոր: Մէկ ուստումով Միլէտիին սենեակէն խոյացաւ սպասուհիին սենեակը և փայլակի արագութիւնով գոցեց դուռը ու բոլոր ոյժովը կրթնեցաւ դուռին, մինչ Քէզդի պարզունակները կը դնէր:

Այն ատեն Միլէտի փորձեց դուռը խորտակել այնպիսի ոյժով մը, որ կնոջ մը ոյժէն շատ վեր է: Յետոյ, երբ զգաց թէ անկարելի բան էր, դաշոյնի հարուածներով ծակծակեց դուռը սոսկալի հայհոյութիւններ ընելով:

— Շո'ւտ, շո'ւտ, Քէ'զդի, ըսաւ տ'Արդանեան երբ պարզունակները դուռեցան, ապաբանքէն դուրս հանէ զիս, ապա թէ ոչ ծառաներուն ձեռքով սպաննել պիտի տայ զիս, եթէ ժամանակ տանք իրեն:

— Բայց այդ վիճակին մէջ չէք կրնար դուրս ելլել, ըսաւ Քէզդի: Բոլորովին մերկ էք:

— Ծի'շտ է, ըսաւ տ'Արդանեան, որ այն ատեն միայն նշմարեց թէ ի'նչ վիճակի մէջ կը գտնուէր, ձի'շտ է: Կրցածիդ հափ հագուեցուր զիս, բայց աճապարհնք, կը հասկնա'ս, խնդիրը կեանքի ու մահուան վրայ է:

Քէզդի շատ լաւ կը հասկնար: Ձեռքի արագ շարժումով մը, ծաղկանկար չըջազգեստ մը հագցուց, լայն գլխարկ մը և կրկնոց մը տուաւ, նաև ունամաններ, որոնց մէջ մտցուց տ'Արդանեան իր մերկ ոտքերը, յետոյ սանդուղներէն վար իջեցուց զայն: Ծի'շտ ժամանակ էր: Միլէտի արդէն զանգազը զարկած և ապարանքին բոլոր մարդիկը արթնցնեցած էր: Դռնապանը չուանը քաշեց այն պահուն երբ Միլէտի, ինք ալ կիսամերկ, պատուհանէն կը պոռար:

— Մի' բանաք:

Դ.

ԱԹՕՍ ԻՆՉՊԷՍ ՃԱՐԵՑ ԻՐ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՊԻՏՈՅՔԸ
ԱՌԱՆՑ ԱՆՀԱՆԳԻՍՏ ԸԼԼԱԼՈՒ

Ներառաւորը փախաւ, մինչդեռ Միւլէտի տակաւին կ'սպառնար անար անկարող շարժումով մը: Երբ այլևս աչքէ կտրանցուց զայն, մանկամարդ կինը իր սենեակին մէջ նուաղեցաւ ինկաւ:

Տ'Արդանեան այնչափ այլալիաժ էր որ, առանց հոգ ընելու թէ ի՞նչ պիտի ըլլար Քէդդի, Բարիզի կէսը անցաւ վաղելով և Աթօսի դրան առջեւ միայն կեցաւ: Մտքին վրդովումը, զինքը խթանող սարսափը, իր ետեւէն ինկող գիշերապահներու աղաղակները և կանոն ըլլալուն հակառակ իրենց գործին գացող անցորդներու եռահանրը փութացուցին իր վազքը:

Բակէն անցաւ, Աթօսի տան երկու յարկերէն ելաւ և դուռը զարկաւ կոտրելու աստիճան ուժգնութեամբ:

Կոնիմօ եկաւ բացաւ աչքերէն քունը վաղելով: Տ'Արդանեան այնքան ուժով խոյացաւ սենեակի որ քիչ մնաց Կոնիմօ պիտի տապալէր:

Խնդճ տղուն լեզուն բացուեցաւ այս անգամ, հակառակ իր սովորական լռասիրութեան:

— Է՛յ ի՞նչ կ'ուզէք, բո՛ղ, ի՞նչ կ'ուզէք, գա՛րչելի կին:

Տ'Արդանեան գլխարկը հանեց եւ ձեռքերը կրկնօցին տակէն դուրս ձգեց: Պեխերը և մերկ սուրը տեսնելով, խեղճ տղան հասկցաւ որ էրիկ մարդու հետ էր գործը:

Այն ատեն կարծեց թէ մարդասպան մըն է:

— Օգնութի՛ւն, հասէ՛ք, օգնութի՛ւն, պոռաց:

— Լռէ՛, թշուառակա՛ն, ըսաւ երիտասարդը, ես տ'Արդանեանն եմ, չե՞ս ճանչնար զիս: Ո՛ր է տէրդ:

— Դո՛ւք, Մ. տ'Արդանեանը, պոռաց Կոնիմօ, անկարելի է:

— Կոնիմօ, ըսաւ Աթօս իր սենեակէն դուրս ելլելով գիշերազգեստով, կարծեմ թէ կը համարձակիք խօսիլ:

— Ա՛ն, պարոն, պատճառը սա է որ. . .

— Լռութի՛ւն:

Կոնիմօ մատովը տ'Արդանեանը ցոյց տուաւ իր ախրոջը:

Աթօս ճանչցաւ իր ընկերը ու ո՛րքան ալ պաղարիւն էր, բայց քահ քահ խնդաց իր աչքերուն առջեւ պարզուող տարօրինակ դիմակաւորումը տեսնելով. — մէկ կողմ ծած գլխարկի, վեր դարձուած թեղանիքներ և յուղմունքէն ցցուած պեխեր:

— Մի՛ խնդաք, բարեկամս, պոռաց տ'Արդանեան, Աստուծոյ սիրոյն մի՛ խնդաք, հաւատացէք որ խնդալու բան չկայ:

Այս խօսքերը արտասանեց այնքան հանդիսաւոր երևոյթով մը և այնքան ճշմարիտ սարսափով մը որ Աթօս իսկոյն անոր ձեռքերը բռնեց և պոռաց.

— Վիրաւորո՞ւած էք, բարեկամս, դեփ դեղին կտրեր էք:

— Ո՛չ, բայց սոսկալի դէպք մը պատահեցաւ ինծի: Առանձին էք, Աթօս:

— Հա՛րկաւ: Ո՞վ կ'ուզէք որ այս ժամուն գտնուի տանս մէջ:

— Աղէ՛կ, աղէ՛կ:

Եւ տ'Արդանեան Աթօսի սենեակը վաղեց:

— Է՛յ, խօսեցէք, ըսաւ Աթօս դուռը գոցելով և

պարզունակները դնելով որպէսզի մէկը անհանգիստ չընէ զիրենք: Թագաւորը մեռաւ, Կարտինա՞լը սպաննեցիք, բոլորովին այլայլեցէք: Տեսնենք, ըսէ՛ք, վասնզի ստուգիւ կը մտնիմ մտահոգութենէ:

— Աթօս, ըսաւ տ'Արդանեան կնոջական լաթերը հանելով և շալիկով մնալով, պատրաստուեցէք լսել անհաւատալի, անլուր պատմութիւն մը:

— Նախ սա սենեկազգեստը հագէք, ըսաւ հրացանակիրը իր բարեկամին:

Տ'Արդանեան սենեկազգեստը հագաւ մէկ թեւը միւսին հետ չփոթելով: Այնքան յուզուած էր տալաւին:

— Է՞ք ուրեմն, ըսաւ Աթօս:

— Է՞ք ուրեմն, պատասխանեց տ'Արդանեան Աթօսի ականջին ծռելով և ձայնը մեղմացնելով, Միլէտի ուսին վրայ խարան մը կայ:

— Ա՛հ, պոռաց հրացանակիրը, որպէս թէ գնտակ մը ընդունած ըլլար իր սրտին մէջ:

— Տեսնենք, ըսաւ տ'Արդանեան, վստա՞հ էք որ միւսը ստուգիւ մեռած է:

— Մի՞ւսը, ըսաւ Աթօս այնքան խուլ ձայնով մը, որ տ'Արդանեան հագիւ լսեց:

— Այո՛, այն որու վրայ խօսեցաք ինծի օր մը Ամբէնի մէջ:

Աթօս հեծեծանք մը արձակեց և գլուխը ձեռքերուն մէջ ծածկեց:

— Այս կինը, շարունակեց տ'Արդանեան 26-27 տարեկան է:

— Խարտեաշ, այնպէս չէ՞, ըսաւ Աթօս:

— Այո՛:

— Պայծառ կապոյտ աչքեր, սև յօնքերով և արտեանունքով:

— Այո՛:

— Բարձրահասակ, բարեկա՞զմ: Զախ կողմի ալուսներէն մէկը պակաս է:

— Այո՛:

— Խարանը պղտիկ, կարմրագոյն է և անոր վրայ դրուած դեղի խաւերէն ջնջուածի պէս:

— Այո՛:

— Սակայն կ'ըսէք թէ անգլուհի է:

— Միլէտի կ'անուանեն զայն, բայց թերևս Ֆրանսուհի է: Հակառակ անոր, լորտ Ուինդըր անոր տագրն է:

— Այդ կինը տեսնել կ'ուզեմ, տ'Արդանեան:

— Զգուշացէ՛ք, Աթօ՛ս, զգուշացէք: Դուք ուզեցիք սպաննել զայն: Անիկա այնպիսի կին մըն է որ իր վրէժը կը լուծէ ձեռնէ:

— Պիտի չհամարձակի բան մը ըսելու, վասնզի ինքզինքը մատնած պիտի ըլլայ:

— Ամէն բան ընելու կարող է: Կատաղութիւնը տեսած էք:

— Ո՛չ, ըսաւ Աթօս:

— Էդ վագր մը, յովազ մըն է: Ահ, սիրելի Աթօս, կը վախճամ սոսկալի վրէժխնդրութիւն մը հրաւիրելէ մեր երկուքին վրայ:

Այն ատեն տ'Արդանեան ամէն բան պատմեց, Միլէտիին իօլ բարկութիւնը և մահուան սպառնալիքները:

— Իրաւունք ունիք, ըսաւ Աթօս, չարժեք վտանգել մեր կեանքը: Բարեբախտաբար, վաղը չէ միւս օր կը մեկնինք Բարիզէն: Հաւանաբար Ռօշէլ պիտի երթանք և անգամ մը մեկնելէ ետք...:

— Անիկա մինչև աշխարհի ծայրը պիտի հետևի, Աթօս, եթէ ճանչնայ ձեզ: Թողէք ուրեմն որ իր ատելութիւնը իմ վրաս միայն թափէ:

— Ա՛հ, սիրելիս, ի՞նչ փոյթ եթէ սպաննէ զիս, ըսաւ Աթօս, կը կարծէք թէ կեանքը արժէ՞ք մը ունի իմ աչքիս:

— Այս ամէնուն ներքե տոսկալի գաղտնիք մը կայ, Աթօս: Այս կինը կարտինալին լրտեսն է, վստահ եմ:

— Ուրեմն զգուշացէ՛ք: Եթէ Կարտինալը Լոնտոնի գործին համար չսքանչանար ձեր վրայ, անշուշտ խորապէս կ'ատէ, բայց որովհետեւ վերջապէս չի կրնար որոշ յանցանք մը գտնել ձեր վրայ և պէտք է որ իր ատելութիւնը մարի, մանաւանդ երբ Կարտինալի մը ատելութիւնն է այն, զգուշացէ՛ք: Առանձին գուրս մի' ելլէ՛ք: Ծաշած ատեննիդ, զգուշութիւններ ձեռք առէ՛ք: Վերջապէս ամէն բանէ կասկածեցէ՛ք, նոյն իսկ ձեր ստուերէն:

— Բարեբախտաբար, ըսաւ տ'Արդանեան, խնդիրը մինչև վաղ իրիկուն անվտանգ անցընելուն վրայ էր վտանգի եթէ բանակին մէջ ըլլանք, յուսամ թէ միայն թշնամիէն վախճալու պատճառ պիտի ունենանք:

— Առ այժմ, ըսաւ Աթօս, տունը փակուելու խորհրդէս ետ կը կենամ և ամէն տեղ ձեզի հետ կու գամ: Պէտք է որ Ֆօսուայէօս փողոց դառնանք: Ձեզի պիտի ընկերանամ:

— Բայց ո՛րքան ալ մօտ ըլլայ տունս, աւելցուց տ'Արդանեան, չեմ կրնար այս վիճակով երթալ:

— Ճի'շտ է, ըսաւ Աթօս:

Եւ զանգակը զարկաւ:

Կռիմօ երեւցաւ:

Աթօս նշան ըրաւ անոր որ տ'Արդանեանի տունը երթայ և հազուօտները բերէ:

Կռիմօ նոյնպէս նշանացի պատասխանեց թէ կատարելապէս հասկցած էր և մեկնեցաւ:

— Բայց սիրելի բարեկամ, ըսաւ Աթօս, մեր ռազմական պիտոյքը պատրաստելու համար քայլ մը իսկ առած չեղանք. վասնզի, եթէ չեմ սխալիր, ձեր բոլոր լաթերը Միլէտիին տունը ձգեցիք, որ անշուշտ ձեզ

պիտի չվերադարձնէ: Բարեբախտաբար չափուղան քովերնիդ է:

— Շափուղան ձե'րն է, սիրելի Աթօս, չըսի՞ք ինծի թէ ընտանեկան մատնի մըն էր:

— Այո', հայրս գնեց զայն երկու հազար սկուտի, ինչպէս որ ըսած էր ինծի: Այդ մատնին մաս կը կաղմէր հարսանեկան նուէրներուն, զորս տուած էր մօրս և ան ալ ինծի տուաւ: Եո յիմարս, փոխանակ մասունքի պէս պահելու, այդ թշուառականին տուի:

— Ան ատեն, սիրելիս, առէ՛ք այս մատնին, զոր անշուշտ պահել կ'ուզէք:

— Ես առնեմ այդ մատնին, այդ գարշելի կնոջ ձեռքը անցնելէն ետք, երբեք: Այդ մատնին աղտոտած է, տ'Արդանեան:

— Շախեցէ՛ք ուրեմն:

— Մօրմէս մնացած աղամանդ մը ծախել: Կը խոստովանիմ թէ սրբապղծութիւն մը պիտի նկատեմ այդ բանը:

— Ան ատեն գրաւի դրէք զայն: Հազար սկուտէ աւելի փոխ պիտի տան ձեզ: Այդ գումարով, ձեր պիտոյքները կը հոգաք լիովն Յետոյ, ձեռքերնիդ դրամ անցնելուն պէս, գրաւը կ'ազատէք, իր հին արատներէն մաքրուած, վասնզի վաշխառուներու ձեռքէն անցած պիտի ըլլայ:

Աթօս ժպտեցաւ:

— Դուք հաճելի ընկեր մըն էք, սիրելի տ'Արդանեան, ըսաւ Ձեր մշտատեւ գուարթութիւնովը կ'սփոփէք վշտահար անձերը: Լա'ւ ուրեմն, այո', գրաւի դնենք այս մատնին, բայց պայմանով մը:

— Ի՞նչ պայման:

— Այսինքն հինգ հարիւր սկուտը ձեզի և հինգ հարիւրը ինծի պիտի ըլլայ:

— Աղէկ խորհեցէ՛ք, Աթօս, այդ գումարին մէկ

քառորդը կը բաւէ ինծի, որովհետեւ ևս պահակներու գոռնդին մէջ կը գտնուիմ և իմ թամբս ծախելով կրնամ հայթայթել իմ պիտոյքներս: Ինծի ի՞նչ պէտք է.— Բլանշէի համար ձի մը միայն: Յետոյ, կը մոռնաք թէ ես ալ մատնի մը ունիմ:

— Որուն աւելի յարած էք դուք, կարծեմ, քան թէ ես իմինիս: Գէթ այնպէս դիտեցի:

— Այո՛, վասնզի ծանրակշիռ պարագայի մը մէջ անիկա ոչ միայն մեծ դժուարութենէ մը կրնայ ազատել մեզ, այլ նաև մեծ վտանգէ մը: Անիկա թանկագին աղամանդ մը չէ միայն, այլ դիւթական յուռութ մը:

— Չեմ հասկնար, բայց ձեր ըսածմն կը հաւատամ: Դառնանք ուրեմն իմ կամ մանաւանդ ձեր մատնէին: Անոր փոխարէն տրուած գումարին կէսը դուք պիտի առնէք, ապա թէ ոչ Սէն Գեորգ կը նետեմ և չեմ կարծեր որ ձուկ մը բաւական հաճոյակաւոր ըլլայ զայն մեզի դարձնելու, ինչպէս դարձուցին Բոլիկրատի:

Այս միջոցին Կռիմօ ներս մտաւ Բլանշէի հետ, որ իր տիրոջ մասին մտահոգ և անոր գլխին եկածը հասկնալու հետաքրքիր ըլլալով, առիթէն օգուտ քաղած և ինչ անձամբ բերած էր զգեստները:

Տ'Արդանեան հազուեցաւ: Աթօս ալ նոյնպէս: Յետոյ, երբ երկուքն ալ պատրաստ եղան դուրս ելլելու, Աթօս հրաջանով նշան առնող մարդու մը պէս ըրաւ. Կռիմօյի, որ իսկոյն հասկցաւ և հրազէնը պատէն վար առնելով, պատրաստուեցաւ իր տիրոջ ընկերանալու:

Առանց դէպքի հասան Ֆօսուայէօր փողոց: Պօնասիէօ, որ դրան առջև էր, հեզնոտ դէմքով մը նայեցաւ տ'Արդանեանի:

— Է՛հ, սիրելի վարձակալս, ըսաւ, աճապարեցէ՛ք, աղւոր աղջիկ մը ձեզի կ'սպասէ ձեր սենեակին մէջ և կ'ինքերը, ինչպէս գիտէք, չեն ուզեր որ սպասցնեն զիրենք:

— Քէղդին է, պոռաց տ'Արդանեան և վազեց ներս:

Եւ իրաւ, իր սենեակը տանող անցքին մէջ, դրան առջև կծկտած տեսաւ խեղճ աղջիկը, որ կը դողդղար:

Տ'Արդանեանը տեսնելուն պէս,

— Դուք ձեր պաշտպանութիւնը խոստացաք ինծի: Ըսաւ Քէղդի, Խոստացաք զիս ազատել անոր զայրոյթէն: Յիշեցէք որ դուք եղաք իմ կորստեանս պատճառը:

— Այո՛, անշուշտ, ըսաւ տ'Արդանեան, անհող եղիր, Քէղդի: Բայց իմ մեկնելէս ետքը ի՞նչ պատահեցաւ:

— Ես գիտեմ, ըսաւ Քէղդի: Իր արձակած աղակններուն վրայ, սպասաւորները վազեցին եկան: Բարկութենէն խենդ դարձած էր: Հայնոյութիւն չմնաց որ չրնէր ձեզի դէմ: Այն ատեն խորհեցայ որ պիտի յիշէ թէ իմ սենեակէս մտաք իր սենեակը և պիտի կարծէ թէ ձեր մեղսակիցն եմ: Ուստի ունեցած քիչ մը զրամա և ծանրագին լաթերս առի ու փախայ:

— Խեղճ աղջիկ: Բայց հիմակ ի՞նչ ընեմ քեզ: Վաղը չէ միւս օր կը մեկնիմ:

— Ի՛նչ որ կ'ուզէք ըրէք, Պ. ասպետ: Բարիդէն, Ֆրանսայէն հեռացուցէք զիս:

— Սակայն չեմ կրնար հետս Ռօշէլ տանիլ քեզ, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Ո՛չ, բայց կրնաք գաւառի մէջ պաշտօն մը գտնել, ձեզի ծանօթ տիկնոջ մը քով, օրինակի համար ձեր ծննդավայրին մէջ:

— Ա՛հ, սիրելի բարեկամուհիս, իմ ծննդավայրիս տիկինները սենեկապանուհի չեն գործածեր: Բայց սպասէ՛, քեզի յարմար պաշտօն մը ունիմ: Բլանշէ՛,

գնա Արամիսը կանչէ, թո՛ղ շուտով գայ: Կարևոր ըսելիք մը ունինք իրեն:

— Հասկցայ, ըսաւ Աթօս: Բայց ինչո՞ւ Բօրթօսին չէք դիմեր: Ինծի կո. գայ որ իր մարքիզունին...:

— Բօրթօսի մարքիզունին իր ամուսնին գրագիր-ներուն ձեռքով կը վարդաբուր, ըսաւ տ'Արդանեան խնդալով: Եւ յետոյ, Քէզզի պիտի չուզէ Ուրս փողոցը բնակիլ, անանկ չէ՞, Քէզզի:

— Ո՛ւր որ ուզուի, կը բնակիմ, ըսաւ Քէզզի, կը բաւէ որ լաւ պահուըտած ըլլամ և ո՛չ ոք գիտնայ ո՛ւր ըլլալս:

— Հիմա որ, Քէզզի, իրարմէ պիտի բաժնուինք, և հետեաբար այլ ևս չես նախանձիր ինձմէ. . .:

— Պ. ասպետ, հեռուն ըլլամ թէ մօտը, միշտ պիտի սիրեմ ձեզ, ըսաւ Քէզզի:

— Հաստատամտութիւնը ո՛ւր տեղեր կ'երթայ բոյն կը գնէ, մրմռաց Աթօս:

— Ե՛ս ալ, ըսաւ տ'Արդանեան, ե՛ս ալ միշտ պիտի սիրեմ քեզ, անհոգ եղիր: Բայց տեսնենք, պատաս-խանէ: Հիմակ ինծի համար մեծ կարևորութիւն ունի քեզի ընելիք հարցումս: Երբէք չլսեցի՞ք գիշերով առե-ւանդուած կնոջ մը խօսքը:

— Կեցիք...: Օ՛հ, Աստուած իմ, Պ. ասպետ, տակաւին կը սիրէ՞ք այն կինը:

— Ո՛չ, իմ բարեկամներէս մէկն է որ կը սիրէ զայն: Ահա այս Աթօսն է:

— Ե՞ս, պոռաց Աթօս, ա՛յնպիսի մարդու մը ձայ-նով, որ կը նշմարէ թէ ի՞ժի մը վրայ պիտի կոխէ:

— Անշուշտ, դո՛ւն, ըսաւ Տ'Արդանեան, Աթօսի ձեռքը սեղմելով: Լա՛ւ գիտես թէ ո՛րքան շահազր-դուութիւն ցոյց կուտանք այդ խեղճ Տիկին Պօնաօիէօ-յին: Եւ յետոյ, Քէզզի մարդու բան պիտի չըսէ, այնպէս չէ՞, Քէզզի: Կը հասկնաս, աղջիկս,

չարունակեց տ'Արդանեան, թէ այն կինը ամուսինն է այն տղեղ կապիկին, զոր դրանք առջև տեսար ներս մտած ատեն:

— Օ՛հ, Աստուած իմ, պոռաց Քէզզի, իմ վախ-կը յիշեցնէք ինծի: Իցիւ թէ զիս ճանչցած չըլլաի:

— Ի՛նչպէս, ճանչցա՞մ: Այդ մարդը տեսած եմ ուրեմն:

— Երկու անգամ եկաւ Միլէտին տունը:

— Ճիշտ է: Ե՞րբ եկաւ:

— Տասնհինգ կամ տասնևութր օր կայ:

— Ճիշտ:

— Եւ երէկ իրիկուն նորէն եկաւ:

— Երէկ իրիկուն:

— Այո՛, ձեր գալէն վայրկեան մը առաջ:

— Սիրելի Աթօս լրտեսնե՛, պաշարուած ենք: Կը կարծես թէ քեզ ճանչցա՞ւ, Քէ՛զզի:

— Զայն տեսած ատենս գլխարկս աչքերուս վրայ բերի, բայց թերեւս ուշ էր:

— Աթօս, վար իջէք, որովհետեւ ձենէ չի կաս-կածիր այն քանորքան ինձմէ, և նայեցէք թէ դրան առ-ջև կեցած է տակաւին:

Աթօս վար իջաւ և շուտով դարձաւ:

— Մեկնէր է, ըսաւ Դուռները գոց են:

— Անշուշտ լուր տալու գացած է և պիտի ըսէ որ բոլոր աղաւնիները այս միջոցին աղաւնետան մէջ են:

— Լա՛ւ ուրեմն, թռինք, ըսաւ Աթօս, և միայն Բլանչէն ձգենք հոս, որպէսզի լուր բերէ մեզի:

— Վայրկեան մը Արամիսը կանչել տուինք:

— Ճիշդ է, սպասենք Արամիսին, ըսաւ Աթօս:

Այս միջոցին Արամիս ներս մտաւ:

Գործը պատմեցին անոր և ըսին թէ օտիպողական էր որ Քէզզիին պաշտօն մը գտնէր իրեն ծանօթ բարձ-րաստիճան տիկիններէն մէկուն քով,

Արամիս պահ մը մտածեց, յետոյ ըսաւ կարմրելով: — Ստուգիւ այն կերպով ծառայութիւն մը մատուցած պիտի ըլլամ ձեզի:

— Լա՛ւ, Տիկին տը Պուա տը Դրասին գաւառ բնակող իր բարեկամութիւններէն մէկուն համամ վստահելի տեսնեկապանուհի մը ուղած է: Եւ եթէ, սիրելի տ'Արդանեան, օրիորդին համար երաշխաւոր կ'ըլլաք...

— Օ՛հ, պարո՛ն, պոռաց Քէդդի, վստահ եղիք որ կատարեալ անձնուիրութեամբ պիտի ծառայեմ այն անձին, որ Բարիզէն հեռանալու միջոց պիտի հայթայթէ ինծի:

Սեզանի մը առջև նստաւ, երկտող նամակ մը գրեց, մատնիովը կնքեց և տուաւ Քէդդիին:

— Հիմա, աղջիկս, ըսաւ տ'Արդանեան, գիտես որ թէ՛ մեր և թէ՛ քու հոս կենալու աղէկ չէ: Ուստի բաժնուինք: Լաւագոյն օրերու մէջ կը գտնենք զիրար:

— Ե՛րբ և ո՛ւր ալ գտնենք զիրար, ըսաւ Քէդդի, ես միշտ պիտի սիրեմ ձեզ, ինչպէս կը սիրեմ այսօր:

— Խաղամուկի երգում, ըսաւ Աթօս, մինչ տ'Արդանեան Քէդդիին կ'առաջնորդէր սանդուղին վրայ:

Պահ մը ետք, երեք երիտասարդները բաժնուեցան իրարմէ, ժամը 4ին Աթօսի տունը ժամադիր ըլլալով և Բլանշէն տունը ձգելով, որպէսզի պահպանութիւն ընէ:

Արամիս իր տունը գնաց և Աթօս ու տ'Արդանեան շափիւղան գրաւի դնելու գացին:

Ինչպէս նախատեսած էր մեր Կասքօնը, մատնիին փոխարէն 300 ոսկի տուող գտնուեցաւ դիւրութեամբ: Ասկէ զատ, հրեան իմացուց որ եթէ կ'ուզէին ծախել իրեն, մինչև 500 ոսկի պիտի տար, որովհետեւ պիտի կրնար ականջի օղերու համար գործածել:

Աթօս և տ'Արդանեան իրրեւ երկու գործունեայ զինուորներ և ապրանքէ հասկցողներ երեք ժամուան

մէջ գնեցին հրացանակիրի յատուկ ռազմական բոլոր պիտոյքը: Եւ յետոյ, Աթօս մինչև եղունքներուն ծայրը աղնուական էր: Ամէն անգամ որ առարկայ մը իր գործին կուգար, պահանջուած զինը կուտար, առանց նոյն իսկ զեղչ առաջարկելու: Տ'Արդանեան կ'ուզէր դիտողութիւն ընել, բայց Աթօս ձեռքը անոր ուսին վրայ կը դնէր ժպտելով և տ'Արդանեան կը հասկնար թէ իրեն՝ Կասքօնի փոքր աղնուականին միայն կը վայլէր սակարկութիւն ընել, բայց ո՛չ մարդու մը, որ իշխանի ձեւեր ունէր:

Հրացանակիրը անտալուզեան շքեղ ձի մը գտաւ, սև սաթի գոյն, հրացայտ ունեւորով, նուրբ և վայելուչ սրունքներով, որ վեց տարեկան էր: Քննեց զայն և անթերի գտաւ: Հազար ֆրանք տուաւ և առաւ:

Թերեւս աւելի պակասի առնէր: Բայց մինչ տ'Արդանեան ձիավաճառին հետ սակարկութիւն կ'ընէր, Աթօս հազար ֆրանք կը համրէր սեղանին վրայ:

Կռիմոյի համար գնեցին Իիքարտական հուժկու ձի մը, 300 ֆրանքի:

Բայց այս վերջին ձիին թամբը և Կռիմոյի զէնքերը գնելէ ետք, այլ եւս Աթօսի 1500 ֆրանքէն մէկ սու իսկ չմնաց: Տ'Արդանեան առաջարկեց բարեկամին որ իրեն ինկած բաժինէն առնէ, ետքը հատուցանելու պայմանով:

Բայց Աթօս, պատասխան տալու տեղ, ուսերը թոթուեց:

— Հրեան քանի՞ ոսկի պիտի տար շափիւղան ծախելու համար, հարցուց Աթօս:

— 500 ոսկի:

— Այսինքն 200 ոսկի եւս, 100ը ձեզի և 100ը ինծի: Բայց ճշմարիտ հարստութիւն մըն է ադ, բարեկամս, հրեային գացէք:

— Ի՞նչպէս, կ'ուզէք որ...

— Այդ մատնին յատ տխուր յիշատակներ պիտի արթնցնէ մաքիս մէջ: Յետոյ, երբեք 300 ոսկի պիտի չունենանք որ գրաւը ազատենք, այնպէս որ այս սա- կարկուծենէն 2000 ֆր. պիտի կորսնցնենք: Գացէք ըսէք Հրեային որ մատնին իրն է և 200 ոսկին առնե- լով եկէք:

— Աղէկ մտածեցէք, Աթօս:

— Հնչուն դրամը սուղ է այս ներկայ ժամանակիս մէջ և զոհողութիւն ընել գիտնալու է: Գացէ՛ք, տ'Ար- դանեան, գացէ՛ք: Կռիւս պիտի ընկերանայ ձեզի իր հրաղէնով:

Ահա այսպէս Աթօս իր տանը մէջ գտաւ այնպիսի դրամ մը, որուն չէր սպասեր:

Գ.

Տ Ե Ս Ի Լ Ք

Ժամը 4 ին, չորս բարեկամները հաւաքուած էին Աթօսի տունը: Ռազմական պիտոյքի մասին իրենց մտատանջութիւնը բոլորովին փառատած էր և ամէնուն զէմքին վրայ իրեն յատուկ զաղտնի մտահոգութիւնը միայն կը յայտնուէր: Վասնզի ներկայ երջանկութեան ատեն ապագայ երկիւղ մը կայ միշտ:

Յանկարծ Բլանչէ ներս մտաւ, տ'Արդանեանի հասցէին երկու նամակ բերելով:

Մէկը պզտիկ տոմս մըն էր երկարութեանը ծալ- լուած և ունէր կանաչ մոմէ սիրուն կնիք մը, որուն

վրայ դրոշմուած էր կանաչ ձիթենի մը բերող աղաւնի մը: Միւսը խոշոր քառակուսի նամակ մըն էր. Ն. Բարձրութեան Կարտինալ -Դուքսին սոսկալի զինանշան- ները վառվռող:

Պզտիկ նամակը տեսնելով, տ'Արդանեանի սիրտը վեր ելաւ, վասնզի իրեն անանկ եկած էր թէ այդ գիրը կը ճանչնայ:

Ու թէ և անգամ մը միայն տեսած էր այդ գիրը, բայց անոր յիշատակը իր սրտին խորը մնացած էր:

Ուստի պզտիկ նամակը առաւ և շուտով բացաւ պահարանը:

Նամակին մէջ հետեւեալ տողերը կային.

«Չորեքշաբթի օր, իրիկուան ժամը 6 էն 7, պըտը- տեցէք Շալոյի ճամբուն վրայ և ուշադրութեամբ նա- յեցէք անցնող կառքերուն մէջ, բայց եթէ ձեր և ձեզ սիրող մարդոց կեանքը կը սիրէք, բա մը մի՛ ըսէք և շարժում մը մի՛ ընէք որ կարծել տայ թէ ճանչցած էք այն, որ պահ մը ձեր երեսը տեսնելու համար ինք- զինքը ամէն վտանգի կ'ենթարկէ»:

Ստորագրութիւն չկար:

— Թահարդ մըն է առ, ըսաւ Աթօս, մի՛ երթաք, տ'Արդանեան:

— Սակայն ինծի կուգայ որ այս գիրը կը ճանչ- նամ, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Թերեւս կեղծուած է, աւելցուց Աթօս: Ժամը 6-7 ին, Շալոյի ճամբնա բոլորովին ամայի է: Ո՛ր մնաց որ Պօնտիի անտառին մէջ պիտի չըջագայիք:

— Բայց եթէ ամէնքս միասին երթա՞նք, ըսաւ տ'Արդանեան: Չորսերնիս ալ պիտի չլափեն անշուշտ: Ասկէ զատ կան չորս սպասաւոր, չորս ձի և զէնքեր:

— Յետոյ, ասիկա առիթ մը պիտի ըլլայ մեր զէն- քերն ու զարդերը ցոյց տալու, ըսաւ Բորթօս:

— Բայց եթէ գրողը կին մըն է, ըսաւ Արամիս,

ու այդ կինը կը փափաքի ուրիշին ներեալ, խորհեցէք որ չը վտանգէք զայն, տ'Արդանեան, ինչ որ չի վայելեր ազնուականի մը:

— Մենք հեռուն կը կենանք, ըսաւ Բօրթօս, ու թող միայն տ'Արդանեան առաջ անցնի:

— Այո՛, բայց ատրճանակի հարուած մը կընայ շուտով քաշուիլ սրարչաւ գացող կռքի մը:

— Բէ՛ն, ըսաւ տ'Արդանեան, պիտի չկրնան աղէկ նշան առնել: Այն ատեն պիտի հասնինք կռքին և մէջը գտնուողները պիտի սպաննենք: Նոյն չափ թըշնամի պակաս կ'ունենանք:

— Իրաւունք ունի, ըսաւ Բօրթօս: Կռի՛ւ: Եւ յետոյ, պէտք է փորձել մեր զէնքերը:

— Լա՛ւ, վայելենք այս հաճոյքը, ըսաւ Արամիս իր անուշ և անփոյթ երեւոյթովը:

— Ինչպէս որ կ'ուզէք, ըսաւ Աթօս:

— Պարոնե՛ր, ըսաւ տ'Արդանեան, ժամը 4 ուկէսին է և հազիւ ժամանակ ունինք ժամը 6ին Շայոյի ճամբուն վրայ գտնուելու:

— Յետոյ, եթէ ուշ մնանք, ըսաւ Բօրթօս, մեզ պիտի չտեսնեն, ինչ որ մեղք պիտի ըլլայ: Ուրեմն փութանք պատրաստուելու, պարոնե՛ր:

— Բայց սա երկրորդ նամակը, ըսաւ Աթօս: Մոռցաք զայն: Ինծի կուգայ սակայն որ կնիքը ցոյց կուտայ թէ բացուելու արժանի է: Գալով ինծի, կը յայտարարեմ ձեզի թէ ես աւելի հոգ կը տանիմ այն պզտիկ տոմարին, զոր ձեր կուրծքին վրայ պահեցիք:

Տ'Արդանեան կարմրեցաւ:

— Է՛ ուրեմն, ըսաւ երիտասարդը, տեսնե՛ք, պարոնե՛ր, թէ ի՛նչ կ'ուզէ ինձմէ Ն. Բարձրութիւնը: Եւ տ'Արդանեան նամակը բանալով կ'ողագոյն:

«Մ. տ'Արդանեան, պահակ թաղաւորին, էսառի

գունդէն, Կարաինալին ապարանքը կ'սպասուի այս գիշեր ժամը ութին:

ԼԱ ՀՈՒՏԻՆԻԻ

Պահակներու հարիւրապետ:

— Չա՛ր սատանայ, ըսաւ Աթօս, ահաւասիկ ժամադրութիւն մը, որ այլապէս վրդովիչ է քան միւսը:

— Առաջին ժամադրութենէն ետք երկրորդին պիտի երթամ, ըսաւ տ'Արդանեան: Առաջինը ժամը 7ին է, երկրորդը՝ 8ին: Երկուքին համար ալ ժամանակ պիտի ըլլայ,

— Հը՞մ, եթէ եսրլայի չէի երթար, ըսաւ Արամիս: Կնամեճար ասպետ մը չի կրնար կնոջ մը տուած ժամադրութեան չերթալ, բայց խոհեմ ազնուական մը կրնայ արդարանալ եթէ Ն. Բարձրութեան ապարանքը չերթայ, մանաւանդ երբ պատճառ ունի կարծելու թէ մեծարանք ընելու համար չէ որ կ'ուզեն զինք:

— Ես Արամիսի համաձիտ եմ, ըսաւ Բօրթօս:

— Պարոնե՛ր, պատասխանեց տ'Արդանեան, արդէն Մ. Թափուայի միջոցաւ ստացած էի այսպիսի հրաւեր մը Ն. Բարձրութեան կողմէ և չէի դացած, բայց հետեւեալ օրը մեծ գոբախտութիւն մը եկաւ զիւնուս: Բօնոթանս անյայտ եղաւ: Ի՛նչ որ ալ պատահի, պիտի երթամ:

— Եթէ միաքերնիդ դը՛ր եք, դացէք, ըսաւ Աթօս:

— Բայց Պատի՞ջը, ըսաւ Արամիս:

— Բէ՛ն, դուք կ'ազատէք զիս անկէ, աւելցուց տ'Արդանեան:

— Անշուշտ, աւելցուցին Արամիս և Բօրթօս հիանալի վստահութիւնով մը, իբր թէ ամենապարզ բան մը ըլլար, անշուշտ պիտի ազատենք ձեզ, բայց առայժմ, աղէկ կ'ընէք եթէ Պառլիլ մտնելու վտանգին չենթարկուիք, որովհետեւ վաղը չէ միւս օր պիտի մեկնինք:

— Մեր ձեռքէն եկածը ընենք, ըսաւ Աթօս, այս իրիկուն չհեռանանք տ'Արդանեանէն: Ամէն մէկերնիս սպասենք պալատին մէկ դրան առջև երեք հրացանակիր ունենալով հետերնիս: Եթէ տեսնենք որ գոց դռնակով կ'առկածիկ կառք մը դուրս կ'ելլէ, կը յարձակինք վրան: Բաւական ատեն կայ որ մենամարտ ըրած չենք Պ. Կարտինալին պահակներուն հետ և Մ. տը Դոնվիլի անշուշտ կը կարծէ թէ մեռած ենք:

— Ապահովապէս դուք զօրավար ըլլալու համար ծնած էք, Աթօս, ըսաւ Արամիս: Ի՞նչ կ'ըսէք այս յատկազօրին, պարոններ:

— Հիանալի՛ է, կրկնեցին երիտասարդները միաբերան:

— Լա'ւ ուրեմն, ըսաւ Բօրթօս, պաշտօնատուն կ'երթամ և ընկերներուս կ'իմացնեմ որ պատրաստ ըլլան ժամը ութին: Ժամադրավայրը պիտի ըլլայ Կարտինալին ապարանքին հրապարակը: Դուք այս միջոցին ձիերը թամբել տուէք սպասաւորներուն:

— Բայց ես ձի չունիմ, ըսաւ տ'Արդանեան: Մ. տը Դոնվիլի ախոռներէն հատ մը պիտի առնեմ:

— Հարկ չկայ, ըսաւ Արամիս: Իմ ձիերէս մէկը կ'առնէք:

— Քանի՞ հատ ունիք, հարցուց տ'Արդանեան:

— Երեք, պատասխանեց Արամիս ժպտելով:

— Սիրելիս, ըսաւ Աթօս, դուք Ֆրանսայի և Նափարայի ամէնէն լաւ ձիերը ունեցող բանաստեղծն էք ապահովապէս:

— Մտիկ ըրէք, սիրելի Արամիս, չէք գիտեր թէ ի՞նչ պիտի ընէք երեք ձիերը, այնպէս չէ՞: Նոյն իսկ չեմ հասկնար թէ ինչո՞ւ երեք ձի գներ էք:

— Երրորդը այս առտու իսկ ստացայ համազգեստ չուսեցող ծառայի մը կողմէ, որ չուզեց ըսել թէ որովքով կը ծառայէր, և հաւաստեց թէ հրաման ստացած է իր տիրոջ կողմէ...

— Կամ իր տիրուհիին կողմէ, ընդմիջեց տ'Արդանեան:

— Խնդիրը հող չէ, ըսաւ Արամիս կարմրելով: Ըսի թէ ծառան հաւաստեց որ իր տիրուհիէն հրաման ստացած է այս ձին ինծի յանձնելու, առանց յայտնելու թէ որո՞ւ կողմէ կուգայ:

— Միայն բանաստեղծներուն կը պատահին ասանկ բաներ, աւելցուց Աթօս ծանօթեցնելով:

— Լա'ւ ուրեմն, այդ պարագային մէջ, աղէկ բան մը կայ ընկիւն, ըսաւ տ'Արդանեան: Երկու ձիերէն ո՞րը պիտի ընտրէք ձեզի համար. ձեր գնածը թէ ձեզի նուիրուածը:

— Անշուշտ նուիրուածը: Կը հասկնաք, տ'Արդանեան թէ չեմ կրնար այդ նախատինքը ընել...

— Անծանօթ նուիրատուին, աւելցուց տ'Արդանեան:

— Կամ խորհրդաւոր նուիրատու Տիկնոջ, ըսաւ Աթօս:

— Ուրեմն ձեր գնած ձիուն պէտք պիտի չուսնեաք:

— Գրէթէ:

— Դո՞ւք ընտրեցիք:

— Այո՛, ամենամեծ խնամքով: Զիւրկին ապահովութիւնը, ինչպէս գիտէք, իր ձիէն կախում ունի գրէթէ միշտ:

— Լա'ւ ուրեմն, ձեր առած գինովը ինծի տուէք:

— Ես ալ ձեզի պիտի նուիրէի, սիրելի տ'Արդանեան, ուզած ատեննիդ ետ դարձնելու պայմանաւ:

— Քանի՞ առիք:

— Ութ հարիւր ֆրանքի:

— Ահաւասիկ քառասուն ոսկի ձեզի, սիրելի բաւական, ըսաւ տ'Արդանեան այս գումարը գրպանէն հանելով: Գիտեմ թէ այս դրամով կը վճարեն ձեր բանաստեղծութիւնները:

— Ուրեմն դրամի կողմէ հարո՞ւստ էք, ըսաւ Արամիս :

— Հարուստ, ամենահարուստ, սիրելիս :

Եւ տ'Արդանեան գրպանին մէջ հնչեցուց մնացած ոսկիները :

— Ձեր թամբը յրացանակիրներու պաշտօնատունը ղրկեցէք և ձեր ձին հոս պիտի բերեն մերիններուն հետ :

— Շա՛տ աղէկ, բայց ժամը հինգին մօտեցաւ, աճապարենք :

Քառորդ մը ետքը, Բօրթօս ֆէրու փողոցին միւս ծայրէն երեցաւ աղւոր ձիու մը վրայ նստած : Մուսք-դօն ետեէն կուգար Օվէրնյըի պզտիկ բայց աղւոր ձիու մը վրայ հեծած : Բօրթօս ուրախութենէն և հպարտութենէն կը փողփողէր :

Միւսնոյն ատեն Արամիս երեցաւ փողոցին միւս կողմէն, անգլիական հիւանալի ձիու մը վրայ հեծած : Իր ետեէն կուգար Պազէն, լազուտագոյն ձիու մը վրայ հեծած և ետեէն քաշելով մէջքէն պուրկեան հոսովու ձի մը, որ տ'Արդանեանի յատկացած էր :

Երկու հրացանակիրները իրարու հանդիպեցան դրան առջև : Աթօս և տ'Արդանեան պատուհանէն կը նայէին անոնց :

— Չա՛ր սատանայ, ըսաւ Արամիս, հիւանալի ձի մը ունիք, սիրելի Բօրթօս :

— Այո՛, պատասխանեց Բօրթօս : Սիրուհիս ամէնէն առաջ այս ձին պիտի ղրկէր, բայց ամուսինին անշահ մէկ կատակին վրայ միւսը ասոր տէ՛ղ անցեր էր : Բայց ամուսինը իր պատիժը կրեց և ես ամէն գոհացում ստացայ :

Բլանշէ և Կոնստանտին իրենց կարգին երեցան, իրենց տէրերուն ձիերը բերելով : Տ'Արդանեան և Աթօս վար իջան, ձի նստան և չորս ընկերները ճամբայ ելան : Աթօս նստած էր այն ձիուն վրայ, զոր իր կնոջը կը

պարտէր, Արամիս՝ այն ձիուն վրայ, զոր իր սիրուհին կը պարտէր, Բօրթօս՝ իր փոխանորդուհին և Արամիս իր բախտին, որ լաւագոյն սիրուհին է :

Մտաւորներ հետեւեցան իրենց տէրերուն :

Ինչպէս որ ըսած էր Բօրթօս, հեծեալներու այս թափօրը լաւ տպաւորութիւն ըրաւ : Եւ եթէ Տիկին Քօքընար Բօրթօսի ճամբուն վրայ գտնուէր ու տեսնէր թէ անիկա ի՛նչ փառաւոր երեւոյթ մը առած էր սպանիական ձիուն վրայ, պիտի չցաւէր ամուսինին դրամարկէշն բան խորած ըլլալուն համար :

Լուսլրի մօտ, չորս բարեկամները հանդիպեցան Մ. տը Դոէվիլի, որ Սէն Ժէրմէնէն կը դառնար : Կեցուց զանոնք և իրենց ռազմական պիտոյքներուն համար չնորհաւորեց : Քանի մը վայրկեանի մէջ հարկւրաւոր դատարկագորտներ հաւաքուեցան իրենց շուրջը :

Տ'Արդանեան առիթէն օգուտ քաղելով Մ. տը Դոէվիլի խօսեցաւ կարմիր խոշոր կնիք և դքսական զինանշաններ ունեցող նամակին վրայ : Դիւրաւ կը հասկըցուի որ միւս նամակին խօսքը չըրաւ :

Մ. տը Դոէվիլի հաւանեցաւ տրուած որոշումին և ապահովցուց տ'Արդանեանը, որ եթէ հետեւեալ օրը մէջտող չկլլէր, ինք պիտի կրնար երեւան հանել զինքը ո՛ւր որ ալ ըլլար :

Այս միջոցին Սամարիթէնի ժամացոյցը վեց զարկաւ : Չորս բարեկամները ներում խնդրեցին Մ. տը Դոէվիլէն, ըսելով թէ ժամագրութիւն ունին և հրաժեշտ առին :

Մտաւորներ իրարմէջ հասան Շայոյի՝ ճամբուն վրայ : Արեւը մարը մտնելու վրայ էր : Կառքերը կ'անցնէին ու կը դառնային : Տ'Արդանեան, զոր քանի մը քայլ հեռուէն կը պահպանէին իջ ընկերները, կառքերուն մէջը կը դիտէր, բայց ծանօթ դէմք մը չէր նշմարել :

Վերջապէս քառորդ ժամ մը սպասելէ ետք, երբ

վերջալոյսը կ'սկսէր, կառք մը երեւցաւ, Սէվոյի ճամբէն գալով սրբնթաց: Տ'Արդանեան նախզդաց որ այս կառքին մէջ էր իրեն ժամադրութիւն տուող անձը: Երիտասարդը ինք ալ զարմացաւ զգալով որ սիրտը կը բաբախէր ուժգնօրէն: Գրէթէ իսկոյն կանացի գլուխ մը երեւցաւ դռնակէն, երկու մատնելը բերնին վրայ, իբր թէ լռութիւն պատուիրելու կամ համբոյր մը զրկելու համար: Տ'Արդանեան ուրախութեան թեթեւ աղաղակ մը արձակեց: Այդ կինը, կամ մանաւանդ այդ տեսիլքը, — վասնզի կառքը սոսկալի արագութիւնով անցած էր, — Տիկին Պօնապիտէն էր:

Ակամայ շարժումով մը և եղած պատուէրին հակառակ, տ'Արդանեան իր ձին սրարշաւ վազցուց և շուտով հասաւ կառքին: Բայց դռնակին պատուհանը ամրապէս գոցուած էր: Տեսիլքը անհետացած էր:

Այն ատեն տ'Արդանեան յիշեց սա պատուէրը. «Եթէ ձեր և ձեզ սիրող անձերուն կեանքը կը սիրէք, շարժում մի՛ ընէք, իբր թէ բան մը տեսած չէք»:

Ուստի կանգ առաւ, զոգդալով ո՛չ թէ իրեն, այլ խեղճ կնոջ համար, որ անշուշտ ինքզինքը մեծ վատնագի մը ենթարկած էր, այս ժամադրութիւնը տալով իրեն:

Կառքը իր ճամբան շարունակեց սրարշաւ ու Բարիզ մտնելով անհետացաւ:

Տ'Արդանեան նոյն տեղը մնացած էր անշարժ ու չէր գիտած թէ ի՞նչ խորհի: Եթէ Տիկին Պօնապիտէն էր և եթէ Բարիզ կը դառնար, ինչո՞ւ այս թռուցիկ ժամադրութիւնը, ինչո՞ւ ակնարկի այս պարզ փոքրանակութիւնը, ինչո՞ւ այս անօգուտ համբոյրը: Եթէ, միւս կողմէ, ինք չէր, — ինչ որ կրնար ըլլալ, վասնզի մօթը կոխելու վրայ ըլլալով դիւրին էր սխալիլ, եթէ ինք չէր, ուրեմն ասիկա սէզքնաւորութիւնն էր

իրեն դէմ լարուած թակարդի մը, որուն իբրեւ խայծ ընտրուած էր այս կինը, քանի որ գիտէին թէ կը սիրէր զայն:

Երեք ընկերները մօտեցան իրեն: Երեքն ալ կատարելապէս տեսած էին կնոջ մը գլուխը, որ կառքին պատուհանէն նայած էր, բայց Աթօսէն զատ, միւսները չէին ճանչնար Տիկին Պօնապիտէն: Եւ յետոյ, Աթօսի կարծիքով, այն կինը Տիկին Պօնապիտէն էր, բայց որովհետեւ Աթօս տ'Արդանեանէն նուազ զբաղած էր այդ սիրուն դէմքով, ուստի կառքին խորը տեսած էր էրիկ մարդու մը գլուխը:

— Եթէ այնպէս է, ըսաւ տ'Արդանեան, անշուշտ մէկ բանաձէն միւսը կը փոխադրեն զայն, Բայց ի՞նչ կ'ուզեն բնել այս խեղճ կինը և ի՞նչպէս պիտի կրնամ միանալ անոր:

— Բարեկամ, ըսաւ Աթօս ծանրօրէն, յիշեցէք որ միայն մեռելներուն կարելի չէ հանդիպիլ երկրի վրայ: Դուք ալ այս մասին ինծի չափ տեղեկութիւն ունիք, չէ՞: Արդ, եթէ ձեր սիրունին մեռած չէ, եթէ հիմակուան մեր տեսած կինը ան է, ո՞ր մը չէ որ մը պիտի գտնէք զայն: Եւ թերեւ, աւելցուց իրեն յատուկ մարդատեսաց շեշտով մը, թերեւ ձեր ուզածէն աւելի շուտով պիտի գտնէք զայն:

Ժամը 7 ու կէս զարկաւ: Կառքը որոշուած ժամէն քսան վայրկեան ուշ մնացած էր: Տ'Արդանեանի բարեկամները յիշեցուցին իրեն թէ այցելութիւն մը ունէր, դիտել տալով միեւնոյն ատեն թէ տակաւին ժամանակ ունէր ետ կենալու:

Բայց տ'Արդանեան թէ՛ յամառ և թէ՛ հետաքրքիր էր: Միտքը զրած էր Կարտինալին ապարանքը երթալ և հասկնալ թէ ն. Բարձրութիւնը ի՞նչ պիտի ըսէր իրեն: Կարելի չեղաւ իր որոշումը փոխել:

Այն դ'Օնոռէ փողոցը հասան և Կարտինալին ա-

պարանոսին հրապարակին վրայ գտան հրաւիրուած տասներկու հրացանակիրները, որոնք պտոյտ կը կատարէին իրենց ընկերներուն սպասելով: Հոն միայն քացատրեցին իրենց թէ խնդիրը ի՞նչ բանի վրայ էր:

Տ'Արդանեան հանրածանօթ էր թագաւորին հրացանակիրներուն յարգելի խումբին մէջ, ուր գիտէին թէ օր մը իր տեղը պիտի բռնէր: Ուստի հիմակուէնէ իբր ընկեր մը կը նկատէին զայն: Այս պատճառով, ամէն ոք սիրայօժար ընդունեց պաշտօնը, որուն համար հրաւիրուած էր: Ասկէ զատ, խնդիրը հաւանաբար խաղ մը խաղալու վրայ էր Պ. Կարտինալին և իր մարդոց՝ և այս կտրգի արշաւանքներու միշտ պատրաստ էին այս արժանիքի ազնուականները:

Աթօս երեք խումբի բաժնեց զանոնք, այդ խումբերէն մէկուն հրամանատարութիւնը ինք ստանձնեց, երկրորդ խումբը յանձնեց Արամիսի և երրորդը Բօրթօսի: Յետոյ իւրաքանչիւր խումբ գնաց դարանի կեցաւ դրան մը առջև:

Տ'Արդանեան քաջաբար ներս մտաւ գլխաւոր դուռնէն:

Թէև կ'զգար որ հօգը պաշտպաններ ունի, բայց մեծ սանդուղին աստիճաններէն ելած ատեն մտահոգ էր Միլէտին հետ իր վարժունքը մատնութեան մը կը նմանէր քիչ չափ. և կը կասկածէր որ քաղաքական յարաբերութիւններ կան այդ կնոջ և Կարտինալին միջև: Ասկէ զատ, տը վարտ Կոմսը, որուն հետ այնքան գէշ վարուած էր, Ն. Բարձրութեան հաւատարմ պաշտօնեաներէն մէկն էր և Տ'Արդանեան գիտէր որ եթէ Ն. Բարձրութիւնը սոսկալի էր իր թշնամիներուն հանդէպ, չափ կը սիրէր իր բարեկամները:

— Եթէ տը վարաւ մեր խնդիրը պատմեց Կարտինալին, ինչ որ յուսալի է և եթէ զիս ճանչցաւ, ինչ որ հաւանական է, պէտք է ինքզինքն նկատեմ զրէթէ

դատապարտուած մարդ մը, կ'ըսէրտ'Արդանեան գլուխը երերցնելով: Բայց ինչո՞ւ սպասեցին մինչև այսօր: Շատ պարզ է: Միլէտի ինծի դէմ գանգատած պիտի ըլլայ այն կեղծ վշտահարութիւնով որ այնքան հրապուրիչ կ'ընէ զինք, և այս վերջին յանցանքը անշուշտ չափը անցուցած պիտի ըլլայ: Բարեբախտաբար, աւելցուց, իմ ազնիւ բարեկամներս վարը կ'սպասեն և առանց պաշտպանելու պիտի չթողուն որ տանին զիս: Սակայն Մ. տը Դռէվիլի հրացանակիրներուն գունդը ինք առանձին չի կրնար պայքարիլ Կարտինալին դէմ որ բովանդակ Ֆրանսայի ոյժը իր տրամադրութեան տակ ունի և որուն առջև թագուհին անզօր է և թագաւորը կամքէ զուրկ: Տ'Արդանեան, բա՛րեկամս, գունդ քաջ ես, լաւ յատկութիւններ ունիս, բայց կիները կորստեան պիտի մատնեն քեզ:

Այս տխուր եզրակացութեան հասած էր, երբ նախասենեակ մտաւ: Իր նամակը յանձնեց բարապանին, որ սպասման սրահը տարաւ տ'Արդանեանը և ինք պալատին ներսերը գնաց:

Այս սպասման սրահին մէջ կը գտնուէին Պ. Կարտինալին հինգ վեց գահակները, որոնք տ'Արդանեանը ճանչնալով և գիտնալով թէ ժիւսաքը վիրաւորողը ան էր, երեսը նայեցան տարօրինակ ժպիտով մը:

Այդ ժպիտը չարագուշակ երեւցաւ տ'Արդանեանին: Միայն թէ, որովհետեւ դիւրին չէր մեր Կաթօնը վախցընել, կամ մանաւանդ, իր ծննդավայրին մարդոց բնական հպարտութեանը շնորհիւ դիւրաւ յայտնի չէր ըներ իր մէջ անցած դարձածը, երբ զգացածը երկիւղի կը նմանէր, գնաց հպարտօրէն կեցաւ Պ. պահակներուն առջև ու ձեռքը ազդրին վրայ դրած սպասեց մեծաշուք տեսքով մը:

Բարապանը ներս մտաւ և նշան ըրաւ տ'Արդան-

եանի որ ետեւէն գայ, Երիտասարդին անանկ եկաւ որ պահակները, իր հեռանալը տեսնելով, իրարու հետ կը փափային:

Նրբանցքէ մը անցաւ, մեծ սրահ մը մտաւ, յետոյ թանգարանի սրահ մը, և ինքզինքը գտաւ գրասեղանի մը առջեւ նստող և գիր գրող մարդու մը դէմ:

Բարազանը ներս մտցուց զայն ու ինք հեռացաւ, առանց խօսք մը ըսելու: Տ'Արդանեան ոտքի վրայ կեցաւ և քննեց այդ մարդը:

Տ'Արդանեան նախ կարծեց որ իր թուղթերը քնննող դատաւորի մը հետ է գործը, բայց նշմարեց որ մարդը կը գրէր կամ մանաւանդ կը սրբագրէր անհաւասար երկարութեամբ տողեր, մատերուն վրայ բառեր չափելով: Տեսաւ որ բանաստեղծի մը առջեւ կը գրտնուէր: Պահ մը ետքը, բանաստեղծը գոցեց իր ձեռագիրը, որուն կողքին վրայ գրուած էր ՄԻՌԱՄ, Ողբերգութիւն հինգ արարուածով, և գլուխը վերցուց:

Տ'Արդանեան հանչեցաւ Կարտինալը:

Ե.

Ս Ո Ս Կ Ա Լ Ի Տ Ե Ս Ի Լ Ք Մ Ը

Կարտինալը արմուկը ձեռագրին, այսը ձեռքին կը թնցուց և պահ մը երիտասարդին երեսը նայեցաւ: Ո՛չ ոք աւելի խորագրին նայուածք ունէր քան Ռիշ-լիէօ Կարտինալը և տ'Արդանեան զգաց որ այդ ակնարկը տեսդի մը պէս կը հոսէր իր երակներուն մէջէն:

Սակայն ինքզինքը զսպեց, թաղիքէ գլխարկը ձեռքը բռնած, ու առանց ծայրայեղ հպարտութեան, բայց յաւ առանց ստրկութեան, սպասեց Ն. Բարձրութեան բարեհաճութեանը:

— Պարոն, ըսաւ Կարտինալը, Պէտքնեցի տ'Արդանեան անունով անձը հրամանքնի՞դ էք:

— Այո՛, Սրբազան հայր, պատասխանեց երիտասարդը:

— Թարպի և չրջականերու մէջ չատ տ'Արդանեաններ կան, ըսաւ Կարտինալը: Դուք ո՞ր ձիւղին կը պատկանիք:

— Ես զաւակն եմ այն տ'Արդանեանին, որ Ն. Վեհափառութեան հօրը՝ Մեծն Հանրիի հետ կրօնական պատերազմներ մղեց:

— Հասկցայ: Դո՞ւք էք որ գրէիք Եօթը - ութը ամիս առաջ ձեր ծննդավայրէն մեկնեցաք մայրաքաղաքին մէջ բախտ փնտռելու համար:

— Այո՛, Սրբազան հայր:

— Մէծնի ճամբով եկաք, ուր բան մը պատահե-

ցաւ ձեզի, չեմ գիտեր թէ ի՞նչ, բայց վերջապէս բան մը պատահեցաւ...

— Այո՛, Սրբազան հայր, բացատրեմ...

— Հարկ չկայ, հարկ չկայ, աւելցուց Կարտինալը ժպտով մը, որ ցոյց կուտար թէ պատմութիւնը գիտէր նոյնքան աղէկ որքան անիկա որ այդ պատմութիւնը ընէ, կ'ուզէր Մ. տը Դռէվիլին յանձնարարուած էիք, այնպէս չէ՞:

— Այո՛, Սրբազան հայր, բայց ճիշտ Մէօնի այդ դժբախտ գործին մէջ...

— Նամակը կորսուած էր, աւելցուց Ն. Բարձրութիւնը: Այո՛, գիտեմ ատիկա: Բայց Մ. տէ Դռէվիլ ճարտար գիտագէտ մըն է, որ մարդիկը կը ճանչնայ առաջին տեսութեամբ, և իր քեռայրին՝ Մ. տէ գ'էսսոնի գունդին մէջ դրաւ ձեզ, յոյս տալով որ օրին մէկը հրացանակիրներուն մէջ պիտի մտնէք:

— Սրբազան հայր, լաւ տեղեկութիւն առած էք, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Այն օրէն ի վեր շատ բաներ եկան ձեր գլխին: Շաղկոյի ետեւները պատեցաք օր մը երբ աւելի աղէկ պիտի ըլլար որ ուրիշ տեղ գտնուէիք: Յետոյ, ձեր բարեկամներուն հետ ճամբորդութիւն մը ըրիք Ֆորժի ջերմուկները: Անոնք ճամբան մնացին, բայց դուք շարունակեցիք ձեր ուղևորութիւնը: Շատ պարզ է, գործեր ունէիք Անգլիոյ մէջ:

— Սրբազան հայր, ըսաւ տ'Արդանեան բոլորովին շուարած, կ'երթայի...

— Որսորդութիւն ընելու Ուինտսորի մէջ կամ այլուր, ատիկա ուրիշին գիտնալիք բանը չէ, ես գիտեմ ատիկա, որովհետեւ իմ պաշտօնս է ամէն բան գիտնալ: Դարձին, ընդունուեցաք օգոստափառ անձնաւորութեան մը կողմէ, և հաճոյքով կը տեսնեմ որ ձեզի տուած յիշատակը պահած էք:

Տ'Արդանեան ձեռքը տարաւ թագուհիին տուած

ադամանդին և անոր քարը մէջի կողմը դարձուց իսկոյն, բայց ուշ էր:

— Յաջորդ օրը ընդունեցիք Բավուայի այցելութիւնը, աւելցուց Կարտինալը, պիտի խնդրէր ձեռնէ որ հոն հրամայէք: Այս այցելութիւնը չփոխարինեցիք և սխալեցաք:

— Սրբազան հայր, կը վախնայի որ Ձեր Բարձրութեան առջև չնորհագուրկ կ'ըլլամ:

— Է՛հ, ինչո՞ւ, պարոն: Ձեր մեծերուն հրամանները ուրիշ ո՛ր և է մէկէ աւելի խելացութիւնով և քաջութիւնով կատարելնո՞ւղ համար չնորհագուրկ պիտի ըլլայիք, երբ գովեստի արժանի էիք: Ես չհնազանդող անձերը միայն կը պատժեմ և ո՛չ թէ անոնք որ ձեզի պէս կը հնազանդին... չափէն աւելի: Եւ եթէ ապացոյց կ'ուզէք, յիշեցէք թուականը այն օրուան ուր մարդ դրկած էր ձիով որ հոս հրամայէք զիս տեսնելու: Փնտռեցէք ձեր յիշողութեանը մէջ թէ նոյն իրիկունը ի՞նչ պատահեցաւ:

Նոյն իրիկունն էր որ տեղի ունեցած էր Տիկին Պօնափէօյի առեւանգումը: Տ'Արդանեան սարսուռաց և յիշեց որ կէս ժամ առաջ խեղճ կինը իր քովէն անցած էր, անշուշտ տարուելով դարձեալ այն միկնոյն զօրութեանէն, որ անհրեւոյթ ըրած էր զինք:

— Վերջապէս, շարունակեց Կարտինալը, որովհետեւ ժամանակէ մը ի վեր ձեր խօսքը չէի լսեր, ուզեցի գիտնալ թէ ի՞նչ կ'ընէք: Եւ յետոյ, դուք ինծի չնորհակալութիւն կը պարտիք: Դուք իսկ գիտած էք թէ ո՛րքան խնայուեցաւ ձեզ ամէն պարագաներու մէջ:

Տ'Արդանեան խօնարկեցաւ յարգանքով:

— Ատիկա, շարունակեց Կարտինալը, արդիւնք է ո՛չ միայն բնական արտասիրութեան զգացումի մը, այլ նաեւ յատակագծի մը, զոր պատրաստած էի ձեր մասին:

Տ'Արդանեան հետզհետէ աւելի կը զարմանար :

— Կ'ուզէի այս յատակագիծը պարզել ձեզ այն օրն ուր իմ առաջին հրաւերս ստացաք, բայց չեկաք : Բարեբախտաբար այս յապաղումէն բան մը կորսուած չէ, և այսօր պիտի լսէք զայն : Նստեցէք դիմացս, Մ. տ'Արդանեան : Ազնուական էք և պէտք չէ որ ոտքի վրայ մօիկ ընէք :

Եւ Կարտինալը մատովը աթոռ մը ցոյց տուաւ երիտասարդին, որ անցած դարձածէն այնչափ զարմացած էր որ իր խօսակցին երկրորդ նշանին սպասեց հնազանդելու համար :

— Դուք քաջ էք, Մ. տ'Արդանեան, շարունակեց Ն. Բարձրութիւնը : Դուք խոհեմ էք, ինչ որ աւելի կ'արժէ : Ես գլուխի և սիրտի տէր մարդիկը կը սիրեմ : Մի' վախնաք, ըսաւ ժպտելով, սիրտի տէր ըսելով քաջութեան տէր կը հասկնամ : Բայց թէեւ երիտասարդ էք ու նոր կը մտնէք աշխարհի մէջ, հզօր թըշնամիներ ունիք : Եթէ զգուշութիւն չընէք, անոնք կորստեան պիտի մատնեն ձեզ :

— Աւա՛ղ, Սրբազան հայր, պատասխանեց երիտասարդը, շատ դիւրութեամբ անշուշտ, վասնզի անոնք հզօր են և պաշտպանութիւն կը վայելին, մինչ ես առանձին եմ :

— Այո՛, ճիշտ է, բայց ո՛րքան ալ առանձին ըլլաք, արդէն շատ բան ըլլած էք և տակաւին պիտի ընէք, տարակոյս չունիմ : Սակայն, կարծեմ թէ պէտք ունիք առաջնորդուելու այն արկածախնդիր ասպարէզին մէջ, մասած էք, վասնզի, եթէ չեմ սխալիր, Բարիդ եկած էք բախտ չինելու փառասիրական գաղափարով :

— Ես խօլ յոյսերու տարիքի մէջ կը գտնուիմ, Սրբազան հայր, ըսաւ տ'Արդանեան :

— Միայն յիմարները խօլ յոյսեր կ'ունենան, պա-

րո՛ն. իսկ դուք խելացի էք : Տեսնե՛նք, ի՞նչ պիտի ընէիք եթէ դրօշակիրի պաշտօն մը տրուէր ձեզ իմ պահակներու մէջ և պատերազմէն ետք գունդի մը հրամատարութիւնը :

— Օ՛հ, Սրբազան հայր :

— Կ'ընդունիք, այնպէս չէ՞ :

— Սրբազան հայր, աւելցուց տ'Արդանեան չփոթած դէմքով մը :

— Ի՞նչպէս, կը մերժէ՞ք, պոռաց Կարտինալը զարմանքով :

— Ես Ն. Վեհափառութեան պահակներուն մէջ կը գտնուիմ, Սրբազան Հայր, և դժգոհ ըլլալու պատճառ մը չունիմ ընաւ :

— Բայց ինձի կուգայ որ, ըսաւ Ն. Բարձրութիւնը, իմ պահակներս ալ Ն. Վեհափառութեան պահակներն են և ո՛վ որ ֆրանսական զօրադունդի մը մէջ կը ծառայէ, թագաւորին ծառայած կ'ըլլայ :

— Սրբազան հայր, ձեր Բարձրութիւնը սխալ հասկցաւ խօսքերս :

— Պատրուակ մը կ'ուզէք, չէ՞ : Կը հասկնամ : Լա՛ւ ուրեմն, այդ պատրուակը ունիք : Յառաջացումը, պատերազմը, որ տեղի պիտի ունենայ, առիթը զոր ձեզ կ'ընծայեմ, հաւաստի այս պատրուակները՝ աշխարհի համար : Իսկ ձեզի համար՝ վստահելի պաշտպանութիւններու պէտքը, վասնզի լաւ է որ գիտնաք, Մ. տ'Արդանեան, թէ ծանր դանդաղներ ստացայ ձեզի դէմ : Զեր ցորեկներն ու գիշերները թագաւորին՝ ծառայութեանը չէք նուիրեր բացարձակապէս :

Տ'Արդանեան կարմրեցաւ :

— Մնաց որ, շարունակեց Կարտինալը ձեռքը թուղթերու տրցակի մը վրայ դնելով, հոս ձեզի վերաբերեալ թղթածրար մը ունիմ, բայց զայն կարդալէ առաջ, ուղեցի ձեզի հետ խօսիլ : Ես ձեզ կը ծաննեմ

հաստատամիտ մէկը, և ձեր ծառայութիւնները, եթէ լաւ դեկավարուին. փոխանակ դէշ ուղղութեան մը տանելու ձեզ, կրնանք շատ արդիւնաւոր ըլլալ: Ձեզ տեսնեմ, խորհեցէք և որոշումնիդ տուէք:

— Ձեր բարեսրտութիւնը կը շփոթեցնէ զիս, Սրբազան հայր, պատասխանեց տ'Արդանեան, և ձեր Բարձրութեան մէջ կը տեսնեմ հոգիի մեծութիւն մը, որ միջատի մը չափ կը փոքրցնէ զիս, բայց վերջապէս, քանի որ ձեր Սրբազնութիւնը թոյլ կուտայ ինծի համարձակ խօսելու...:

Տ'Արդանեան ընդմիջեց:

— Այո՛, խօսեցէք:

— Լա՛ւ ուրեմն, պիտի ըսէի ձեր Բարձրութեան թէ իմ բոլոր բարեկամներս թաղաւորին հրացանակիրներուն և պահակներուն մէջ են, իսկ իմ թշնամիներս, անբեւեակայելի ձախորդութիւնով մը, ձեր Բարձրութեան պահակներուն մէջ են: Հետեւաբար այստեղ իմ ներկայութիւնս լաւ պիտի չդիտուի ու այնտեղ իմ հեռացումս ուրիշ կերպ պիտի մեկնուի, եթէ ընդունիմ ձեր Սրբազնութեան ինծի առաջարկածը:

— Պա՛րոն, արդեօք այն հպարտ մտածողութիւնը թէ ձեր արժէքին համապատասխան պաշտօն մը չէ առաջարկածս, ըսաւ Կարտինալը:

— Սրբազան հայր, ձեր Բարձրութիւնը հարիւրապատիկ աւելի բարիգտնուած է ինծի հանդէպ, ընդհակառակը կը խորհիմ թէ տակաւին բան մը ըրած չեմ իր բարութիւններուն արժանի ըլլալու համար: Լա Ռօշէի պաշարումը պիտի սկսի, Սրբազան հայր, Ձեր Բարձրութեան աչքերուն տակ պիտի ծառայեմ ու եթէ այդ պաշարման պահուն երջանկութիւնը ունենամ այնպիսի ընթացքի մը մէջգտնուելու, որ արժանի ըլլամ ձեր ուշադրութիւնը դրաւելու, լա՛ւ, ետքը գոնէ փայլուն արարք մը ունեցած կ'ըլլամ արգարացնելու

համար պաշտպանութիւնը, որով պիտի հաճիք պատուել զիս Ամէն բան իր ժամանակին պէտք է ըլլայ, Սրբազան հայր, Թերեւս ետքը իրաւունք պիտի ունենամ անձս նուիրելու, մինչդեռ հիմակ ինքզինքս ծախելու երեւոյթը պիտի ունենամ:

— Այսինքն թէ կը մերժէք ինծի ծառայել, պարոն, ըսաւ Կարտինալը սրանեղութիւնով մը, որուն մէջ սակայն տեսակ մը յարգանք կը նշմարուէր: Ազատ մնացէք ուրեմն և պահեցէք ձեր ատելութիւններն ու ձեր համակրութիւնները:

— Սրբազան հայր,...

— Աղէ՛կ, աղէ՛կ, ըսաւ Կարտինալը, չեմ բարկանար ձեզի դէմ, բայց կը հասկնաք թէ մարդ պատճառներ ունի բարեկամները պաշտպանելու և զանոնք վարձատրելու, բայց բան մը չի պարտիր իր թշնամիներուն և սակայն խորհուրդ մը պիտի տամ ձեզ, ուժով կեցէք, Մ. տ'Արդանեան, վասնզի այն վայրկեանին ուր ձեռքս ձեր վրայէն վերցնեմ, ձեր ապահովութիւնը չեմ երաշխաւորեր:

— Ուժով պիտի կենամ, Սրբազան հայր, պատասխանեց Կարտինալը, վսեմ վստահութիւնով մը:

— Եթէ դժբախտութիւն մը պատահի ձեզ, ըսաւ Ռիչլիէօ դիտումով, խորհեցէք թէ ես եկայ փնտռեցի ձեզ և թէ կըցածս ըրի որպէսզի այս դժբախտութիւնը չպատահէր ձեզի:

— Ի՛նչ որ ալ պատահի, ըսաւ տ'Արդանեան, ձեռքը կուրծքին վրայ դնելով և խոնարհելով, յաւիտեական երախտագիտութիւն մը պիտի ունենամ ձեր Բարձրութեան հանդէպ, այս վայրկեանիս ինծի ըրածներուն համար:

— Լա՛ւ ուրեմն, Մ. տ'Արդանեան, ինչպէս ըսիք, պատերազմէն ետք կը տեսնուինք: Պիտի դիտեմ ձեր ընթացքը, վասնզի ես ալ հոն պիտի ըլլամ, ատելուց

Կարտինալը մատովը տ'Արդանեանի ցոյց տալով չքեղ զրահ մը, զոր պիտի հագնէր, և մեր դարձին, է՛ ուրեմն, կը տեսնուինք:

— Ա՛հ, Սրբազան հայր, պոռաց տ'Արդանեան, խնայեցէք ինծի ձեր շնորհազրկութիւնը, չէզոք մնացէք, Սրբազան հայր, եթէ կը նկատէք որ իբրեւ պարկեշտ մարդ կը վարուիմ:

— Երիտասարդ, ըսաւ Ռիչլէօ, եթէ կարենամ անգամ մըն ալ ըսե ձեզ ինչ որ ըսի այսօր, կը խոստանամ ընելու:

Ռիչլէօյի այս վերջին խօսքը սոսկալի տարակոյս մը կ'արտայայտէր, որ տ'Արդանեանը վախցուց որչափ պիտի չվախցնէր սպառնալիք մը, վասնզի ազդարարութիւն մըն էր ան: Կարտինալը կ'աշխատէր ուրեմն պահպանել զինք վտանգէ մը, որ կ'սպառնար իրեն: Իերանը բացաւ պատասխանելու համար, բայց Կարտինալը ճամբեց զայն խրոխտ շարժումով մը:

Տ'Արդանեան դուրս ելաւ, բայց դրան առջեւ քիչ մնաց որ քաջութիւնը կորսնցնէր, և դարձեալ ներս մտնէր: Սակայն Աթօսի ծանր ու խիստ դէմքը երեցաւ իրեն: Եթէ Կարտինալին հետ կնքէր անոր առաջարկած դաշինքը, Աթօս այլ ևս բարեկամ պիտի չըլլար իրեն, պիտի ուրանար զինքը:

Այս վախն էր որ արգելք եղաւ իրեն, այնքան հզօր է ճշմարտապէս բարձր նկարագրի մը ազդեցութիւնը զինքը չըջապատող անձերու վրայ:

Տ'Արդանեան իջաւ այն սանդուղէն ուրկէ ելած էր և դրան առջեւ գտաւ Աթօսը և չորս հրացանակիրները, որոնք իր վերադարձին կ'սպասէին և սկսած էին հոգ ընել: Տ'Արդանեան մէկ խօսքով ապահովեց զանոնք և Բլանշէ վագեց իմաց տուաւ միւսներուն թէ աւելորդ էր աւելի երկար առեն պահակ սպասել, որովհետեւ իր

տէրը Կարտինալին ապարանքէն դուրս ելած էր ողջ առողջ:

Աթօսի տունը դառնալով, Արամիս և Բօսթօս այս տարօրինակ ժամադրութեան պատճառները հարցուցին: Բայց տ'Արդանեան ըսաւ միայն թէ Մ. տը Ռիչլէօ կանչել տուած էր զինք առաջարկելու համար որ իր պահակներուն մէջ մտնէ իբր դրօշակիր և ինք ալ մերժած էր:

— Շատ աղէկ ըրիք, պոռացին Բօսթօս և Արամիս միմեքմեք:

Աթօս խորին մտածումներու մէջ թաղուեցաւ և պատասխան չտուաւ: Բայց երբ առանձին մնացին:

— Ի՛նչ որ պէտք էր ընել, ըրեր էք, տ'Արդանեան, ըսաւ Աթօս, բայց թերեւս աղէկ չըրիք:

Տ'Արդանեան հառաջ մը արձակեց, վասնզի այս ձայնը համապատասխան էր իր հոգիին գաղտնի մէկ ձայնին, որ կ'ըսէր իրեն թէ մեծ դժբախտութիւններ կ'սպասէին իրեն:

Հետեւեալ օրը անցաւ մեկնումի պատրաստութիւններով: Տ'Արդանեան Մ. տը Դոնվիլի գնաց հրաժեշտ առնելու: Այդ պահուն տակաւին կը կարծուէր թէ պահակներու և հրացանակիրներու բաժանումը վայրկեանական պիտի ըլլար, որովհետեւ թաղաւորը նոյն օրը ժողով գումարել տուած էր և յաջորդ օրը պիտի մեկնէր: Մ. տը Դոնվիլ հարցուց տ'Արդանեանի թէ պէտք մը ունի՞ր, բայց երիտասարդը հպարտօրէն պատասխանեց թէ իրեն պէտք եղածը ունէր:

Գիշերը հաւաքուեցան Մ. տէ գ'էսառի պահակներու գունդին և հրացանակիրներու գունդին բոլոր ընկերները, որոնք բարեկամ եղած էին իրարու: Իրարմէ պիտի բաժնուէին և զիրար պիտի տեսնէին նորէն եթէ Աստուած կամենար: Հետեւապէս գիշերը անցուցին շատ աղմկալի կերպով, ինչպէս կրնայ մտածուիլ,

վասնզի, նմանօրինակ պարագայի մէջ, ծայրայեղ մտահոգութիւն մը ծայրայեղ գուարճութիւնով մը միայն կարելի է փարատել:

Յաջորդ օրը, փողերուն առաջին ձայնին, բարեկամները բաժնուեցան իրարմէ: Հրացանակիրները վաղեցին Մ. աը Դռէվիլի և պահակները՝ Մ. տէ դ'Էսարի պաշտօնատունը: Իւրաքանչիւր հարիւրապետ իր գունդը տարաւ Լուվր, ուր թագաւորը զօրանանդէս պիտի ընէր:

Թագաւորը տխուր էր և հիւանդ կ'երեւար, ինչ որ կը նսեմացնէր իր խրոխտ կերպարանքը: Արդարեւ, առջի օր, աւագաժողովի միջոցին, տեսնող բռնած էր: Բայց դարձեալ որոշած էր նոյն իրիկունս իսկ ճամբայ ելլել: Եւ հակառակ իրեն ուղղուած դիտողութիւններուն, ուզած էր զօրանանդէս կտարել, յուսալով որ այս կորովի ընթացքով պիտի յաղթէ զինքը գրեւոր սկսող հիւանդութեան:

Զօրանանդէսէն ետք, պահակները ճամբայ ելան առանձին, որովհետեւ հրացանակիրները թագաւորին հետ միայն պիտի մեկնէին: Բօրթօս, առաքիթէն օգուտ քաղելով, Ուրս փողոցը պտոյտ մը բնելու գնաց իր փառաւոր կազմածքով:

Փոխանորդուհին անոր անցնիլը տեսաւ նոր համազգեստով և գեղեցիկ ձիուն վրայ, ինքիցէն շատ կը սիրէր և պիտի չթողուր որ մեկնէր այսպէս Ուստի նշան ըրաւ վար իջնելու և իր մօտ գալու: Բօրթօս հիանալի էր: Խթանները կը հնչէին զր հը կը փայլէր, սուրը խրոխտաբար կը զարնուէր սրունքներուն: Այս անգամ գրագիրները խնդալու փափաք չունեցան, այնքան ահարկու էր Բօրթօսի կերպարանքը:

Հրացանակիրը տարուեցաւ Մ. Բօքընարի մօտ, որուն պզտիկ գորշագոյն աչքը բարկութենէն շողաց իր հօրեղբորորդին տեսնելով այդ վիճակին մէջ: Մալայն ներքնապէս մխիթարուեցաւ բանով մը, այսինքնամէն

տեղ կ'ըսուէր թէ պատերազմը շատ բուռն պիտի ըլլար: Մ. Բօքընառ կը յուսար թէ Բօրթօս պիտի սպաննուէր կռիւին մէջ:

Բօրթօս իր մեծարանքները յայտնեց Տիար Բօքընառի և հրաժեշտ տուաւ: Տիար Բօքընառ ամէն յաջողութիւն մաղթեց իրեն: Գալով տիկինին, չէր կրնար արցունքները զսպել: Բայց գէշ հետեւութիւն մը հետեցին իր արտայայտած վշտէն, վասնզի գիտէին թէ շատ կը սիրէր իր ազգականները, որոնց համար ծանր վէճեր կ'ունենար միշտ իր ամուսինին հետ:

Բայց բուն հրաժեշտը տեղի ունեցաւ Տիկին Բօքընառի սենեակին մէջ և շատ սրտայոյզ եղաւ: Փոխանորդուհին ո'րչափ ատեն որ կրցաւ իր սիրահարին հետեւիլ ակնարկով, թաշկինակ մը շարժեց պատուհանէն դուրս ծռելով այնքան որ կարծես կ'ուզէր վար նետուիլ: Բօրթօս այս բոլոր համակրութիւնները ընդունեց նմանօրինակ ցոյցերու վարժ մարդու մը պէս: Միայն, փողոցին անկիւնը դարձած ատեն, թաղիքէ գլխարկը հանեց և շարժեց հրաժեշտի համար:

Արամիս երկար նամակ մը կը գրէր: Ու՛շ ոք գիտէր: Յարակից սենեակին մէջ կ'սպասէր Բէգդի, որ նոյն իրիկունս իսկ Դուռ պիտի երթար:

Աթօս ու մպ առ ու մպ կը խմէր իր սպանիական զինին վերջին շիշը:

Այս միջոցին տ'Արդանեան առաջ կը քալէր իր գունդին հետ: Սէնթ Անդուան արժարձանը հասնելով, ետին դարձաւ գուարթօրէն դիտելու համար Պասթիլը, բայց որովհետեւ միայն Պասթիլը կը գիտէր, չտեսաւ Միլէտին որ բաց դեղին գոյնով ձիու մը վրայ հեծած, մատովը երկտասարդը ցոյց կուտար երկու չարաշուք մարդերու, որոնք իսկոյն մօտեցան զօրաց կարգերուն, որպէսզի ճանչնան զայն: Ակնարկով հարցում մը ըրին Միլէտի որ նշանացի պատասխանեց թէ ճիշտ ան էր:

Յետոյ, վառան ըլլալով որ իր հրամանները պիտի գործադրուին անվրէպ, ձին խթանեց և աներևոյթ եղաւ:

Այն ատեն երկու մարդիկը հետեւեցան դունդին և երբ Սէնդ-Անդուան արուարձանէն դուրս ելան, նստան ձիերու վրայ, զոր առանց համազգեստի ծառայ մը պատրաստած էր իրենց համար:

2.

ԼԱ ՌՕՇԷԼԻ ՊԱՇԱՐՈՒՄԸ

Լա Ռօշէլի պաշարումը Լուի Ժ.Ի Թադաւորու-թեան քաղաքական մեծ դէպքերէն և Կարտինալին զինուորական մեծ ձեռնարկութիւններէն մէկը եղաւ: Շահեկան և նոյն իսկ անհրաժեշտ է որ քանի մը խօսք ընենք այս մասին, մանաւանդ որ այս պաշարման շատ մը պարագաները կապ ունին մեր պատմութեան հետ, այնպէս որ չկնք իրնար լռութեամբ անցնիլ:

Կարտինալին քաղաքական նկատումները շատ կարեւոր էին երբ ձեռնարկեց այս պաշարման: Նախ այդ նկատումները պարզենք, յետոյ անցնինք այն մասնաւոր նկատումներուն, որոնք առաջիններէն ոչ նուազ ազդեցութիւն ունեցան թերեւս Ն. Բարձրութեան վրայ:

Հանրի Գ.Ի կողմէ իրրեւ պատասպարան Հիւկնօհե-րու տուած կարեւոր քաղաքներէ՝ միայն Լա Ռօշէլը մնացած էր: Հետեւապէս պէտք էր կալվինականու-

թեան այս վերջին պատուարն ալ քակել, — վառագա-ւոր խմոր մը, որուն միշտ կուգային կը խառնուէին քաղաքային ապստամբութեան կամ օտար պատերազմի խմորներ:

Սպանիացի, անգլիացի, իտալացի դժգոհներ, ամէն ազգէ բախտախնդիրներ, դասալիք զինուորներ առաջին կոչի վրայ բողոքականներու դրօշին թակ կը վազէին և կը կազմակերպուէին իբր ընդարձակ ընկերակցութիւն մը, որուն ճիւղերը կը տարածուէին Եւրոպայի ամէն կէտերուն վրայ:

Լա Ռօշէլ, որ կալվինեան միւս քաղաքներու աւերման պատճառաւ նոր կարեւորութիւն մը ստացած էր, երկպառակութիւններու, և վառարան մը եղած էր: Աւելին կար, իր նաւահանգիստը վերջին բաց դուռն էր անգլիացիներու համար Ֆրանսա մտնելու և մեր յաւիտենական թշնամիին՝ Անգլիոյ առջեւ փակելով զայն, Կարտինալը ժան տ'Արքի և Դուքս տըԿիդի դործը կ'աւարտէր:

Ուստի Պասօնքիէր որ թէ՛ բողոքական և թէ՛ կաթոլիկ էր, բողոքական՝ համոզումով և կաթոլիկ՝ իրրեւ Սէնթ Էսթրի պատուանշանը ունեցող, Պասօնքիէր, որ ծննդեամբ գերմանացի և սրտով Ֆրանսացի էր, վերջապէս Պասօնքիէր, որ Լա Ռօշէլի պաշարման մէջ մասնաւոր հրամատարութիւն մը ունէր, կ'ըսէր.

— Պիտի տեսնէք, պարոններ՝, որ Լա Ռօշէլը առնելու չափ անխելք պիտի ըլլանք:

Եւ Պասօնքիէր իրաւունք ունէր: Ռէ կղզիին ուրմբով ունէր իրեն գուշակել կուտար Սէվէնի կոտորածները: Լա Ռօշէլի առումը Նանդի հրովարտակին յառաջադրանն էր: Բայց, ինչպէս ըսինք, այս տեսակէտներու հետ, որոնք պատմութեան կը վերաբերին, քրոնիկագիրը ստիպուած է սիրահար մարդու և նախանձոտ ոսոխի պզտիկ նկատումներն ալ ճանչցնել:

Ռիչլիէօ, ինչպէս ամէն մարդ գիտէ, սիրահարած էր Թագուհիին։ Այս անգամ արդեօք քաղաքական նպատակով մըն էր պարզապէս արդիւնքն էր այն խորունկ տուփանքին, զոր Աւստրիոյ Աննան ներշնչեց զինքը շրջապատողներուն, չենք կրնար բան մը ըսել։ Բայց ամէն պարագայի մէջ, այս պատմութեան նախորդ գէպքերէն տեսնուեցաւ որ Պրքինկէմ յաղթանակ տարած էր իր վրայ և երկու երեք պարագաներու, մասնաւորապէս ասեղներու գործին մէջ Կարտինալին քիթին խնդացած էր, երեք հրացանակիրներու անձնուիրութեան և տ'Արդանեանի քաջասրտութեան շնորհիւ։

Հետեւապէս Ռիչլիէօ կ'ուզէր ո'չ միայն Ֆրանսան ազատել թշնամիէ մը, այլ նաև վրէժ լուծել ռոսիէ մը։ Ասկէ զատ վրէժխնդրութիւնը պիտի ըլլար մեծ և փայլուն, լիովին արժանի մարդու մը որ իրբեւ կոխի սուր՝ ձեռքին մէջ ունի բովանդակ տէրութեան ուժերը։

Ռիչլիէօ գիտէր թէ Անգլիոյ դէմ կուռելով Պրքինկէմի լը յաղթէր և թէ վերջապէս Եւրոպայի առջեւ Անգլիան նուաստացնելով Պրքինկէմը կը նուաստացնէր Թագուհիին առջեւ։

Պրքինկէմ ալ իր կողմէն, Անգլիոյ պատիւը պաշտպանելով հանդերձ, Կարտինալին շահերուն բացարձակապէս յօր և նման շահերով կը շարժէր։ Պրքինկէմ ալ մասնաւոր վրէժխնդրութիւն մը կը հետապնդէր։ Պրքինկէմ չէր կրցած ո'չ և է պատրուակով Ֆրանսա մտնել իրբեւ դեսպան, ուստի կ'ուզէր հոն մտնել իրբեւ յաղթական։ Ասկէ կը հետեւի որ երկու սիրահար անձներու հաճոյքին համար երկու հօգը տէրութիւններու խաղացած խաղին մրցանակն էր Աւստրիոյ Աննային մէկ պարզ ակնարկը։

Առաջին առաւելութիւնը ունեցաւ Պրքինկէմ։ Անա-

կնկալ կերպով և խնստուն նաւով և գրէթէ քսան հազար զօրքով Ռէ կղզիին առջեւ եկած ըլլալով, յանկարծակիի բերած էր Դուարակի կոմսը, որ կղզիին մէջ կը հրամայէր Թագաւորին կողմէ։ Դուքսը արիւնալի ճակատամարտէ մը ետք յաջողած էր ցամաք ելլել։

Անցողակի պատմենք թէ այս ճակատամարտին մէջ սպաննուած էր Պառոն տը Շանթալ։ Պառոն տը Շանթալ որք կը ձգէր տասնեւութ ամսու աղջնակ մը։ Այս աղջնակը յետոյ եղաւ Տիկին տը Սէվինյէ։

Դուարակի կոմսը Սէն Մարթէնի մի'նարեկողը քաշուեցաւ պահակազօրքին հետ և հարիւրի չափ մարդ թողուց պզտիկ ամրոցի մը մէջ որ Լա Բաիէ ամրոցը կը կոչուէր։ Այս դէպքը փութացուցած էր Կարտինալին որոշումները և սպասելով որ Թագաւորը ու ինք կարենան օտանձնել հրամատարութիւնը Լա Ռօշէի պաշարման, որ արդէն որոշուած էր, Թագաւորին եղբայրը զրկած էր որպէսզի առաջին գործողութիւնները վարէ և պատերազմին վայրը զրկած էր տրամադրելի ունեցած բոլոր զօրքերը։

Ահա իրբեւ յառաջապահ զրկուած այս վաշտին կը մասնակցէր մեր տ'Արդանեան բարեկամը։

Թագաւորը, ինչպէս ըսինք, աւագաժողովին աւարտելէն անմիջապէս ետքը ճամբայ պիտի ելլէր, բայց աւագաժողովէն դուրս ելած ատեն, Յունիս 23ին, տենդէ բռնուեցաւ։ Ասով մէկտեղ, դարձեալ կ'ուզէր մեկնիլ, բայց վիճակը գէշցած ըլլալով, ստիպուած էր կանգ առնել Վիլուալի մէջ։

Արդ, ո'ւր որ կենար Թագաւորը, հրացանակիրներն ալ հոն պիտի կենային։ Ասկէ կը հետեւէր որ տ'Արդանեան, որ պահակներուն մէջ էր, գէթ առժամապէս բաժնուած եղաւ իր Աթօս, Բօրթօս և Արամիս բարեկամներէն։ Այս բաժանումը, որ արտնդութիւն պատճառած էր իրեն, անչույս ծանր մտահոգութիւն

մը պիտի առթէր եթէ կարենար գուշակել թէ ի՞նչ ան-
ծանօթ վտանգներով շրջապատուած էր :

Ասով մէկտեղ, անվտանգ հասաւ ևս Ռօշէլի առջև
հաստատուած բանակատեղին, 1627 տարւոյն Ասպ-
տեմբեր ամսուան 10ին :

Ամէն բան նոյն վիճակին մէջ էր Պըքինկէմի
գուքսը և իր անդլիացիները, որոնք Ռէ կղզիին տի-
րած էին, կը շարունակէին Աէն Մարդէնի միջնաբերդը
և Լա Բոէի ամրոցը պաշարել, թէև առանց յաջողու-
թեան, և Լա Ռօշէլի հետ թշնամութիւնները երկու
երեք օրէ ի վեր սկսած էին ամրոցի մը առթիւ, զոր
Անկուլէմի գուքսը շինել տուած էր քաղքին մօտ :

Պահակները, Մ. տէ գ'էսառի հրամանատարութեան
ներքև, իրենց բնակութիւնը հաստատած էին Միւնիմի
մէջ :

Բայց տ'Արդանեան, ինչպէս գիտենք, հրացանա-
կիրներուն գունդին մէջ մանելու փառասիրութիւնով
գրաւուած, շատ բարեկամութիւն հաստատած չէր իր
ընկերներուն հետ : Ուստի մեկուսացած էր և իրեն յա-
տուկ մտածութիւններուն մէջ թաղուած :

Իր մտածութիւնները ժպտուն չէին : Երկու տարիէ
ի վեր որ Բարիզ եկած էր հանրային գործերու խառ-
նուած էր : Իր մասնաւոր գործերը մեծ յառաջդիմու-
թիւն մը չէին բրած թէ՛ սիրոյ և թէ՛ բախտի մասին :

Իբրև սէր, մինակ Տիկին Պօնասիէօն սիրած էր և
Տիկին Պօնասիէօ անհետացած էր ու ինք տակաւին չէր
կրցած գիտնալ թէ ի՞նչ եղած էր ան :

Իբրև բախտ, ինք թէև տկար, իրեն թշնամի ըրեր
էր Կարտինալը, այսինքն այն մարդը, որուն առջև կը
դողային Ֆրանսայի բոլոր մեծամեծները, թագաւորէն
սկսելով :

Այս մարդը կրնար ջախջախել զինքը և սակայն
չէր ըրած : Տ'Արդանեանի պէս հեռաժողովէ կու մը հա-

մար, այս ներողամտութիւնը լոյս մըն էր, որուն մէջէն
լաւագոյն ապագայ մը կը տեսնէր :

Յետոյ, իրեն թշնամի ըրած էր նաև ուրիշ մը, որ
թէև նուազ երկիւղալի, բայց բնագդաբար կ'զգար թէ
արհամարհելի չէր : Այդ թշնամին Միլէտին էր :

Այս ամէնուն փոխարէն, շահած էր թագուհին
պաշտպանութիւնն ու բարեացակամութիւնը, բայց
թագուհին բարեացակամութիւնը այն թուականին
աւելի պատճառ մըն էր հալածումի և իր պաշտպանու-
թիւնը, ինչպէս յայտնի է, անզօր էր : Վկայ՝ Շալէն և
Տիկին Պօնասիէօն :

Այս ամէնուն մէջ եթէ որոշապէս շահուած բան
մը կար, ձեռքի մատնին էր, որ հինգ-վեց հազար
ֆրանք կ'արժէր, և այս մատնին ալ, — ենթադրելով
որ տ'Արդանեան, իր փառասիրական ծրագիրներուն
մէջ, ուզէր պահել որպէսզի կարենար օր մը թագու-
հին մօտ երախտագիտութեան նշան մը ընել զայն —
նոյն պահուն իր ոտքին տակ կոխած խիճերուն չափ
արժէք չունէր, քանի որ չէր կրնար ծախել զայն :

Իր ոտքին տակ կոխած խիճերուն չափ ըսինք,
վասնզի տ'Արդանեան այս խորհրդածութիւնները կ'ընէր
միայնակ պտրտելով պզտիկ սիրուն ճամբու մը վրայ,
որ բանակատեղիէն տ'Անկուլէն գիւղը կը տանէր : Արդ,
այս խորհրդածութիւնները իր կարծածէն աւելի հեռուն
տարած էին զինքը և միջնելու վրայ էր, երբ մարը
մանող արևին յետին մէկ շշոյլին մէջ, իրեն անանկ
եկաւ թէ ցանկապատի մը ետեւէ : հրացանի մը փողը
կը փայլի :

Տ'Արդանեան սուր աչք և արագ խորհող միտք մը
ունէր : Հասկցաւ թէ հրացանը ինքնիրեն եկած չէր հոն
և զայն կրողը բարեկամական դիտումով մը չէր որ
ծածկուած էր ցանկապատին ետեւ : Որոշեց ուրեմն հե-
ռանալ, երբ ճամբուն միւս կողմէն, ապառաժի մը ե-

տեւ, երկրորդ հրացանի մը ծայրը նշմարեց :

Տարակոյս չկար որ դարան մը լարուած էր :

Երիտասարդը ականարկ մը ձգեց առաջին հրացանին վրայ և մտահոգութեամբ տեսաւ որ անիկա իրեն ուղղուած էր, բայց երբ հրացանին անշարժ բերանը տեսաւ, իսկոյն գետինը պառկեցաւ փոքր վրայ : Նոյն պահուն հարուածը պայթեցաւ : Տ'Արդանեան լսեց իր գլխին վրայէն անցնող գնտակի մը սուլումը :

Կորսնցնելու խաւանակ չկար : Տ'Արդանեան մէկ ոտուամով ոտք ելաւ և նոյն պահուն, միւս հրացանին գնտակը եկաւ թոցուց խիճերը ճիշտ այն տեղին, ուր երեսի վրայ պառկած էր :

Տ'Արդանեան այն ժարդերէն չէր, որոնք պարապ տեղը քաջութիւն ցոյց կուտան և ծիծաղելի մահ մը կը փնտռեն, որպէս զի ուրիշները ըսեն իրենց համար թէ քայլ մը անգամ չընկրկեցան : Եւ յետոյ խնդիրը քաջութեան վրայ չէր այստեղ : Տ'Արդանեան թակարդի մէջ ինկած էր :

— Եթէ երրորդ հարուած մըն ալ արձակուի, կորսուած եմ, ըսաւ ինքնիրեն :

Եւ սկսաւ դէպի բանակատեղին փախչիլ իր ծննդավայրին մարդոց արագաշարժութիւնովը, որոնք հռչակաւոր են իրենց զիւրաշարժութեամբ : Բայց ո՛րչափ որ ալ արագ վազէր, առաջին հարուածը պարպող մարդը, իր գէնքը լեցնելու ժամանակ ունեցած ըլլալով, կրցաւ երկրորդ հարուած մը արձակել, այս անգամ այնքան ճիշտ նշանառութիւնով որ գնտակը տ'Արդանեանի թաղիքէ գլխարկին եկաւ և տասը քայլ հեռու նետեց զայն :

Սակայն որովհետեւ տ'Արդանեան ուրիշ գլխարկ չունէր, վազած ատենը գետնէն առաւ գլխարկը, բնակարանը հասաւ շնչապառ և գոշատ, նստաւ առանց մէկուն բան մը ըսելու և սկսաւ մտածել :

Այս դէպքը կրնար երեք պատճառ ունենալ :

Առաջինը ու ամէնէն բնականը՝ կրնար ըլլալ Ռօշէլցիներուն մէկ թակարդը, որոնք ուրախ պիտի ըլլային սպաննելով Ն. Վեհափառութեան պահակներէն մէկը, նախ որովհետեւ թշնամի մը պակաս կ'ըլլար և յետոյ՝ այդ թշնամին կրնար լեցուն քսակ մը ունենալ գրպանին մէջ :

Տ'Արդանեան գլխարկը առաւ, գնտակին ծակած տեղը քննեց և գլխի երեքոց : Գնտակը հրացանի գնտակ չէր, այլ ատրճանակի : Հարուածին ճշտութիւնը արդէն իսկ գաղափար տուած էր իրեն թէ մասնաւոր գէնքէ մը արձակուած էր : Հետեւ պէտք զինուորական թակարդ մը չէր առ, քանի որ գնտակը հրացանի բերանի չափ մեծ չէր :

Պ. Կարտինալին մէկ յիշատակը կրնար ըլլալ : Կը յիշուի թէ այն պահուն երբ, արեւին մէկ նշոյ ին շնորհիւ, հրագէտին բերանը նշմարած էր, Ն. Բարձրութեան իր մասին ցոյց տուած երկայնամտութեանը վրայ կը զարմանար :

Բայց տ'Արդանեան գլուխը երեքոց : Ն. Բարձրութիւնը քիչ անգամ այս տեսակ միջոցներու կը դիմէր այն մարդոց դէմ, զորս բռնելու համար բաւ էր որ իր ձեռքը երկաթէր :

Միլէտիին մէկ վրէժխնդրութիւնը ըլլալու էր :

Ասիկա աւելի հաւանական էր :

Ի զուր Զանաց յիշել մարդասպաններուն դիմագիծերը կամ տարազը : Այ՛ք ն արտդ հեռացած էր անոնցմէ, որ ժամանակ մնացած չէր բան մը դիտելու :

— Օ՛հ, խեղճ բարեկամներս, ո՛ւր էք, մըմուսց տ'Արդանեան, ո՛րչափ պէտք էք ինծի :

Տ'Արդանեան շատ գէշ գիշեր մը անցուց : Երեք չորս անգամ ընդոտտ արթնցաւ, երկակայելով որ մարդ մը կը մօտենար իւ անկողինին, զինքը դաշունա-

հար սպաննելու համար։ Սակայն առտու եղաւ առանց դէպք մը պատահելու։

Բայց տ'Արդանեան կ'զգար որ այս անգամ վրիպող գնտակը ուրիշ անգամ կրնար նպատակին հասնիլ։

Տ'Արդանեան մինչեւ իրիկուն դուրս չելաւ, ինքն իրեն պատրուակելով թէ օգը գէշ էր։

Միւս օրը, ժամը 9ին, փողերը զարնուեցան։ Օրվէանի դուրսը զօրահանդէս ընել պիտի տար։ Պահանջները փութացին իրենց գէնքերը առնելու։ Տ'Արդանեան իր տեղը բռնեց իր ընկերներուն մէջ։

Դուքսը զօրքին առջեւէն անցաւ։ Յետոյ բոլոր բարձրաստիճան սպաները անոր մօտ գացին, իրենց յարգանքը մատուցանելու համար։ Պահակներու հարիւրապետ Մ.տէ գ'էսառ նշան կ'ընէր որ մօտենայ։ Իր պետին մէկ նոր նշանին սպասեց, վախճալով որ սխալած կ'ըլլայ։ Այս նշանը կրկնուած ըլլալով, տ'Արդանեան շարքերէն դուրս ելաւ և առաջ գնաց հրամանը ընդունելու համար։

— Դուքսը բարեյօժար մարդիկներ պիտի ուզէ վտանգաւոր ձեռնարկի մը համար, որ սակայն պատիւ պիտի բերէ կատարողներուն և ես նշան ըրի ձեզի որ պատրաստ գտնուիք։

— Շնորհակալ եմ, հարիւրապետ, պատասխանեց տ'Արդանեան, որուն ուզածն ալ զօրապետին աչքին տակ նշանաւոր գործ մը գլուխ հանել էր։

Արդարեւ, Ռօշէլցիները գիշերանց դուրս ելեր և ետ առեր էին մարտկոց մը, զոր արքայական բանակը գրաւած էր երկու օր առաջ։ Խնդիր էր գաղտնի հետազոտութիւն մը կատարել և հասկնալ թէ բանակը ինչպէս կը պահպանէր այդ մարտկոցը։

Արդարեւ պահ մը ետքը, Դուքսը բարձրաձայն ըսաւ։

— Այս պաշտօնին համար պէտք ունիմ երեք չորս կամաւորի, զորս պիտի վարէ վստահելի մարդ մը։

— Այդ վստահելի մարդը պատրաստ է, Տէ'ր իմ, ըսաւ Մ. տէ գ'էսառ տ'Արդանեանը ցոյց տալով։ Իսկ միւս չորս հինգ կամաւորները կրնան գտնուիլ եթէ ձեր կամքը յայտնէք։

— Չորս մարդ կ'ուզեմ, որոնք գան ինծի հետ սպաննուին, ըսաւ տ'Արդանեան սուրը բարձրացնելով։

Իր պահակ ընկերներէն երկու հոգի առաջ անցան իսկոյն և երկու զինուոր միացած ըլլալով անոնց, թիւը լեցուեցաւ։ Տ'Արդանեան միւսները մերժեց, չուզելով զրկել անոնք որ նախապատուութիւն ունէին։

Յայտնի չէր թէ Ռօշէլցիները, մարտկոցը առնելէ ետք, պարզա՞ծ էին զայն եթէ ոչ պահակազօրք թողուցած էին հոն։ Հետեւապէս պէտք էր մօտէն քննել, գործը ստուգելու համար։

Տ'Արդանեան իր չորս ընկերներուն հետ մեկնեցաւ և խրամին ճամբան բռնեց։ Երկու պահակները իրեն հետ միենոյն կարգին վրայ կը քալէին, և զինուորները իրենց ետեւէն կուգային։

Այսպէս պատուարներու ետեւ ծածկուելով հասան մինչև մարտկոցին հարիւր քայլ մնացած տեղ մը։ Հոն, տ'Արդանեան, ետին դառնալով, նշմարեց որ երկու զինուորները անյայտ եղած էին։ Կարծեց թէ վախճալով ետեւ մնացած էին և շարունակեց առաջ երթալ։

Խրամապատի մը շրջանը ընելէ ետք, մարտկոցէն գրէթէ վաթսուն քայլ հեռու գտնուեցան։

Մարդ մարդասանք չկար։ Մարտկոցը լքուած կ'երևէր։

Երեք յառաջապահները երբ կը խորհրդակցէին, թէ աւելի առաջ երթա՞ն թէ ոչ, յանկարծ մարտկոցէն ծուխի ամպ մը բարձրացաւ և տառներկուքի չափ զնտակներ եկան սուլեցին տ'Արդանեանի և երկու ընկերներուն շուրջը։

Իրենց ուղածը իմացած էին: Մարտկոցը պահպանուած էր: Հետեւապէս ապարդիւն անխոհեմութիւն մը պիտի ըլլար եթէ աւելի կենային այդ վտանգաւոր տեղը: Տ'Արդանեան և երկու պահակները ետ դարձան և սկսան նահանջի մը, որ փախուստի կը նմանէր:

Երբ իրենց իբր պատնէ: ծառայող խրամին անկիւնը հասան, պահակներէն մէկը ինկաւ: Գնտակ մը անոր կուրծքը ծակած էր: Միւսը, որ ողջ առողջ էր, շարունակեց իր վազքը դէպ ի բանակատեղին:

Տ'Արդանեան չուղեց իր ընկերը լքանել այդպէս և ծռեցաւ որպէսզի վերցնէ և բանակատեղին երթալու օգնէ: Բայց այս միջոցին հրազէնի երկու հարուածներ արձակուեցան: Գնտակին մէկը ջախջախեց վիրաւոր պահակին գլուխը և միւսը եկաւ տափակեցաւ ժայռին վրայ, տ'Արդանեանէն երկու բթաչափ հեռու անցնելէ ետքը:

Երիտասարդը ետին դարձաւ իսկոյն, վասնզի այս յարձակումը չէր կրնար գալ մարտկոցէն, որ չէր երեւեր խրամին անկիւնին պատճառաւ: Յիշեց երկու զինուորները, որոնք լքած էին զինքը և առջի օրուան մարդասպանները միտքը ինկան: Ուստի որոշեց այս անգամ գիտնալ թէ գործը ի՞նչ բանի վրայ է և իր ընկերոջ մարմինն վրայ ինկաւ իբր թէ մեռած էր:

Իսկոյն տեսաւ որ երկու գլուխներ երեւցան երեւտուն քայլ հեռու գտնուած թափուր չէնքէ մը: Մեր երկու զինուորներն էին: Տ'Արդանեան սխալած չէր: Այս երկու մարդիկը իրեն հետեւած էին զինքը սպաննելու համար, յուսալով որ երիտասարդին մահը թշնամիին պիտի վերագրուէր:

Միայն թէ, որովհետեւ տ'Արդանեան կրնար վիրաւորուած ըլլալ և իրենց ոճիրը երեւան հանել, մօտեցան որ անոր գործը լմնցնեն: Բարեբախտաբար, տ'Արդանեանի խորամանկութենէն խաբուելով, զանց ըրին իրենց հրազէնները լեցնել:

Երբ տասը քայլ միայն մնացած էր, տ'Արդանեան, որ իյնալու ատեն հոգ տարած էր սուրը ձեռքէն չձգելու, յանկարծ ելաւ և մէկ ոտտու մով մօտեցաւ անոնց:

Մարդասպանները հասկցան որ եթէ առանց իրենց մարդը սպաննելու փախչէին դէպի բանակատեղին, անոր կողմէ պիտի ամբաստանուէին: Ուստի իրենց մօտ ծածկը եղաւ թշնամիին կողմը անցնել: Անոնցմէ մէկը հրազէնին փողէն բռնեց և լախաի պէս գործածեց: Սոսկալի հարուած մը տուաւ տ'Արդանեանի, որ խուսափեցաւ, մէկդի նետուելով, բայց այս շարժումը ճամբայ բացաւ աւազակին առջեւ, որ իսկոյն խոյացաւ դէպ ի մարտկոցը, բայց անոնք որ կը պահպանէին, չէին զիտեր թէ այս մարդը ի՞նչ դիտաւորութիւնով կուգայ իրենց, ուստի կրակ ըրին և զինուորը գետին փռուեցաւ: Գնդակէ մը, որիւր ուսը ջախջախեց:

Այս միջոցին տ'Արդանեան յարձակած էր երկրորդ զինուորին վրայ և սուրովը կը մաքառէր անոր հետ: Պայքարը երկար չտեւեց, որովհետեւ թշուառականը իր պարապ հրազէնը միայն ունէր ինքզինքը պաշտպանելու համար: Տ'Արդանեանի սուրը անօգուտ դարձած հրազէնին փողին վրայէն սահելով միտուեցաւ մարդասպանին ազդրին մէջ և զինուորը գետին ինկաւ: Տ'Արդանեան սուրին ծայրը անոր կոկորդին վրայ դրաւ իսկոյն:

— Օհ, մի՛ սպաննէք զիս, պողոսց աւազակը: Շնորհ, շնորհ, ամէն բան պիտի շտեմ ձեզի:

— Քու գաղտնիքդ կ'արժէ՞ որ կեանքդ շնորհեմ քեզի, հարցուց երիտասարդը կանգ առնելով:

— Այո՛, եթէ կ'ընդունիք որ կեանքը բան մը կ'արժէ երբ մարդ 22 տարեկան է եւ ձեզի պէս քաջ և զեղեցիկ է:

— Թշուառակա՛ն, ըսաւ տ'Արդանեան, չո՛ւտ խօսէ նայինք, ո՞վ ապսպրեց քեզի որ զիս սպաննես:

— Կին մը, զոր չեմ ճանչնար և զոր Միւլէտի կ'անուանեն:

— Բայց եթէ չես ճանչնար զայն, ինչէ՞նչ գիտես անունը:

— Ընկերս կը ճանչնար զայն և աշնպէս կ'անուանէր: Անոր հետ կարգադրեց գործը և ո՛չ թէ ինծի հետ: Անիկա նոյնիսկ իր գրպանին մէջ նոյն կնոջմէն նամակ մը ունի, որ ձեզի համար շատ կարեւոր է, ինչպէս որ իմացայ իրմէ:

— Բայց դուն ի՞նչպէս մասնակից եղար այս թաղարդին:

— Առաջարկեց ինծի որ այս գործը միասին կատարենք և ես ալ ընդունեցի:

— Այս գործին համար ի՞նչ առիք:

— Հարիւր ոսկի:

— Լա՛ւ ուրեմն, ըսաւ երկտասարդը խնդալով, անիկա կը կարծէ թէ քան մը կ'արժեւ: Հարիւր ոսկին բաւական դրամ մըն է ձեզի պէս երկու թշուառականներու համար: Ուստի կը հասկնամ թէ ինչո՛ւ ընդունեցիր այս գործը և կեանքդ կը չնորհեմ քեզ, բայց պայմանով մը:

— Ի՞նչ պայման, հարցուց զինուորը մտահոգ տեսնելով որ առէն բան վերջացած չէր:

— Ընկերոջդ գրպանին մէջ գտնուած նամակը պիտի երթաս առնուա:

— Բայց տարեկա զիս սպաննելու ուրիշ եղանակ մըն է, պոռաց աւազակը: Ի՞նչպէս կ'ուզէք որայդ նամակը երթամ առնեմ մարտկոցին կրակին տակ:

— Պէտք է սակայն որ երթալ առնելու որոշում տաս, ապա թէ ոչ կ'երդնում որ իմ ձեռքովս պիտի մեռնիս:

— Ծնո՛րն, պարո՛ն, գթութի՛ւն, յանուն այն կնոջ, զոր կը սիրէք, զոր թերեւ մեռած կը կարծէք

և որ մեռած չէ, պոռաց աւազակը ծուռի գալով և մէկ ձեռքին կրթնելով, վասնզի սկսած էր ոյժը կորսնցնել արիւնին հետ:

— Ո՛ւրկէ գիտես որ եին մը կը սիրեմ և այդ կէնը մեռած կը կարծեմ հարցուց տ'Արդանեան:

— Ընկերոջս գրպանին մէջ ունեցած նամակէն:

— Կը տեսնես ուրեմն որ այդ նամակը պէտք է ձեռք անցընեմ, ըսաւ տ'Արդանեան: Ուստի մի՛ յապաղիր, մի՛ վարանիր, ապա թէ ոչ, պարհեշտ մարդու խօսքովս կ'երդնում որ պիտի սպաննեմ քեզ, որչափ ալ զգուանք մը զգամ սուրս քեզի պէս թշուառականի մը արեան մէջ թաթխելու:

Այս խօսքերուն վրայ տ'Արդանեան ա՛յնպիսի սպառնալից չարժուած մը ըրաւ որ վիրաւորը ոտք ելաւ:

— Կեցի՛ք, կեցի՛ք, պոռաց սարսափէն քաջութիւն առնելով, պիտի երթամ... պիտի երթամ...

Տ'Արդանեան զինուորին հրագէտը առաւ և հրեց զայն դէպ իր ընկերը, սուրին ծայրը աւոր մէջքը խօթելով:

Ահաւի բան էր տեսնել այդ ողորմելին, որ քաւած ճամբուն վրայ արիւնի երկար հետք մը կը թողուր, մոտալուտ մահէն գունատած, փորձելով առանց տեսնուելու քաշքշուիլ մինչև իր մեղսակիցի մարմինը, որ քսան քայլ հեռու փռուած էր գետինը:

Պաղ քրտինքով մը ծածկուած իր դէմքին վրայ այնպիսի արհաւիրք մը նկարուած էր որ տ'Արդանեան կարեկցութիւն զգաց և արհամարհանքով անոր նայելով ըսաւ.

— Լա՛ւ ուրեմն, քեզի ցոյց պիտի տամ թէ ինչ տարբերութիւն կայ քաջասիրտ մարդու մը և քեզի պէս վատի մը միջեւ: Կեցի՛ր, ես պիտի երթամ:

Եւ դիւրոշարժ քայլերով, թշնամիին շարժումները

լրտեսելով, խորդ ու բորդ տեղերէն օդ տուելով, տ'Արդանեան հասաւ մինչեւ միւս զինուորին քովը:

Երկու միջոց կար իր նպատակին հասնելու: Տեղւոյն վրայ խուզարկել այն զինուորը կամ թէ անոր մարմինը անդին տանիլ իրր վաճան գործածելով զայն և խրամին մէջ վրան գլուխը նայիլ:

Տ'Արդանեան երկուորդ միջոցը նախընտրեց և մարտասլանը ուսերուն վրայ առաւ այն միջոցին որ թշնադմն սկսած էր կրակ ընել:

Թեթե ցնցում մը, միւ երը ծակող երեք գնտակներու խուլ աղմուկը, վե ջին ճիւ մը և հոգեւարքի սարսուռ մը ապացուցին տ'Արդանեանի թէ այն որ ուզած էր զինքը սպաննել, իր կեանքը կը փրկէր:

Տ'Արդանեան խրամը հասաւ և դիակը նետեց վիրաւորին մօտ, որ մեռելի պէս տիգունած էր:

Իսկոյն սկսաւ խուզարկութեան և երեան հանեց կաշիէ թղթապանակ մը, քսակ մը, որուն մէջ անշուշտ կը գտնուէր աւազակին ստացած գումարին մէկ մասը, չեփորիկ մը և քուսաներ, որոնք մեռնողին մասանդուրիւնը կը կազմէին:

Շեփորիկն ու քուսաները թողուց ո՛ր որ ինկեր էին, քսակը նետեց վիրաւորին և թղթապանակը բացաւ անյագօրէն:

Իսնի մը անկարեոր թուղթերու մէջէն գտաւ հետեւեալ նամակը, որ կեանքը վտանգիւով դացած փրնտոած նամակն էր.

«Իսնի որ այն կնոջ հետքը կորսնցուցիք և հիմակ անիկա գտնուի այն վանքին մէջ, ուր երեք ձգելու չէիք որ մտնէր, գոնէ աշխատեցէք էրիկ մարդը ձեռքէ չփախցնելու, ապա թէ ոչ գիտէք թէ աղդեցութիւնս մեծ է և ձեզի սուղի պիտի նստի ձեր առած հաբուր սկիւն»:

Ստորագրութիւն չկար: Ասով մէկտեղ յայտնի

էր որ նամակը Միլէտիէն եկած էր: Հետեւապէս տ'Արդանեան պահեց զայն իբրեւ փաստ և խրամին անկիւնին ետեւ ապահով դիրք մը առած ըլլալով, սկսաւ վիրաւորը հարցաքննել: Այս վերջինը խոստովանեցաւ թէ քիչ մը առաջ սպաննուած իր ընկերոջ հետ յանձնառու եղած էր առեւանգել մանկամարդ կին մը, որ Բարիզէն գուրս պիտի ելլէր Լա Վիլլէթի դռնէն, բայց կապելայի մը մէջ խմելու զրաղած ըլլալով, տասը վայրկեան ուշացած և կառքը փախցուցած էին:

— Բայց ի՞նչ պիտի ընէիք այդ կինը, հարցուց տ'Արդանեան անձկութեամբ:

— Ռուսալ հրապարակը գտնուած ապարանք մը պիտի տանէինք, ըսաւ վիրաւորը:

— Այո՛, այո՛, մըմադ տ'Արդանեան, ճի՛շտ է, նոյն ինքն Միլէտիի բնակարանը:

Այն ատեն երիտասարդը սարսուռով հասկցաւ թէ ի՞նչ սոսկալի տենչ մը ունէր այս կինը զինքը և զինքը փրողները կորստեան մատնելու և ո՛րքան լաւ տեղեակ էր արքունիքի գործերուն քանի որ ամէն բան երեւան հանած էր: Անշուշտ այս տեղեկութիւնները կարտինալէն ստացած էր:

Բայց այս ամէնուն մէջ հասկցաւ ճշմարիտ ուրախութեան զգացումով մը թէ թագուհին վերջապէս գտած էր այն բանս, որ խեղճ Տիկին Պօնապիէօ կը քաէր իր անձնուիրութիւնը և այդ բանտէն հանած էր զայն: Ասոր վրայ հասկցաւ թէ ի՞նչ կը նշանակէին մանկամարդ կնոջ մէջ իր ստացած նամակը և Շայյոյի ճամբուն վրայէն իր անցքը տեսիլքի մը պէս:

Այնուհետեւ, ինչպէս ըսած էր Աթօս, կարելի էր գտնել Տիկին Պօնապիէօն և վանք մը անառիկ բան չէր:

Այս գաղափարը ողորդեց իր սիրտը: Դարձաւ վիրաւորին, որ անձկութեամբ կը հետեւէր անոր ղէմքին:

բոլոր արտայայտութիւններուն, ու թէք երկնցնելով.

— Օ՛ն, չեմ ուզեր այսպէս լքանել քեզ, ըսաւ Կոթնէ ինծի և բանակատեղի դառնանք:

— Այո՛, ըսաւ վերաօրը, որ հագիւ թէ կը հաւատար այնքան վեհանձնութեան, զիս կախել տալու համար չէ՞ որ բանակատեղի կը տանիք:

— Որքա՞ տուած եմ, ըսաւ, և երկրորդ անգամ կը չնորհեմ քեզ քու կեանքդ:

Վերաօրը ծռելով եկաւ և նորէն համարեց իր ազատարարին օտքերը, բայց տ'Արզանեան, որ այնքա պատճառ չունէր թշնամիին այսքան մօտ գտնուելու, կ'որձ կապեց անոր երախտագիտական ցոյցերը:

Առաջին հրաշանած գութեան տունն փախուստ տուող պահակը իր չորս ընկերներուն մահը ծանուցած էր բանակատեղիին մէջ: Ուստի գործադնողը զարմացաւ և միանգամայն սուրբ եղաւ երիտասարդին ողջ առողջ վերադառնալը տեսնելով:

Տ'Արզանեան իր ընկերոջ ստացած սուրի հարուածը թշնամիին վրայ ձգեց, չեաոյ պատուեց միւս զինուորին մեռելը և այն վտանգները, որոնց ենթարկուած էին: Այս պատուութիւնը ճշմարիտ յաղթանակի մը սովոր եղաւ իրեն համար: Բովանգակ բանակը օրն ի բուն խօսեցաւ այս արշաւանքին վրայ և թագաւորին եղբայրը չնորհաւորեց զինք:

Մնաց որ, ինչպէս ամէն զեղեցիկ գործ իր վար ձառութիւնը միասին կը բերէ, տ'Արզանեանի գեղեցիկ արտաքին արգելանքը եղաւ վերստացումը իր սրտի հանդարտութեան, զոր կորսնցւցած էր: Արզարեւ տ'Արզանեան կը կարծէր թէ այլեւս կրնար հանգիստ ըլլալ, քանի որ իր երկու թշնամիներէն մէկը մեռած և միւսը իրեն անձնուէր եղած էր:

Այս հանդարտութիւնը բան մը կ'ապացուցանէր, այսինքն թէ ասկա ինչէր ճանչնար Միւշտին:

է.

Ա Ն Ժ Ո Ւ Ի Գ Ի Ն Ի Ն

Թագաւորին վրայ գրէթէ յուսահատական լուրեր ստացուելէ ետք, անոր ապարիտութեան գրոյցը սկսաւ տարածուիլ բանակատեղիին մէջ և որովհետեւ մեծ փոյթ ունէր պաշարման վայրը գալ անձամբ, կ'ըսուէր թէ ձի նստելու վիճակին մէջ գտնուելուն պէս ձա՞մբայ պիտի ելլէր:

Այս միջոցին թագաւորին եղբայրը, որ գիտէր թէ մէկ օրէն, միւսը իր հրամանատարութեան պաշտօնը պիտի աւանդէր իրմէ և պիտի յանձնուէր կամ Անկուլեմի գութին, կամ Պասօնրիէին և կամ Շօնպէրիին, որոնք այդ պաշտօնը իրարու ձեռքէ յափշտակելու կ'աշխատէին, մեծ բան մը չէր բնեւ և չէր համարձաւ կերպ մեծ ձեռնարկ մը ընել անգլիացիները վանելու համար թէ կղզիէն, ուր անոնք գրուած էին միշտ Սէն Մարգէնի միջնաբերդը և Լա Բաէի ամրոցը, մինչ Փրանսացիներն ալ պաշարած էին Լա Ռօշէլը:

Տ'Արզանեան, ինչպէս ըսինք, աւելի հանդարտած էր, ինչպէս կը պատահէ միշտ վտանգի մը անցնելէն ետք: Մէկ մասնագութիւն միայն ունէր, այն է՝ իր բարեկամներէն ու եւ լուր չառնելը:

Բայց նոյնիմբ ամսուն առաջին օրերը, առտու մը, Վիլուուայէն զրկուած սա նամակը ամէն բացատրեց իրեն.

« Ի՛, տ'Արզանեան,

Պ. Պ. Աթօս, Բօրթօս և Արամիս պանդոկին մէջ

փառաւոր հացկերոյթ մը ընելէ և աղւոր մը զուարճանալէ ետք այնքան աղժուկ հանեցին որ դղեակին վերակացուն, խիստ մարդ մը, քանի մը օրուան հաժար պատժեց զանոնք, բայց ես անոնց տուած հրամանը կը կատարեմ, ի՞նչ Անժուի գինիէն տասներկու շիշ զրկելով ձեզի, որմէ շատ ախորժեցան և կը փափաքին որ իրենց սիրած գինիով խմէք իրենց կեանքին: Ահա կը զրկեմ ձեզ և կը մնամ խորին յարգանքով

Ձեր ամենախոնարհ և ամենահնազանդ ծառան
Կ Օ Ր Տ Օ

Պ. Պ. Հրացանակիրներուն պանդոկապետը:

— Աղէ՛կ, պոռաց տ'Արդանեան, իրենց զուարճութեան մէջ զիս չեն մոռնար, ինչպէս որ ես չեմ մոռնար զիրենք իմ տաղտուկիս մէջ: Հարկաւ իրենց կեանքին պրտի խմեմ և սիրով: Բայց առանձին պիտի չխմեմ:

Եւ տ'Արդանեան վազեց երկու պահկներու մօտ, որոնց հետ միւսներէն աւելի բարեկամութիւն հաստատած էր և հրաւիրեց զանոնք որ վիլուուայէն եկած Անժուի աղւոր գինին խմեն իրեն հետ: Երկու պահակներէն մէկը նոյն իրիկունը ուրիշ տեղ հրաւիրուած էր, իսկ միւսը հրաւիրուած էր յաջորդ օրուան համար: Հեռուեալէս հաւաքոյթը որոշուեցաւ վաղայաջորդ օրուան համար:

Տ'Արդանեան, իր բնակարանը դառնալով, տասներկու շիշ գինին զրկեց պահակներու մօտանը, յանձնարարելով որ պահին խնամքով: Յետոյ, ինչոյքին օրը, որովհետեւ ճաշը կէս օրուան համար որոշուած էր, տ'Արդանեան ժամը իննին Բլանշէն զրկեց, որպէսզի ամէն պատրաստութիւն տեսնէ:

Բլանշէ, սեղանապետի պաշտօնէն բարձրացած ըլլալուն վրայ հպարտ, խորհեցաւ որ վարպետի մը պէս

պատրաստէ ամէն բան: Այս նպատակով իրեն օգնական առաւ իր տիրոջ հրաւիրեալներէն մէկուն Փուռօ անունով ծառան և այն կեղծ գինուորը, որ ուզած էր տ'Արդանեանը սպաննել և որ, ո՛ր և է գունդի չպատկանելուն համար, տ'Արդանեանի կամ մանաւանդ Բլանշէի քով ծառայութեան մտած էր այն վայրկեանէն ուր տ'Արդանեան անոր կեանքը փրկած էր:

Ինչոյքին հրաւիրեալները ժամանեցին, իրենց տեղերը բռնեցին և կերակուրները շարուեցան սեղանին վրայ: Բլանշէ կ'սպասարկէր, անձեռոցը թելին տակ: Փուռօ շիշերուն խիցերը կը բանար և Պոիզմօն, կեղծ գինուորը, ուրիշ շիշերու մէջ կը պարպէր գինին, որ ճամբուն հնցումներէն աւրուած կ'երեւար: Այս գինիին առաջին շիշին տակը քիչ մը պղտոր էր և Պոիզմօն այս դիրտը լեցուց գաւաթի մը մէջ և տ'Արդանեան արտօնեց որ խմէ, վասնզի խեղճ մարդը տակա ին իր ոյժը գտած չէր:

Հրաւիրեալները, ապուրը խմելէ հտք, երբ առաջին գաւաթը իրենց չրթունքին պիտի տանէին, յանկարծ Լուի և Նէօֆ ամբողջներէն թնդանօթի հարուածներ գոռացին: Պահակները, կարծելով թէ անպակալ յարձակում մը եղած էր պաշարեալներուն կամ Անգլիացիներուն կողմէ, իսկոյն ցատկեցին իրենց սուրբուսն վրայ: Տ'Արդանեան ալ, որ անոնցմէ նուազ արագաշարժ չէր, անոնց պէս ըրաւ և երեքն ալ դուրս ելան վազելով, որպէսզի իրենց տեղերը գրուեն:

Բայց հազիւ թէ դուրս ելած էին, հասկցան ալս աղմուկին պատճառը: «Կեցցէ՛ թագաւորը, կեցցէ՛ Պ. Կարտինալը» աղաղակները թնդացին ամէն կողմէ և փողերը հնչեցին գինուորներուն շարքերուն մէջ:

Արդարեւ թագաւորը, անհամբեր ըլլալով, ինչպէս ըսինք, իր ուղեւորութիւնը փութացուցած էր և նոյն վայրկեանին կը ժամանէր իր արքունի պաշտօնատար-

ներով և առը հազար օգնական գործով : Իր հրապա-
նակիրները միասնեց էին . ոմանք առջիւէն , ոմանք
ետեւէն : Տ'Արդանեան իր գունդին հետ բարեւի կե-
ցած ըլլալով , նշանախալից շարժումով մը ողջունեց իր
քարակամները . որոնք իրեն կը նայէին , և Մ . ար Դու-
զիլը . որ խելոյն ճանչցաւ գինիք :

Բնգունեկութեան արտադրութիւնը աւարտելով ,
չորս քարակամները գրկախառնուեցան :

— Աղէկ ասեմին եկաք . պատուց ա'Արդանեան .
կերակուրները առիաւին չգողեցան , աչնդէս չէ՞ , որս-
րոններ , աւելցուց երիտասարդը դառնալով երկու պա-
հակներուն , զորոնք իր բարեկամներուն ներխաչուցուց :

— Ա՛հ , ա՛հ , կ'երեւայ թէ հայկերոյթ անէիք ,
ըսաւ Բօրթօս :

— Յուսամ թէ կին չկայ ձեր սեղանին մասնալցող ,
ըսաւ Արամիս :

— Գինի ունի՞ք . հարցուց Աթօս :

— Բայց հա՛րկաւ , ձեր գինին կայ , սիրելի բա-
րեկամ , պատասխանեց ա'Արդանեան :

— Մեր գինի՞ն . ըսաւ Աթօս զարմանալով :

— Այո՛ , այն զոր զրկած էիք :

— Մենք ձեզի գինի՞ն զրկած ենք :

— Բայց լաւ գիտէք Անժուի աղւոր գինիէն :

— Այո՛ , գիտեմ թէ ս'ր գինին համար ըսել կ'ու-
զէք :

— Ձեր նախապատուած գինին :

— Այո՛ , երբ ո՛չ Շամբանեա և ոչ Շամպէրթէն
ունենամ :

— Լա՛ւ , ուրեմն , Շամբանեա և Շամպէրթէն չըլ-
լալուն համար , այս գինիով պիտի դո՛ւսնաք :

Անժուի գինի՞ն բերել առիք արեմն , ըսաւ
Բօրթօս :

— Բայց ո՛չ , ձեր կողմէ զրկուած գինին է :

— Մե՞ր կողմէ . ըսին երեք հրացանակիրները :

— Դո՞ւք զրկեցիք , Արամիս , հարցուց Աթօս :

— Ո՛չ , դո՞ւք , Բօրթօս :

— Ո՛չ , դո՞ւք , Աթօս :

— Ո՛չ :

— Եթէ դուք չէք ձեր պանդոկապան է , ըսաւ
ա'Արդանեան :

— Մեր պանդոկապե՞տը :

— Է՛ն այո՛ , ձեր պանդոկապետը , Կօտն . հրա-
ցանակիրներու պանդոկապետը :

— Իրաւ որ , ո՛ւրիշ կ'ուզէ թո՛ղ գա . ըսաւ Բօր-
թօս , համար նայինք և եթէ աղէ՛ն է , խմե՛ք :

— Ո՛չ , ըսաւ Աթօս , անձանթ աղբիւրէ եկած
գինին չիմենք :

— Իրաւունք ունիք , Աթօս , ըսաւ ա'Արդան
եան , Ձեռնէ մէկը չողտարե՞ց պանդոկապետ Կօտնի որ
դինի որիէ ինձի :

— Ո՛չ , և սակայն մեր կողմէ գինի՞ն զրկած է
ձեզի :

— Ահա տախի նսմակ , ըսաւ ա'Արդանեան :

Ե նսմակը ցոյց տուաւ իր բնկերներուն :

— Ասիկա իր ստորագրութիւնը չէ , ըսաւ Աթօս ,
ես կը ճանչնամ անոր գիրը : Ես էի որ մեկնելէ առաջ
մեր հաշիւները կարգադրեցի անոր հետ :

— Կեղծ նսմակ , ըսաւ Բօրթօս , պատիժի են-
թարկուած չէ՞նք :

— Տ'Արդանեան , ըսաւ Արամիս , անգիմանական
չաչառով , ի՞նչպէս կրցաք հաւատալ որ մեք աղժուկ
հանած ենք :

Տ'Արդանեան ամպոնեցաւ և ջգային դող մը ցըն-
ցեց իր բոլոր մարմինը :

Կը սարսափեցնէր զիս , բոտ . Աթօս , որ ծանր
պարագաներու մէջ միայն եղակի գէմքով կը խօսէր
ա'Արդանեանի հետ : Ի՞նչ պատահեցաւ :

— Վազե՛նք, վազե՛նք, բարեկամներս պողաց տ'Արդանեան, սոսկալի կասկած մը կ'անցնի մտքէս: Նորէն այդ կնոջ մէկ վրէժխնդրութիւնն է արդեօք:

Այս անգամ ալ Աթօս տոգունեցաւ:

Տ'Արդանեան սեղանատուն վազեց: Երեք հրացանակիրները և Երկու պահակները հետեւեցան իրեն:

Սեղանատուն մտած ատեն տ'Արդանեանի ուշադրութիւնը գրաւող առաջին բանը եղաւ Պրիզմինը, որ գիտին փռուած էր և ահռելի ջղաձգութիւններով կը տապալակէր:

Բլանչէ և Փուռօ, մեռելի պէս տոգունած, կը փորձէին օգնութիւն հասցնել անոր: Բայց յայտնի էր որ ամէն օգնութիւն ապարդիւն էր: Մահամերձին դիմագիծերը գալարուած էին հոգեւորքէն:

— Ա՛հ, պողաց տ'Արդանեանը նշմարելով, ա՛հ, սոսկալի բան է, ինծի շնորհ ընել ձեացուցիք և կը թունաւորէ՛ք զիս:

— Ե՞ս, պողաց տ'Արդանեան, ե՞ս, թշուա՛ռ, բայց ի՞նչ կ'ըսես:

— Կ'ըսեմ թէ դուք սուիք ինծի այս գինին, կ'ըսեմ թէ դուք ինծի ըսիք որ խմեմ, կ'ըսեմ թէ դուք ուզեցիք վրէժ լուծել ինձմէ, կ'ըսեմ թէ ահռելի՛ բան է աս:

— Մի՛ կարծէք այդպէս, Պրիզմին, ըսաւ տ'Արդանեան, մի՛ կարծէք այդպէս, կ'երգնում, կը բողոքեմ...

— Օ՛հ, բայց Աստուած կայ, Աստուած պիտի պատժէ ձեզ...: Աստուած իմ, թո՛ղ օր մը անիկա ալ տառապի, ինչպէս կը տառապիմ ես:

— Աւետարանին վրայ կ'երգնում օր, պողաց տ'Արդանեան մահամերձին մօտ վազելով, չէի գիտեր թէ այդ գինին թունաւորուած է և ես ալ ձեզի պէս պիտի խմէի:

— Ձեմ հաւատար ձեր խօսքին, ըսաւ զինուորը: Եւ հոգին աւանդեց սոսկալի չարչարանքներու մէջ:

— Ահռելի՛ է, ահռելի՛ է, կը միմտար Աթօս, մինչ Բօրթօս չիւերը կը փշրէր և Արամիս հրաման կուտար, թէ եւ ուշ, խոստովանա՛յր մը կ'անջնու:

— Ո՛վ բարեկամներս, ըսաւ տ'Արդանեան, անգամ մը եւս տգտեցիք կեանքս, ո՛չ միայն իմ, այլ այս պարօններուն ալ կեանքը: Պարօններ, շարունակեց խօսքը պահակներուն ուղղելով, պիտի խնդրեմ որ այս արկածը մարդու չպատմէք: Բարձրաստիճան անձեր կրնան խոստումած ըլլալ այս գործին մէջ և այս բոլոր բաներուն պատասխանատուութիւնը կրնան մեր վրայ ծանրացնել:

— Օ՛հ, պարօն, կը թոթովէր Բլանչէ աւելի մեռած քան թէ կենդանի, օ՛հ, պարօն, աղէկ ազատեցայ:

— Ի՞նչպէս, անպիտան, պողաց տ'Արդանեան, գինիէն պիտի լամէի՞ր:

— Պզտիկ գաւաթ մը պիտի խմէի թագաւորին կենացը, եթէ Փուռօ չըսեր ինծի թէ զիս կը կանչեն:

— Աւա՛ղ, ըսաւ Փուռօ, որուն ախոսները սարսափէն կը կափկափէին, կ'ուզէի հեռացնել զայն որպէսզի ես առանձին խմէի:

— Պարօններ, ըսաւ տ'Արդանեան, խօսքը պահակներուն ուղղելով, կը հասկնաք թէ այս խնջոյքը շատ տխուր պիտի ըլլայ տեղի ունեցած այս դէպքէն ետքը: Ուստի ներողամիտ եղէք ինծի և հացկերոյթը ուրիշ օրուան ձգեցէք, խնդրեմ:

Երկու պահակները ներողամիտ եղան տ'Արդանեանի և հասկնալով որ չորս բարեկամները առանձին մնալ կ'ուզէին, հեռացան:

Երբ երիտասարդ պահակը և երեք հրացանակիրները

մինակ մնացին, իրարու երես նայեցան անսպասի դէմ-
քով մը, որ բակը կ'ուզէր թէ ամէն ոք կը հասկնար
կացութեան ծանրութիւնը:

— Նախ այս սենեակէն դուրս ելլենք, ըսաւ Ա-
թօս: Մեռել մը, մանաւանդ դժնդակ մահով մեռող
մը յոռի ընկեր մըն է:

— Բլանշէ՛, ըսաւ տ'Արդանեան, հոգ աւար այս
խեղճ մարդուն զիակին և թաղել տուր զայն: Իրաւ
է թէ ոճիր մը գործեց, բայց զղջայ:

Եւ չորս բարեկամները դուրս ելան սենեակէն,
Բլանշէի և Փուռոյի ձգե ով Պրիզմօնը թաղելու հոգը:

Պանդոկապետը իրենց տուաւ ուրիշ սենեակ մը, և
խաշած հաւկիթ մեծարեց: Աթօս գնաց ջուր բերաւ
աղբիւրէն: Տ'Արդանեան քանի մը խօսքով կացութիւնը
պարզեց Բօրթօսի և Արամիսի:

— Է՛, ուրեմն, կը տեսնէ՞ք, սիրելի բարեկամս,
ըսաւ տ'Արդանեան Աթօսի, մինչև մահ պիտի պայքա-
րինք:

Աթօս գլուխը ցնցեց:

— Այո՛, այո՛, ըսաւ, կը տեսնեմ, բայց կը կար-
ծէ՞ք թէ ան ըլլայ:

— Վստահ եմ:

— Սակայն կը խոստովանիմ թէ տարակոյս ունիմ
տակաւին:

— Բայց ուսին վրայի խարամը:

— Անգլուհի մըն է, որ Ֆրանսայի մէջ ոճիր մը
գործած և խարանուած պիտի ըլլայ:

— Աթօս, ձեր կինն է, կ'ըսեմ ձեզի, կը կրկնէր
տ'Արդանեան, չէ՞ք յիշեր թէ երկու քին դիմադժու-
թիւններ ո'րքան կը նմանին իրարու:

— Սակայն պիտի կարծէի թէ միւսը մեռած էր,
վասնդի կախած էին գայն:

Այս անգամ տ'Արդանեանն էր որ գլուխը ցնցեց:

— Բայ, վերջապէս ի՞նչ լինելու է, ըսաւ երիտա-
ւորդը:

— Իրողութիւնը սա է որ կարելի չէ տեսնա-
մնալ, զլխին վրայ յախտե՞նապէս կախուած սուր մը
ուսննալով, ըսաւ Աթօս, և պէտք է վերջ մը տալ այս
կացութեան:

— Բայց ի՞նչպէս:

— Մտիկ ըրէք: Զանազէք զայն, տեսնելու և բա-
ցատրութիւն մը ուսննալու: Ըսէք իրեն, «Պաղաղու-
թիւն կամ պատերազմ, աղնուականի խօսքս կուտամ
որ ձեր մասին բնաւ մէկու մը բան պիտի չըսեմ ձեզի
դէմ բնաւ բան մը պիտի չըսեմ: Դուք ալ ձեր կողմէ
հանդիսաւորապէս երգում ըրէք չէ՞ղոք մնալ ինծի հան-
դէպ, ապա թէ ոչ պիտի երթամ գտնեմ կարողնալը,
թաղաւորը, դռնի՞նք, բոլոր արքունիքը պիտի զրգու՞մ
ձեզ, երեսն պիտի հանեմ թէ խարանուած էք, դատի
պիտի քաշեմ և եթէ անպարտ արձակն ձեզ, է՛ն ու-
րեմն, արնուականի խօսքս վկայ, փողոցի մը անկիւնը
պիտի սպաննեմ ձեզ, ինչպէս պիտի սպաննէի կատաճ
չուն մը:

— Այդ միջոցը գէշ չէ, ըսաւ տ'Արդանեան, բայց
ի՞նչպէս գտնելու է զայն:

— Ժամանակը, սիրելի բարեկամս, տուի՞ր կը ներ-
կայացնէ: Առիթը խաղ մըն է, որուն մէջ մարդ աւելի
կը շահի երբ սպասու գիտնայ:

— Այո՛, բայց կարելի՞ է սպասել մարդասպաննե-
րով և թուսաւորիչներով չըջապատուած:

— Ինչ՞, ըսաւ Աթօս, Աստուած միշտ և հիմա
պահնց, տակէ ետքն ալ պիտի պահէ մեզ:

— Այո՛, պիտի պահէ մեզ: Մենք էրիկ մարդ
ենք, և վերջապէս մեր պաշտօնն է ամէն վտանգի դի-
մագրաւել, բայց ասիկա՞, աւելցուց ցած ձայնով:

— Ո՞վ, հարցուց Աթօս:

— Բօնադանսը :

— Տիկին Պօնասիէ՛ն ա՛ն, ճի՛շտ է, ըսաւ Աթօս,
խնձ բարեկամ, մոռցած էի թէ սիրահար էք :

— Է՛ ուրեմն, բայց թշուառական մեղեալին գըր-
պանէն ձեր գաւած նստակը չյայտնե՞ց թէ Տիկին Պօ-
նասիէօ վանքի մը մէջ կը գտնուի, ըսաւ Արամիս :
Վանքի մէջ կարելի է հանգիստ ապրիլ և Լա Ռօշէլի
պաշարումը աւարակուն պէս, կը խոստանամ ձեզի որ
իմ մասին . . . :

— Աղէ՛կ, աղէ՛կ, սիրելի Արամիս, ըսաւ Աթօս,
գիտենք թէ ձեր կրօնաւոր ըլլալու բաղձանք ունիք :

— Ես առժամայ կերպով միայն հրացանակիր եմ,
ըսաւ Արամիս խոնարհաբար :

— Կ երևայ որ երկար ատենէ ի վեր լուր առած
չէ իր սիրուհիէն, ըսաւ Աթօս ցած ձայնով, բայց ու-
շաղբաւթիւն մի՛ ընէք, մենք գիտենք այդ բանը :

— Է՛ ուրեմն, ըսաւ Բօրթօս, ինծի կուգայ որ
պարզ միջոց մը կայ :

— Ո՞րն է, հարցուց տ'Արդանեան :

— Ըսիք թէ վանքի մը մէջ է, այնպէս չէ՞, ա-
ւելցուց Բօրթօս :

— Այո՛ :

— Լա՛ւ ուրեմն, պաշարումը վերջանալուն պէս,
այդ վանքէն կ'առեւանգենք :

— Բայց պէտք է գիտնալ թէ ո՞ր վանքին մէջ կը
գտնուի :

— Ճիշտ է, ըսաւ Բօրթօս :

— Բայց, միտքս բան մը կուգայ, ըսաւ Աթօս,
չէ՞ք կարծեր, սիրելի տ'Արդանեան, թէ Թագուհին
ընտրած ըլլայ այդ վանքը :

— Այո՛, կը կարծեմ :

— Լա՛ւ ուրեմն, Բօրթօս կրնայ օգնել մեզ այս
մասին :

— Ի՞նչպէս, խնդրեմ :

— Բայց ձեր մարքիզուհիին, ձեր դքսուհիին, ձեր
իշխանուհիին միջոցով, անիկա հարկաւ մեծ ազդեցու-
թիւն ունի :

— Լռեցէ՛ք, ըսաւ Բօրթօս մատը չրթունքին վրայ
դնելով, կարտինալեան է և պէտք չէ որ բան մը գիտ-
նայ :

— Ան ատեն, ես կ'ստանձնեմ այն կնոջ մասին
տեղեկութիւն առնել, ըսաւ Արամիս :

— Դ՛ո՛ւք, Արամիս, պուշքին երեք բարեկամները,
դո՛ւք և ի՞նչպէս :

— Թագուհիին ողորմաբաշխին միջոցով, որուն հետ
մտերիմ բարեկամ եմ . . . , ըսաւ Արամիս կարմրե-
լով :

Եւ այս ապահովութեան վրայ, չորս բարեկամները,
որոնք իրենց համեստ ճաշը աւարտած էին, բաժնուե-
ցան իրարմէ, նոյն իրիկունը զիրար տեսնելու խոստու-
մով : Տ'Արդանեան Մինիմ դարձաւ և երեք հրացանա-
կիրները գացին իրենց զօրանոցը, ուր իրենց համար
քնակարան պատրաստել պիտի տային :

Ը.

ՔՕԼՕՆՊԻԷ — ՌՈՒԺԻ ՊԱՆԴՈՎԻԸ

Սակայն թագաւորը, որ մեծփոյթ ունէր թշնամիին դէմ ելելու և Պրքինկէմի դէմ կարտինալին սնուցած ատելութեանը մասնակից էր աւելի իրաւունքով 9 հազիւ թէ ժամանած, ուղեց ամէն միջոց ձեռք առնել Նախ վանելու համար Ռէ կղզիէն և յետոյ Լա Ռօշէլի պաշարումը սաստկացնելու համար: Բայց հակառակ իր կամքին, յապաղեցաւ Անկուլէմի դուքսին դէմ Պասօնրիէ-ռի և Շօնպէրկի միջև ծագում առած անհամաձայնութիւններուն պատճառաւ:

Պասօնրիէն և Շօնպէրկ Ֆրանսայի մարաշախա էին և թագաւորին հրամանին տակ բանակին հրամայելու իրենց իրաւունքը կը պահանջէին: Բայց կարտինալը, որ կը վախնար թէ Պասօնրիէն, սրտանց հիւկրնո ըլլալով, տկարօրէն կը կռուի իր կրօնակից անգլիացիներուն և Ռօշէլցիներուն դէմ, ընդհակառակը առաջ կը քշէր Անկուլէմի դուքսը, զոր թագաւորը, անոր թելադրութեամբ, դեր-սպարապետ անուանած էր: Ասոր հետեւանքը սա եղաւ որ ստիպուեցան իւրաքանչիւրին մասնաւոր հրամանատարութիւն մը տալ, որ պեսզի մի՛ գուցէ Պասօնրիէն և Շօնպէրկ բանակին հեռանան: Պասօնրիէն իր բանակը հաստատեց քաղաքին հիւսիսակողմը, Լա Լէօյէն մինչեւ Տօնրիէն, Անկուլէմի դուքսը՝ արեւելեան կողմը, Տօնրիէնէն մինչեւ Բէրինյի և Շօնպէրկ՝ հարաւային կողմը, Բէրինյիէն մինչեւ Անկուլէն:

Թագաւորին եղօր բնակարանը՝ Տօնրիէնի մէջ էր: Թագաւորը կը բնակէր մերթ էդրէի և մերթ Լա ժառիի մէջ:

Վերջապէս կարտինալին բնակարանը՝ աւաղաբուրին վրայ, Լա Բիէնի կամուրջը, պարզ տան մը մէջ, առանց ո՛ր և է պատնէշի:

Այս կերպով, թագաւորին եղբայրը կը հսկէր Պասօնրիէնի վրայ, թագաւորը՝ Անկուլէմի դուքսին վրայ և կարտինալը՝ Շօնպէրկի վրայ:

Այս կարգադրութիւնները ընելէ ետք, զբաղեցան անգլիացիները կղզիէն վանելու:

Պարագաները նպաստաւոր էին: Անգլիացիները, որոնք ամէն բանէ առաջ լաւ ուտեստի պէտք ունին լաւ զինուորներ ըլլալու համար, աղած միտ և անշահ պաշտիմատ ուտելուն համար շատ հիւանդ ունէին իրենց բանակին մէջ: Ասկէ զատ, ծովը, որ տարւոյն այն եղանակին մէջ շատ ալեկոծ էր Ովկէանոսի բոլոր եզերքին վրայ, ամէն օր նաւ մը կը խորտակէր ծովափը, և էկիյցօնի հրուանդանէն մինչեւ խրամը, բեռնաբարձ նաւերու, մակոյկներու և նրբանաւակներու բեկորներով կը ծածկուէր ամէն անգամ որ տեղատուութիւն ըլլար: Ասկէ կը հետեւէր որ եթէ թագաւորին մարդիկը նոյնիսկ իրենց բանակէն դուրս չելլէին, յայտնի էր որ Պրքինկէմ, որ յամառութենէն միայն կեցած էր Ռէ կղզիին մէջ, օր մը չէ օր մը պիտի ստիպուէր պաշարումը վերցնելու:

Բայց որովհետեւ Մ. տը Դուառակ իմաց տուաւ որ թշնամի բանակին մէջ պատրաստութիւններ կը տեսնուէին նոր յարձակում մը ընելու համար, թագաւորը յարմար դատեց վերջ մը տալ գործին և վճռական հարուածի մը համար պէտք եղած հրամանները արձակեց:

Մտադրութիւն հունենալով պաշարման օրագրութիւնը ընել, այլ ընդհակառակը մեր պատմութեան հետ

կապ ունեցող գէպերը միայն յիշել ուզելով, պիտի բաւականանանք ըսել թէ ձեռնարկութիւնը յաջողեցաւ թագաւորին մեծ զարմանք պատճառելով և Կարտինալին փառքը հիւսելով: Անգլիացիները քայլ առ քայլ ետ մղուելով, ամէն ընդհարումներու մէջ յաղթուելով, Լուա կղզիին անցքին վրայ ջախջախուելով, ստիպուեցան նաւերը մտնել, պատերազմի դաշտին վրայ ձգելով երկու հազար հոգի, որոնց մէջ էին Բլինգ դնդապետ, երեք դեր-գնդապետ, երկու հարիւր յիսուն հարիւրապետ և քսան ազնուականներ, չորս թնդանօթ և վաթսուն դրօշ, որոնք Բարիզ տարուեցան Դլօտ տը Սէն Սիմօնի ձեռքով և Նօդր Տամի կամարներուն տակ կախուեցան մեծ հանդիսութիւնով:

Գոհաբանական աղօթքներ եղան բանակին մէջ և բոլոր Ֆրանսայի մէջ:

Կարտինալը ազատ էր ուրեմն պաշարումը շարունակել առանց անգլիացիներէն վախ մը ունենալու: Գէթ առ այժմ:

Բայց ինչպէս որ ըսինք, դադարը վայրկեանաւոր էր:

Պըքինկէմի դուքսին մէկ պատգամաւորը, որ Մօնթէկիւ կը կոչուէր, բռնուած ըլլալով, ապացոյց ձեռք բերուած էր թէ Սպանիոյ, Անգլիոյ և Լօռէնի միջեւ դաշնակցութիւն մը կար:

Այս դաշնակցութիւնը Ֆրանսայի դէմ ուղղուած էր:

Ասկէ զատ, Պըքինկէմի բնակարանին մէջ, զոր անիկա իր կարծածէն աւելի չուտով լքանելու ստիպուած էր, գտնուեցան թուղթեր, որոնք այն դաշնակցութիւնը կը հաստատէին և որոնք, ինչպէս կը հաւատաւոր իր յիշատակագիրներուն մէջ, կը վտանգէին Տիկին տը Շէվալէօզը և հետեւապէս թագուհին:

Բոլոր պատասխանատուութիւնը կը ծանրանար Կար-

տինալին վրայ, վասնզի բացարձակ իշխանութիւն վա-յելող նախարար մը չի կրնար անպատասխանատու ըլլալ: Ուստի իր լայնալիւր հանձարին բոլոր ոյժը կը գործածէր գիշեր ու ցորեկ և Եւրոպայի մեծ տէրութիւններուն մէջ ելած ամենափոքր շշուկին ականջ կուտար:

Կարտինալը գիտէր Պըքինկէմի գործունէութիւնը և մանաւանդ ատելութիւնը: Եթէ Ֆրանսայի սպառնացող դաշնակցութիւնը յաղթանակէր, իր բովանդակ ազդեցութիւնը պիտի կորսուէր: Սպանիական և աւստրիական քաղաքականութիւնները իրենց ներկայացուցիչները ունէին Լուվրի դահլիճին մէջ, ուր կուսակիցներ կային: Ինք՝ Ռիչլիէօ՝ Ֆրանսացի նախարարը, գերազանցապէս ազգային նախարարը, կորսուած էր: Թագաւորը, որ սղու մը պէս իրեն հնազանդելով մէկտեղ կ'ատէր զայն, ինչպէս տղայ մը կ'ատէ իր վարպետը, թագաւորին եղբօր և թագուհիին անձնական վրէժխնդրութիւններուն կը յանձնէր զայն առանց պաշտպանելու: Կորսուած էր ուրեմն և թերեւս Ֆրանսալ իրեն հետ: Պէտք էր ուրեմն այս ամէնուն առաջքը առնել:

Ուստի թղթատարները, որոնց թիւը հեռզնետէ կ'աւելնար, գիշեր ցորեկ կը մտնէին կ'ելլէին Լա Բիէռ կամուրջին ազդարկ տան մէջ, ուր Կարտինալը հաստատած էր իր բնակութիւնը:

Վանականներ էին, որոնք իրենց զգեստը այնքան զէշ կերպով հագածէին որ դիւրին էր հասնիլ լիթ գինուորեալ եկեղեցիին կը պատկանէին ա ելի, կլներ, իրենց սպասուհիի տարազին մէջ անհանգիստ, և որոնց լայն անդրաժարտիքը չէր կրնար ամբողջովին ծածկել իրենց մարմինն կլոր ձեւերը, վերջապէս գիւղացիներ, սև ձեռքերով, բայց նուրբ սրունքներով, և որոնց ազնուական ըլլալը մղոն մը հեռուէն յայտնի կ'ըլլար:

Յետոյ նուազ ախորժելի այցելութիւններ ալ կ'ըլլային, վասնզի երկու երեք անգամ զրոյց ելաւ թէ կարախնալը քիչ մնաց որ սպաննուէր:

Իրաւ է որ Ն. Բարձրութեան թշնամիները կ'ըսէին թէ ինք էր որ ձախաւեր մարդասպաններ մէջտեղ կը հանէր, որպէսզի ի հարկին իրաւունք ունենայ խիստ միջոցներ գործածելու: Բայց պէտք չէ հաւատալ ո'չ նախարարներուն և ոչ անոնց թշնամիներուն ըսածին:

Եւ յետոյ այս պարագան արգելք մը չէր որ կարտինարը, որուն անձնական քաջարատութիւնը երբեք ուրացած չեն նոյն իսկ իր ամէնէն կատաղի հակառակորդները, գիշերային պտոյտներ չընէր, երբեմն կարեւոր հրամաններ հաղորդելու համար Անկուլէմի դուքսին, երբեմն թագաւորին հետ խորհրդակցելու համար և երբեմն ալ տեսակցելու համար պատգամաւորի մը հետ, որուն իր տունէն ներս մտնելը չէր ուզեր:

Հրացանակիրները, որոնք ընելիք կարեւոր գործ մը չունէին, խիստ հսկողութեան տակ չէին գտնուեր և ուրախ զուարթ կեանք մը կ'անցընէին: Ասիկա իրենց համար այնքան դիւրին էր, մանաւանդ մեր երեք հրացանակիրներուն համար, — որոնք Մ. ար Դոնէվիլի բարեկամներն էին, — որ ուշ դառնալու կ'արտօնուէին և զօրանոցներուն փակուելէն ետք դուրսը մնալու ազատութիւնն ալ կը վայելէին մասնաւոր արտօնութիւններով:

Արդ, իրիկուն մը, երբ տ'Արդանեան իր պաշտօնին գլուխը գտնուելով կրցած չէր ընկերանալ, Աթօս, Բօրթօս և Արամիս, իրենց ձիերուն վրայ հեծած, վերարկուներու մէջ ծածկուած և մէկ ձեռքերնին իրենց աւարճանակին վրայ դրած, կը դառնային գինետունէ մը, զոր Աթօս իրկու օր առաջ գտած էր Լա ժառիի ճամբուն վրայ և զոր կ'անուանէին Բօլօնպիէ-Ռուփ: Երեք բարեկամները բանակատեղին առաջնորդող ճամ-

բէն կը դառնային, միշտ զգուշաւոր ըլլալով, որովհետեւ թակարդէ կը վախնային: Արդ, Պուանար գիւղէն քառորդ մղոնի չափ հեռու, դէպ իրենց եկող ձիերու տոնաձայներ լսեցին: Երեք բարեկամները խսկոյն կանգ առին, իրարու մօտ եկան և սպասեցին ճամբուն մէջտեղը կենալով: Պահ մը ետքը, որովհետեւ լուսինը ամպի մը տակէն դուրս կ'ելլէր, տեսան երկու ձիաւորներ, որոնք նոյնպէս կանգ առին: Կարծես կը խորհրդակցէին թէ իրենց ճամբան շարունակե՞ն թէ ետ դառնան: Այս վարանումը երեք բարեկամներուն կասկածը հրաւիրեց և Աթօս, քանի մը քայլ յառաջանալով, պոռաց:

— Ո՞վ է ան:

— Դուք ո՞վ էք, պատասխանեց երկու հեծեալներէն մէկը:

— Ասիկա պատասխան չէ, ըսաւ Աթօս: Ո՞վ էք, պատասխանեցէք, ապա թէ ոչ կրակ կ'ընենք:

— Զգուշացէ՛ք, պարոններ, ըսաւ այն ատեն թրթռուն ձայն մը, որ հրամայելու վարժուած կ'երևար:

— Բարձրաստիճան սպայ մըն է, որ գիշերային պտոյտ կը կատարէ, ըսաւ Աթօս, ի՞նչ ընելու կուգաք, պարոններ:

— Ո՞վ էք դուք, ըսաւ նոյն ձայնը նոյն հրամայական շեշտով: Պատասխանեցէք, ապա թէ ոչ ձեր անհնազանդութեան պատիժը կը կրէք:

— Թագաւորին հրացանակիրներն ենք, ըսաւ Աթօս, հետզհետէ համոզուելով որ զիրենք հարցաքննողը այդ իրաւունքը ունէր:

— Ո՞ր գունդէն:

— Տը Դոնէվիլի գունդէն:

— Առաջ եկէք, և ըսէք ինծի թէ այս ժամուն այստեղ ի՞նչ գործ ունիք:

Երեք ընկերները յառաջացան, յանցաւորի պէս,

վասնզի երեքն ալ համոզուած էին հիմա թէ իրենցմէ աւելի զօրաւորի մը հետ էր գործերնին: Խօսելու հոգը Աթօսի յանձնեցին:

Երկու ձիաւորներէն մէկը, այն որ խօսած էր, իր ընկերէն տասը քայլի չափ առաջ կը գտնուէր: Աթօս նշան ըրաւ Բօրթօսի և Արամիսի որ իրենք ալ հետ մնան և ինք առաջ եկաւ առանձին:

— Ներեցէք, սպա՛յ, ըսաւ Աթօս, բայց չէինք գիտեր թէ մեր գործը որո՛ւ հետ է և կրնաք՝ տեսնել որ պահակութիւն կ'ընէինք:

— Ձեր անո՞ւնը, ըսաւ սպան, որ դէմքին մէկ մասը վերարկուին մէջ ծածկած էր:

— Բայց դո՛ւք ալ, պարոն, ըսաւ Աթօս, որ սկսած էր այս հարցաքննութենէն ընդվզիլ, դուք ալ խնդրեմ, ապացոյցը տուէք թէ իրաւունք ունիք զիս հարցաքննելու:

— Ձեր անո՞ւնը, ըսաւ սպան երկրորդ անգամ, վերարկուն վար ձգելով և երեսը բանալով:

— Պարոն Կարտինա՛լը, պառաց հրացանակիրը ապշահար:

— Ձեր անո՞ւնը, աւելցուց Ն. Բարձրութիւնը երրորդ անգամ:

— Աթօս, ըսաւ հրացանակիրը:

Կարտինալը նշան ըրաւ ձիադարձանին, որ մօտեցաւ:

— Այս երեք հրացանակիրները մեզի պիտի հետեւին, ըսաւ ցած ձայնով: չեմ ուզեր որ գիտցուի թէ բանակատեղիէն դուրս ելած եմ և եթէ անոնք մեզի հետեւին, վստահ պիտի ըլլանք թէ մարդու բան պիտի չըսեն:

— Մենք ազնուականներ ենք, Սրբազան հայր, ըսաւ Աթօս: Հետեւապէս մենէ խօսք առէք և այլ ևս

հոգ մի՛ ընէք: Փառք Աստուծոյ, գաղտնիք մը պահել գիտենք:

Կարտինալը իր խորաթափանց աչքերը սեւեռեց այս խիզախ խօսակիցին վրայ:

— Դուք սուր ականջներ ունիք, Մ. Աթօս, ըսաւ Կարտինալը, բայց հիմա, մտիկ ըրէք ինծի.— Ես անվստահութեան համար չէ որ կը խնդրեմ ձեռն հետեւիլ ինծի, այլ իմ ապահովութեանս համար է: Ձեր երկու ընկերները անշուշտ Մ. Բօրթօսը և Մ. Արամիսն են:

— Այո՛, Բարձրաշնորհ Տէր, բոլոր Աթօս, մինչև հետ մնացած երկու հրացանակիրները կը մօտենային: Զխարկը ձեռքերնին:

— Կը ճանչնամ ձեզ, պարոններ, ըսաւ Կարտինալը, կը ճանչնամ ձեզ: Գիտեմ թէ իմ բարեկամներս չէք բոլորովին և կը ցաւիմ: Բայց գիտեմ նաև թէ դուք քաջ և ուղղամիտ ազնուականներ էք և կարելի է վստահիլ ձեր վրայ: Մ. Աթօս, դուք և ձեր երկու բարեկամները ինծի ընկերանալու պատիւը ըրէք ու այն ատեն պիտի ունենամ չքախուժք մը, որ նոյն իսկ Ն. Վեհափառութեան նախանձը պիտի շարժէ, եթէ հանդիպինք իրեն:

Երեք հրացանակիրները խոնարհեցան մինչև իրենց ձիերուն վիզին վրայ ծռելով:

— Լա՛ւ ուրեմն, պատուոյս վրայ կ'երգնում որ, ըսաւ Աթօս, ձեր Բարձրութիւնը իրաւունք ունի մեզ իրեն հետ տանելու: Ծածկուն վրայ հանդիպեցանք անուշիկ դէմքերու և նոյն իսկ անոնցմէ չորսին հետ կռիւ մը ունեցանք Քօլօնպիէ-Ռուժի մէջ:

— Կռի՞ւ մը, և ինչո՞ւ, պարոններ: Գիտէք որ ես կռիւները չեմ սիրեր:

— Ծիշտ ասոր համար է որ պատիւ ունիմ ձեր Բարձրութեան իմացնելու տեղի ունեցած դէպքը, վասն

զի թերեւս ուրիշէ իմանաք, և սխալ տեղեկագրի մը վրայ, կարծէք թէ յանցաւորը մենք ենք:

— Այդ կռիւին արդիւնքը ի՞նչ եղաւ, հարցուց Կարտինալը յօնքերը պոստելով:

— Բայց Արամիս բարեկամս, որ հոս է, սուրի թերեւ հարուած մը ստացաւ թւին, ինչ որ արգելք պիտի չըլլայ իրեն, ինչպէս ձեր Բարձրութիւնը կրնայ տեսնել, յարձակիլ բերդին վրայ, եթէ ձեր Բարձրութիւնը վաղը հրամայէ այդ յարձակումը:

— Բայց դուք այնքան դիւրաւ սուրի հարուածներ ստացող մարդիկ չէք, ըսաւ Կարտինալը, տեսնե՛նք, համարձակ խօսեցէք, պարոններ, անշուշտ դուք ալ սուրի հարուածներ տուիք, խոստովանեցէք, գիտէք թէ արձակում տալու իրաւունք ունիմ:

— Ես, Սրբազան հայր, ըսաւ Աթօս, ո՛չ իսկ սուրս ձեռք առի, այլ հակառակորդիս մէջքէն բռնեցի և պատուհանէն վար նետեցի: Կ'երեւայ թէ ինկած ատեն ազդրը խորտակուեցաւ, շարունակեց Աթօս վարանու մով:

— Ա՛հ, ա՛հ, ըսաւ Կարտինալը: Իսկ դո՞ւք, Մ. Բօրթօս:

— Ես, Սրբազան հայր, գիտնալով որ մենամարտը արգիլուած է, աթոռ մը առի ու այդ աւազակներէն մէկուն տուի այնպիսի հարուած մը, որ կարծեմ թէ ուսը ջախջախուեցաւ:

— Աղէ՛կ, ըսաւ Կարտինալը, իսկ դո՞ւք, Մ. Արամիս:

— Ես, Սրբազան հայր, որովհետեւ ի բնէ քաղցրաբարոյ եմ և ասկէ զատ, — ինչ որ ձեր Սրբազնութիւնը չի գիտեր թերեւս, — կրօնաւոր ըլլալու վրայ եմ, ընկերներս բաժնել երբ այդ թշուառականներէն մէկը

վատօրէն սուրի հարուած մը տուաւ ձախ թելիս: Այն ատեն համբերութիւնս սպառեցաւ, ես ալ սուր քաշեցի և որովհետեւ նորէն կը յարձակէր, կարծեմ թէ վրաս նետուած պահուն սուրս մարմինն մէջ մխուեցաւ: Գիտեմ թէ ինկաւ ու ինծի այնպէս եկաւ որ երկու ընկերներուն հետ կը տանէին զայն:

— Չա՛ր սատանայ, ըսաւ Կարտինալը, Պարոններ, աղէկ չէք ըներ երբ կապելայի կռիւի մը համար կը վտանգէք ինքզինքնիդ: Կռիւը ի՞նչ բանէ ծագում առաւ:

— Այդ թշուառականները գինով էին, ըսաւ Աթօս, և գիտնալով որ կին մը նոյն իրիկունը եկած էր կապելան, կ'ուզէին դուռը խորտակել:

— Դուռը խորտակե՛լ, ըսաւ Կարտինալը, ի՞նչ պիտի ընէին:

— Անշուշտ պիտի բռնաբարէին այդ կինը, ըսաւ Աթօս, Պատիւ ունեցայ ըսելու ձեր Բարձրութեան թէ այն թշուառականները գինով էին:

— Այդ կինը մանկավարդ ու սիրօ՞ւն էր, հարցուց Կարտինալը մտահոգ:

— Չտեսանք, Սրբազան հայր, ըսաւ Աթօս:

— Չտեսա՞ք, օ՛հ, շատ լաւ, աւելցուց իսկոյն Կարտինալը: Աղէկ ըրեր էք կնոջ մը պատիւը պաշտպանելով և որովհետեւ ես ալ Գօլօնպիէ-Ռուժ պանդոկը կ'երթամ, պիտի հասկնամ թէ ճշմարտութիւնը ըսիք թէ ոչ:

— Սրբազան հայր, ըսաւ Աթօս հպարտօրէն, մենք ազնուական ենք, և մեր գլուխը ազատելու համար իսկ սուտ չենք խօսիր:

— Ուստի չեմ կասկածիր ձեր ըսածին վրայ, Մ. Աթօս, բայց, աւելցուց խօսակցութեան նիւթը փոխելու համար, այդ կինը առանձին էր ուրեմն:

— Ձիաւոր մը կար հետը, ըսաւ Աթօս, բայց որով-

հետեւ հակառակ աղմուկին, այդ ձիաւորը մէջտեղ չեւաւ, կը հետեւի որ վատ մըն է:

— Յանդգնաբար մի դատէ՛ք, կ'ըսէ Աւետարանը, պատասխանեց Ռիչլիէօ:

Աթօս խոնարհեցաւ:

— Հիմա, պարոններ, խնդիրը հասկցուեցաւ, չարունակեց Ն. Բարձրութիւնը: Ուզածս իմացայ, ետեւէս եկէք:

Երեք հրացանակիրները հետեւեցան Կարտինալին, որ դէմքը նորէն ծածկեց վերարկուովը և ձին ծանր քալեցուց, իր չորս ընկերներէն ութը տասը քայլ առաջ անցնելով:

Շատ չքչած, ժամանեցին լոին ու մենաւոր պանդուկը: Անշուշտ պանդուկապետը գիտէր թէ հոգակաւոր այցելու մը պիտի գար և հետեւապէս գուլիսի ցաւ յաճախորդները նամբած էր:

Պանդուկին դրանը տասը քայլ մնացած, Կարտինալը նշան ըրաւ իր ձիապանին և երեք հրացանակիրներուն որ կենան: Կազմ ու պատրաստ ձիմը կապուածէր փեղկին: Կարտինալը մասնաւոր կերպով մը երեք անգամ զարկաւ դուռին:

Վերարկուով ծածկուած մարդ մը դուրս ելաւ իսկոյն և արագ արագ քանի մը խօսք փոխանակեց Կարտինալին հետ: Յետոյ ձի նստաւ և գնաց Սիւրժէրի ճամբով, որ միւլենոյն ատեն Բարիզ ալ կը տանէր:

— Առաջ եկէք, պարոններ, ըսաւ Կարտինալը:

Յետոյ խօսքը երեք հրացանակիրներուն ուղղելով շարունակեց.

— Ձեր ըսածը ճիշդ էր: Ինծի կուգայ որ այս գիշերուան մեր հանդիպումը ձեզի օգտակար պիտի ըլլայ: Առ այժմ, հետեւեցէք ինծի:

Կարտինալը ձիէն իջաւ: Երեք հրացանակիրներն

ալ այնպէս ըրին: Կարտինալը ձիուն սանձը նետեց ձիապանին. իսկ երեք հրացանակիրները իրենց ձիերուն սանձերը կապեցին պատուհանին փեղկերուն:

Պանդուկապետը կեցած էր դրան սեմին վրայ: Ինք կը կարէր թէ Կարտինալը սպայ մըն էր, որ տիկինի մը այցելութեան եկած էր:

— Գետնայարկը սենեակ մը ունի՞ք, ուր այս պարոնները կարենան ինծի սպասել տաքուկ վառարանի մը մօտ, ըսաւ Կարտինալը:

Պանդուկապետը այն ատեն բացաւ մեծ օրանի մը դուռը, ուր մեծ և գեղեցիկ վառարան մը դրած էր անշահ կրակարանի մը տեղ:

— Այս սրահը ունի՞մ, ըսաւ:

— Աղէկ է, պատասխանեց Կարտինալը: Մտէ՛ք, պարոններ, և հաճեցէք սպասել ինծի: Կէս ժամ չի քչեր կուգամ:

Եւ մինչ երեք հրացանակիրները գետնայարկի սենեակը կը մտնէին, Կարտինալը, առանց աւելի տեղեկութիւն ուղղելու, սանդուղէն ելաւ մարդու մը պէս, որ իր ճամբան ուրիշին հարցնելու պէտք չունի:

Թ.

ԿՐԱԿԱՐԱՆԻ ԽՈՂՈՎԱԿՆԵՐՈՒՆ

ՕԳՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Յայտնի էր թէ մեր երեք բարեկամները, առանց մտքէ անցնելու և միմիայն իրենց ասպետական ու արկածախնդրական նկարագիրէն մղուած, ծառայութիւն մատուցած էին մէկու մը, զոր Կարտինալը կը պատուէր իր մասնաւոր պաշտպանութիւնով:

Ո՞վ էր այդ անձը: Ահա այս հարցումը ըրին իրարու երեք հրացանակիրները: Յետոյ, տեսնելով որ տրուած պատասխանները գոհացուցիչ չէին, Բորթոս կանչեց պանդոկապետը և նարտ ուղեց:

Բորթոս և Արամիս սեղանի մը առջև նստան ու սկսան խաղալ: Աթոս կը պտտէր խորհրդածելով:

Խորհրդածելով և պտտելով, Աթոս կ'անցնէր ու կը դառնար վառարանին խողովակին առջևէն, որ կիսովին կտրած էր և որուն միւս ծայրը վերի սենեակը կը գտնուէր: Ամէն անգամ որ կ'անցնէր ու կը դառնար, կը լսէր խօսքերու մրմունջ մը, որ վերջապէս իր ուշադրութիւնը գրաւեց: Աթոս մօտեցաւ և լսեց քանի մը բառ, որոնք անշուշտ խիստ կարեւոր երեւցան իրեն, վասնզի նշան ընկերներուն որ լուռ կենան: Ինք ալ ծոցեցաւ և ուշադրութիւնը լարեց:

— Մտիկ ըրէք, Միլէտի, կ'ըսէր Կարտինալը, գործը կարեւոր է, նստեցէք ու խօսինք:

— Միլէտի, միմռաց Աթոս:

— Ամենամեծ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընեմ ձեր

Բարձրութեան, պատասխանեց կանացի ձայն մը, որ արտուռ պատճառեց հրացանակիրին:

— Անգլիացի նաւադներով պզտիկ նաւ մը, որուն նաւապետը անձնուէր է ինծի, ձեզ կ'սպասէ Շարանդի գետաբերանը. Լա Բուէնդի բերդին մօտ: Վաղ առտու առագաստ պիտի պարզէ:

— Ուրեմն պէտք է որ այս գիշեր երթամ:

— Հիմալ անմիջապէս, այսինքն հրահանգներս ստանալէ ետք: Երկու հոգի, զոր դրան առջև պիտի գտնէք դուրս ելած ատենսիւ, պիտի ուղեկցին ձեզի: Առաջ ես դուրս կ'ելլեմ և կէս ժամ ետքը դուք կը մեկնիք:

— Շատ աղէկ, Սրբազան հայր: Հիմա գանք այն պաշտօնին, զոր կը հաճիք յանձնել ինծի և որովհետեւ կը փափաքիմ ձեր Բարձրութեան վստահութեանը արժանանալ միշտ, չնորհ ըրէք յստակ և որոշ կերպով բացատրել ինծի, որպէսզի սխալ մը չգործեմ:

Պահ մը խորին լռութիւն փրեց երկու խօսակիցներուն միջև: Յայտնի էր որ Կարտինալը կը կշռէր իր խօսելիքը, և Միլէտի ալ իր իմացական բոլոր կարողութիւնները կ'ամփոփէր, որպէսզի Կարտինալին ըսածները աղէկ հասկնայ և իր յիշողութեանը մէջ քանդակէ:

Աթոս այն վայրկեանէն օգուտ քաղեց և իր երկու ընկերներուն ըսաւ որ դուռը ներսէն գոցեն և նշան ըրաւ որ գան մօտիկ ընեն իրեն հետ:

Երկու հրացանակիրները, որոնք իրենց հանգստութիւնը կը սիրէին, մէյ մէկ աթոռ բերին իրենց և Աթոսի համար և երեքն ալ նստան, իրենց գլուխները իրարու մօտեցնելով և ուշադրութիւնսին լարելով:

— Լոնտօն պիտի երթաք, չարունակեց Կարտինալը և հոն հասնելունդ պէս Պըքինկէմը պիտի գտնէք:

— Դիտել պիտի տամ ձեր Բարձրութեան որ, ըսաւ

Միլէտի, աղամանդէ ասեղներուն գործէն ի վեր, որուն համար Դուքսը միշտ կ'ասկածեցաւ ինձմէ, վստահութիւնը վերցուց վրայէս:

— Ուստի այս անգամ, ըսաւ Կարտինալը, անոր վստահութիւնը գրաւելու վրայ չէ խնդիրը, այլ համարձակ և ուղղամիտ կերպով ներկայանալ անոր իբրեւ քանազանաց:

— Համարձակ և ուղղամիտ կերպով, կրկնեց Միլէտի երկդիմութեան անպատում արտայայտութիւնով մը:

— Այո՛, համարձակ և ուղղամիտ կերպով, աւելցուց Կարտինալը նոյն շեշտով: Բոլոր բանակցութիւնը պէտք է կատարել յայտնապէս:

— Կէտ առ կէտ պիտի հետեւիմ ձեր Բարձրութեան հրահանգներուն և կ'սպասեմ որ այդ հրահանգները տաք ինծի:

— Պրէինկէմը պիտի գտնէք իմ կողմէս, և պիտի ըսէք որ իր կատարած բոլոր պատրաստութիւններուն տեղեակ եմ, բայց հոգ չեմ ընել ընաւ, նկատելով որ իր առաջին շարժումին, կորստեան պիտի մատնեմ թագուհին:

— Պիտի հաւատա՞յ թէ ձեր Բարձրութիւնը ի վիճակի է իրեն ըրած սպառնալիքը գործադրելու:

— Այո՛, վստահի ապացոյցներ ունիմ:

— Պէտք է որ այդ ապացոյցները ներկայացնեմ իրեն:

— Անշուշտ, պիտի ըսէք իրեն որ կը հրատարակեմ Պուա-Ռօպէրի և Պօդրիւ մարքիզին տեղեկագիրը այն տեսակցութեան վրայ, զոր Դուքսը սպարապետին կնոջ տանը մէջունեցաւ թագուհիին հետ այն իրիկունն ուր տիկին սպարապետին դիմակաւոր պարահանդէս մը փուլաւ: Եւ որպէսզի հաւատայ, կ'ըսէք իրեն որ եկած

էր Մեծ-Մօկօլի տարազով, զոր ասպետ տը Կիզ պիտի հագնէր և զոր անկէ գնեց երեք հազար ոսկիի:

Լա՛ւ Սրբազան հայր:

— Գիտեմ թէ ինչպէս գիշեր մը պալատ մտաւ իտալացի կախարդի տարազով: Եւ որպէսզի իմ տեղեկութիւններու վաւերականութեանը մասին չտարակուսի, իրեն կ'ըսէք թէ վերաբերին տակ ունէր ձերմակ շրջադէստ մը, որուն վրայ նկարուած էին մեռելի գլուխներ և խաչածեւ դրուած ոսկրներ, վստահութիւնը պարագային ինքզինքը պիտի ներկայացնէ իբրեւ ուրուականը ձերմակ Տիկինին, որ, ինչպէս յայտնի է, Լուվր կուգայ ամէն անգամ որ ձեռք դէպք մը պիտի պատահի:

— Ամէնքը ա՞ս է, Սրբազան հայր:

— Ըսէք որ գիտեմ նաև Ամիէնի գործին բոլոր մանրամասնութիւնը, և անով շինել պիտի տամ վէպ մը սրամտօրէն պատրաստուած, պարտէզի յատակագիծով մը և այդ գիշերային տեսարանին գլխաւոր դերակատարներուն պատկերներովը:

— Պիտի ըսեմ:

— Ըսէք նաև որ Մօնթէկիւն ձեռքս է, թէ Մօնթէկիւ Պատիլլի մէջ է և իրաւ է որ վրայէն նամակ չգտնուեցաւ, բայց տանջանքի ենթարկուելուն պէս գիտցածը և նոյն իսկ... չգիտցածը պիտի ըսէ:

— Սքանչելի:

— Վերջապէս աւելցուցէք որ Ն. Շնորհափայլութիւնը Ռէ կղզիէն փութով մեկնելուն համար, իր ընտանիքին մէջ ձգած է Տիկին տը Շէվալէօզի մէկ նամակը, որ թագուհիին պատիւը կը վստահէ և կ'ապացուցանէ թէ Ն. Վեհափառութիւնը ո՛չ միայն կրնայ սիրել թագաւորին թշնամիները, այլ նաև կը դաւադրէ

Ֆրանսայի թշնամիներուն հետ : Ըսածներս աղէկ ըմբռնեցիք, այնպէս չէ՞ :

— Ձեր Բարձրութիւնը թո՛ղ դատէ, սպարապետին տիկնոջ պարահանդէսը, Լուվրի գիշերը, Ամիէնի երեկոյթը, Մօնթէկիւի ձերբակալումը, Տիկին տը Շէվ-ռէօզի նամակը :

— Ճի՛շտ, ըսաւ Կարտինալը : Լա՛ւ յիշողութիւն ունիք, Միլէտի :

— Բայց, աւելցուց այն որուն Կարտինալը կ'ուզէր այս փայփայիչ մեծարանքը, եթէ հակառակ այս ապացոյցներուն, դուքսը տեղի չտայ և շարունակէ սպառնալ Ֆրանսայի, այն ատեն ի՞նչ պէտք է ընել :

— Դուքսը խենդի կամ մանաւանդ ապուշի պէս սիրահարած է, աւելցուց Ռիշլիէօ խորին դառնութիւնով : Այս պատերազմին ձեռնարկեց իր գեղուհիին մէկ ակնարկին արժանանալու համար : Եթէ գիտնայ որ այս պատերազմը իր մտածումներուն առարկայ եղած կնոջ պատիւը և թերեւ ազատութիւնը կը վտանգէ, վստահ եղիք որ պիտի մտածէ :

— Եւ սակայն, ըսաւ Միլէտի պնդումով մը, որ կ'ապացուցանէ թէ կ'ուզէր իր ստանձնած պաշտօնը որոշապէս գիտնալ, եթէ իր ընթացքին մէջ յարատեւէ՞... :

— Հաւանական չէ :

— Կարելի է, ըսաւ Միլէտի :

— Եթէ յարատեւէ... :

Ն. Բարձրութիւնը պահ մը լուռ կենալէ ետք աւելցուց .

— Եթէ յարատեւէ, լա՛ւ ուրեմն, յոյսս պիտի դնեմ այն դէպքերէն մէկուն վրայ, որոնք պետութիւններու ձեւը կը փոխեն :

— Եթէ Ն. Բարձրութիւնը հաճէր պատմութենէն յիշել այդ դէպքերէն մէկ քանին, ըսաւ Միլէտի, թե-

րեւս մասնակից ըլլայի ապագային վրայ ունեցած իր վստահութեան :

— Է՛ ուրեմն, ըսաւ Ռիշլիէօ, տեսէք, օրինակի համար երբ 1610ին, գրեթէ նոյն այն պատճառով, զոր այժմ ուեի Դուքսը, երջանկայիշատակ Հանրի Դ. Թագաւորը գրաւելու կ'երթար Ֆլանտրան և Իտալիան, որպէս զի երկու կողմէ յարձակի Աւստրիոյ վրայ, է՛ ուրեմն, միթէ չպատահեցաւ դէպք մը որ Աւստրիան փրկեց : Ինչու Ֆրանսայի Թագաւորն ալ Կայսեր բախտը չունենայ :

— Ձեր Բարձրութիւնը Ֆէռոնըրի փողոցին դահանգի հարուածը ակնարկել կ'ուզէ :

— Ճի՛շտ, ըսաւ Կարտինալը :

— Ձեր Բարձրութիւնը չի՞ վախնար որ Ռավէյ-յաքի կրած պատիժը կը սարսափեցնէ անոնք որ վայրկեան մը իրենց մաքէն պիտի անցընէին անոնց նմանիլ :

— Ամէն ատեն և ամէն երկրի մէջ, մանաւանդ եթէ այդ երկիրները կրօնական բաժանումներ ունին, պիտի գտնուին մոլեռանդներ, որոնք նահատակ ըլլալ պիտի ուզեն : Եւ տեսէք՝ ճիշդ հիմա միտքս կուգայ որ մաքրակրօնները կատղած են Պրքինկէմի դուքսին դէմ և անոնց քարոզիչները զայն ցոյց կուտան իրրեւ Նեռ մը :

— Ե՞տքը, հարցուց Միլէտի :

— Ետքը, շարունակեց Կարտինալը անտարբեր դէմքով մը, առայժմ, օրինակի համար, խնդիր է գտնել զեղանի, մանկամարդ, ճարպիկ կին մը, որ դուքսէն վրէժ լուծէ : Ատանկ կին մը կրնայ գտնուիլ : Դուքսը բախտաւոր մարդ է ու եթէ տեական սիրոյ խոստումներ ըրած է, իր տեական անհաւատարմութիւններով ալ ատելութիւններ ևս սերմանած պիտի ըլլայ :

— Անշուշտ, ըսաւ Միլէտի պաղօրէն, ատանկ կին մը կրնայ գտնուիլ:

— Լա՛ւ ուրեմն, այնպիսի կին մը, որ ժաք Բլէմանի կամ Ռավէյյաքի դաշոյնը մոլեռանդի մը ձեռքը դնէ, Յրանսան պիտի աղատէ:

— Այո՛, բայց սպանութեան մը մեղսակիցը պիտի ըլլայ:

— Միթէ երբեք Ռավէյյաքի կամ ժաք Բլէմանի մեղսակիցները երեւան ելա՞ն:

— Ո՛չ, վասնզի թերեւ այնպիսի բարձր դիրք մը տանէին որ մարդ չէր համարձակեր երթալ փնտռել զանոնք իրենց գտնուած տեղը: Դատական պաշտօնատան հրդեհը դիպուածի արդիւնք չէ՞, հարցուց Ռիշլիէօ այնպիսի ձայնով մը որ իբր թէ ըրածը անկարելի էր հարցում մըն է:

— Ես բան մը չեմ կարծեր, իրողութիւն մը միայն կը յիշեմ, Սրբազան հայր, պատասխանեց Միլէտի: Միայն կ'ըսեմ որ եթէ Օրիորդ Մօնրանսիէ կամ Մառիտը Մէտիլի թագուհի կոչուէի, նուազ զգուշութիւն տը Մէտիլի թագուհի կոչուէի, նուազ զգուշութիւն ձեռք պիտի առնէի քան ինչ որ կ'առնեմ հիմա, պարզապէս Լէտի Բլէրիկ կոչուելով:

— Ճիշտ է, ըսաւ Ռիշլիէօ, ուրեմն ի՞նչ կ'ուզէիք:

— Կ'ուզէի հրաման մը, որ կանխաւ վաւերացնէր ինչ որ պիտի ընեմ Յրանսանի օգտին համար:

— Բայց նախ պէտք է գտնել ըսած կլինո՞ւ, որ դուքսէն վրէժ լուծելու պէտք ունենայ:

— Գտնուած է, ըսաւ Միլէտի:

— Յետոյ պէտք է գտնել այն ողորմելի մոլեռանդը, որ Աստուծոյ արդարութեան իբր գործիք պիտի ծառայէ:

— Ան ալ կը գտնուի:

— Լա՛ւ ուրեմն, ըսաւ Կարախնալը, ան ատեն

կրնաք պահանջել քիչ մը առաջուան ձեր ուզած հրամանը:

— Ձեր Բարձրութիւնը իրաւունք ունի, ըսաւ Միլէտի, ու ես սխալեցայ ինծի յանձնուած պաշտօնին մէջ տեսնելով ուրիշ բան մը, քան ինչ որ իրական է, այսինքն ձեր Բարձրութեան կողմէ ն. Շնորհափայտութեան ծանուցանիլ թէ դուք տեղեկութիւն ունիք այն զանազան ծպտումներէն, որոնց միջոցով յաջողած է թագուհիին մօտենալ սպարապետին կնոջ պարահանդէսին ատեն, թէ դուք ապացոյցներ աւելցաւ այն տեսակցութեան մասին, զոր Լուվրի մէջ թագուհին չնորհեց իտալացի աստղագէտի մը, որ նոյն ինքն Պըքլինկէմի դուքսն էր, թէ յանձնարարած էք խիստ սրամիտ վէպ մը չինել Ամիէնի արկածին վրայ, պարտէգի մը յատկագրիծով, ուր տեղի ունեցած է այդ արկածը և պատկերներովը անոնց որոնք դեր մը կատարած են, թէ Մօնթէկիւ Պասթիլ կը գտնուի և տանջանքի ենթարկուելով կրնայ ըսել բաներ, զորս կը յիշէ և նոյն իսկ բաներ, զորս մոռցած է, թէ վերջապէս ն. Շնորհափայտութեան բնակարանին մէջ գտած էք Տիկին տը Շէվաէօզի մէկ նախակը, որ մեծապէս կը վտանգէ ո՛չ միայն զրոյը, այլ նաև այն, որուն զրկուած է Յետոյ, եթէ Դուքսը այս ամէնուն հակառակ տեղի չտայ, ես պիտի խնդրեմ Աստուծոյ որ Յրանսան փրկելու համար հրաշք մը գործէ, որովհետեւ իմ պաշտօնս վերոյիշեալ զեկոյցներուն մէջ կը սահմանափակուի, Այսպէս չէ՞, Սրբազան հայր, ուրիշ ընելիք մը չունի՞մ:

— Այդպէս է, աւելցուց Կարախնալը պաղօրէն:

— Եւ հիմա, ըսաւ Միլէտի, առանց յայտնի ընելու թէ իրեն հանդէպ Կարախնալին ձայնին փոխուիլը դիտած է, հիմալ իր ձեռ Բարձրութեան հրահանգները ստացայ իր թշնամիներուն մասին, կը հաճի՞ք արդեօք

Թոյլ տալ որ երկու խօսք ընեմ իմ թշնամիներուս մասին:

— Թշնամիներ ունիք ուրեմն՝ հարցուց Ռիչլիէօ:

— Այո՛, Սրբազան հայր, թշնամիներ, որոնց դէմ զիս պաշտպանելու պարտաւոր էք, վասնզի ձեր Բարձրութեան ծառայելուս համար չահած եմ այդ թշնամիները:

— Որո՞նք են, հարցուց Ռիչլիէօ:

— Նախ սա նենգաւոր Պօնասիէօն:

— Մանդի բանտն է անիկա:

— Այսինքն թէ էք, աւելցուց Միլէտի, բայց թափուհին հրաման մը ստացաւ թաղաւորէն, որուն շնորհիւ վանք մը փոխադրեց զայն:

— Վա՞նք մը, ըսաւ Կարտինալը:

— Այո՛, վանք մը:

— Ո՞ր վանքը:

— Չեմ գիտեր, գաղտնի պահուած է:

— Ես պիտի իմանամ:

— Եւ ձեր Բարձրութիւնը պիտի ըսէ՞ ինծի թէ այդ կիներ ո՛ր վանքին մէջ կը գտնուի:

— Այո՛:

— Լա՛ւ, Հիմակ ունիմ ուրիշ թշնամի մը, որ ինծի համար այլապէս երկիւղալի է քան Տիկին Պօնասիէօն:

— Ո՞վ է:

— Անոր սիրահարը:

— Անունը ի՞նչ է:

— Օ՛հ, ձեր Բարձրութիւնը լաւ կը ճանչնայ զայն, պոռաց Միլէտի բարկացալով, անիկա մեր երկուքին չար ոգին է: Ա՛ն է որ ձեր Բարձրութեան պահակներուն հետ պատահած կռիւի մը մէջ թաղաւորին հրացանակիրներուն յաղթանակին օգնեց: Ա՛ն է որ սուրի երեք հարուած տուաւ տը Վարտի՝ ձեր լրտեսին և ա՛ն է որ ասեղներուն գործը ձախողեց: Վերջապէս ա՛ն

է որ գիտնալով թէ Տիկին Պօնասիէօն իր ձեռքէն յափըշտակողը ես եմ, երդում ըրեր է մեռցնել զիս:

— Ա՛հ, ա՛հ, ըսաւ Կարտինալը, գիտեմ թէ որո՛ւն խօսքը ընել կ'ուզէք:

— Այն թշուառական տ'Արդանեանին համար ըսել կ'ուզեմ:

— Խիզախ զինուոր մըն է, ըսաւ Կարտինալը:

— Եւ ճիշտ խիզախ զինուոր մը ըլլալուն համար է որ աւելի երկիւղալի է:

— Հորիկ է ապացոյց մը ունենալ թէ Պրքինկէմի հետ յարաբերութիւն ունեցած է, ըսաւ Կարտինալը:

— Ապացոյց մը, պոռաց Միլէտի: Տասը հատ ունիմ:

— Լա՛ւ, այն ատեն դիւրին է, այդ ապացոյցը հայթայթեցէք ինծի և տ'Արդանեանը Պատգիյլ կը ղըրկեմ:

— Լա՛ւ, Սրբազան հայր: Բայց ե՞տքը:

— Երբ մարդ անդամ մը Պատթիյլ մտնէ, «ետքը» չկայ այլեւս, ըսաւ Կարտինալը խուլ ձայնով մը: Ա՛հ, իրաւ որ, շարունակեց, եթէ ինծի համար ալ այնքան դիւրին ըլլար թշնամիէն ազատելու, որքան դիւրին է ինծի՝ ազատել ձեզ ձեր թշնամիներէն...:

— Սրբազան հայր, աւելցուց Միլէտի, կեանքի տեղ կեանք, մարդու տեղ մարդ, տուէք ինծի այն անձը, ես ալ միւսը կուտամ ձեզի:

— Չեմ գիտեր թէ ի՛նչ ըսել կ'ուզէք, աւելցուց Կարտինալը և նոյն իսկ չեմ ուզեր գիտնալ, բայց կը փափաքիմ ձեզի հաճելի ըլլալ ու ո՛ր է անպատեհութիւն չեմ տեսներ այնքան յետին արարածի մը մասին ձեր ուղածը կատարելու մէջ, մանաւանդ որ, ինչպէս կ'ըսեք, այն փոքրիկ տ'Արդանեանը ստահակ մը, մեղաւարտիկ մը, մատնիչ մըն է:

— Գարշելի արարած մը, Սրբազան հայր:

— Թուղթ, գրիչ և մեջան տուէք ինծի, ըսաւ
Կարտինալը:

— Ահաւասիկ. Սրբազան հայր:

Պահ մը լռութիւն տիրեց, որ կ'ապացուցանէր թէ
Կարտինալը իր գրեւիք բառերուն վրայ կը մտածէր
կամ թէ կը գրէր: Աթօս, որ այս խօսակցութենէն
բառ մը իսկ կորսնցուցած չէր, իր երկու ընկերներուն
ձեռքերէն բռնեց և սենեակին միւս ծայրը տարաւ զա-
նոնք:

— Է՛ որ երեմն, ըսաւ Բօրթօս, ի՞նչ կ'ուզես, և ինչ-
չո՞ւ չես թողուր որ խօսակցութեան վերջը մտիկ ը-
նենք:

— Լռութիւն, ըսաւ Աթօս ցած ձայնով, մեղի
պէտք եղածը լսեցինք: Եւ յետոյ, արգելք չեմ ըլլար
որ մտիկ ընէք, բայց պէտք է որ ես դուրս ելլեմ:

— Պէտք է որ դո՛ւրս ելլես, ըսաւ Բօրթօս, բայց
եթէ Կարտինալը քեզ ուզէ ի՞նչ պատասխան տանք:

— Ձէք սպասեր որ զիս ուզէ, առաջին անգամ
դուք իրեն կ'ըսէք թէ խուզարկութեան համար դուրս
ելայ, վասնզի մեր պանդոկապետին խօսքերէն եզրա-
կացուցի թէ ճամբան ապահով չէ: Նախ քանի մը խօսք
պիտի ընեմ Կարտինալին ձիապանին: Մնացածը ինծի
կը վերաբերի դուք հոգ մի՛ ընէք:

— Խոհեմ եղիք, Աթօս, ըսաւ Արամիս:

— Անհոգ եղիք, պատասխանեց Աթօս, գիտէք որ
պաղարիւն եմ:

Բօրթօս և Արամիս վառարանին խողովակին մօտ
իրենց տեղը գրաւեցին նորէն:

Իսկ Աթօս դուրս ելաւ համարձակ, մօտեցաւ իր
ձիուն, որ իր երկու բարեկամներուն ձիերուն պէս
կապուած էր պատուհանին փեղկին, քանի մը խօսքով
համոզեց ձիապանը թէ անհրաժեշտ էր խուզարկու-

թիւն մը կատարել ճամբուն վրայ, ատրճանակը քըն-
նեց, սուրը ակռաներովը բռնեց և բանակատեղին տա-
նող ճամբան ուղղուեցաւ:

Փ.

ԱՄՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԵՍԱՐԱՆ

Ինչպէս որ նախատեսած էր Աթօս, Կարտինալը
շուտով վար իջաւ, հրացանակիրներուն սենեակին դու-
ռը բացաւ ու տեսաւ որ Բօրթօս նարտ կը խաղար Ա-
րամիսի հետ: Արագ ակնարկով մը զրպտեց սրահին բո-
լոր անկիւնները և տեսաւ որ իր մարդերէն մէկը բա-
ցակայ էր:

— Մ. Աթօսը ի՞նչ եղաւ, հարցուց:

— Սրբազան հայր, պատասխանեց Բօրթօս, հե-
տադօտութեան համար դուրս ելաւ, որովհետեւ մեր
պանդոկապետին խօսքերէն եզրակացուց թէ ճամբան
ապահով չէր:

— Իսկ դուք ի՞նչ ըսիք Մ. Բօրթօս:

— Հինգ ոսկի շահեցայ Արամիսէն:

— Հիմա կրնաք ինծի հետ գալ:

— Ձեր Բարձրութեան հրամանին տակ ենք:

— Ձի նստիւք ուրեմն, պարոններ, որովհետեւ
ժամանակը ուշ է:

Ձիապանը դրանք առջեւ էր և Կարտինալին ձիուն սանձէն բռնած էր Բիչ մը անդին, ստուերին մէջ կ'երեւար երկու մարդերու և երեք ձիերու խումբ մը։ Այս երկու մարդիկը անոնք էին որ Միլէտին Լա Բուէն-դի բերդը պիտի տանէին և պիտի հսկէին նաւ նըստելու։

Ձիապանը հաստատեց Կարտինալին ինչ որ երկու հրացանակիրները արդէն ըսած էին Աթօսի մասին։

Կարտինալը Կաւանութեան նշան մը ըրաւ և ճամբայ ելաւ նոյն զգուշութիւններով, զորս ձեռք առած էր եկած ատեն։

Թողունք որ անիկա բանակատեղին երթայ ձիապանին և երկու հրացանակիրներուն պաշտպանութիւնով և մենք դառնանք Աթօսի։

Աթօս նոյն ընթացքով յառաջացաւ մինչեւ հարիւր քայլ տեղ, բայց երբ անգամ մը աչքէ հեռացաւ, ձին վազցուցաւ կողմը, շրջան մը ընել տուաւ ու դարձաւ անտառակի մը մէջ և քսան քայլ հեռուէն լրտեսեց պըզտիկ խումբին անցքը։ Իր ընկերներուն եզրաւոր գըլխարկները և Պ. Կարտինալին վերարկուն ոսկեթել ծոպերը ճանչնալով, սպասեց որ ձիաւորները փողոցին անկիւնը դառնան և երբ աչքէ կորսնցուց զանոնք, արարչաւ եկաւ պանդոկ, որուն դուռը բացին առանց դժուարութեան։

Պանդոկապետը ճանչցաւ զայն։

— Սպաս մոռցաւ կարեւոր յանձնարարութիւն մը ընելու առաջին յարկի տիկինին և զիս զրկեց որ իր մոռացումը դարձանամ։

— Վեր ելէք, ըսաւ պանդոկապետը, տիկինը իր սենեակին է տակաւին։

Աթօս օգուտ քաղեց այս արտօնութենէն, թեթեւ քայլերով ելաւ սանդուղէն ու կիսաբաց դրան մէջէն տեսաւ Միլէտին, որ գլխարկը կը դնէր։

Սենեակէն ներս մտաւ ու դուռը գոցեց վրայէն։ Փականքը դնելու ատեն աղմուկ ելաւ և Միլէտի ետին դարձաւ։

Աթօս կեցած էր դրան առջեւ, իր վերարկուն մէջ պլլուած և գլխարկը աչքերուն վրայ իջեցուցած։

Արձանի պէս լուռ ու անշարժ այս դէմքը տեսնելով, Միլէտի վախցաւ։

— Ո՞վ էք և ի՞նչ կ'ուզէք, պոռաց։

— Նոյն ինքն է, մըմնաց Աթօս։

Եւ վերարկուն վար ձգելով, ու գլխարկը վեր հանելով, Միլէտին մօտեցաւ։

— Կը ճանչնա՞ք զիս, Տիկի՛ն, ըսաւ։

Միլէտի քայլ մը առաւ, յետոյ ետ քաշուեցաւ իբր թէ օձ մը տեսած ըլլար։

— Աղէկ, կը տեսնեմ որ ճանչցաք զիս, ըսաւ Աթօս։

— Լա Ֆէռի կոմսը, մըմնաց Միլէտի տօգունելով և ետ երթալով մինչեւ որ պատը արգելք եղաւ աւելի հեռուն երթալու։

— Այո՛, Միլէտի, պատասխանեց Աթօս, նոյն ինքն Լա Ֆէռի կոմսն է, որ յատկապէս միւս աշխարհէն կուգայ ձեզ տեսնելու հաճոյքին համար։ Նստինք ուրեմն և խօսինք, ինչպէս կ'ըսէ Սրբազան Կարտինալը։

Միլէտի անբացատրելի սոսկումի մը ենթարկուած, նստաւ առանց խօսք մը ընելու։

— Դուք ստատանայ մըն էք ուրեմն, հոս զրկուած, ըսաւ Աթօս, Ձեր զօրութիւնը մեծ է, գիտեմ, բայց զիտէք նաեւ որ մարդիկ յաճախ ամէնէն սոսկալի սատանաներուն յաղթած են Աստուծոյ օգնութիւնով։ Արդէն անգամ մը գտնուած էք ճամբուս վրայ։ Կը կարծէի թէ զգեանած եմ ձեզ, Տիկի՛ն։ Բայց կա՛մ կը սխալէի և կամ դժոխքը յարութիւն տուաւ ձեզի։

Այս խօսքերուն վրայ, որոնք զարհուրելի յիշա-

տակներ կ'արթնցնէին, Միլէտի զուխը ծռեց խուլ հեծեծանքով մը:

— Այո՛, դժոխքը յարութիւն տուած է ձեզի, աւելցուց Աթօս. դժոխքը հարստացուցած է ձեզ, որիչ անուն մը տուած է ձեզի, նոյն իսկ գրէթէ ուրիշ դէմք մը չինած է ձեզի, բայց ձեր հոգիին անմաքրութիւնները, ձեր մարմինին խարանը սրած չէ:

Միլէտի ոտք ելաւ զսպանակէ շարժածի պէս և աչքերէն փայլակներ ցայտեցին: Աթօս նստած մնաց:

— Դուք զիս մեռած կը կարծէիք, չէ՞, ինչպէս որ ես ալ մեռած կը կարծէի ձեզ, և այս Աթօս անունը ծածկած էր լա Ֆէռի կոմսը, ինչպէս Միլէտի Քլէրիկ անունը ծածկած էր Անն Պիւէյլը: Այսպէս չէի՞ք կոչուեր երբ ձեր յարգելի եղբայրը ամուսնացուց մեզ: Մեր կացութիւնը ստուգել տարօրինակ է, շարունակեց Աթօս խնդալով: Մինչև հիմա թէ՛ դու, և թէ՛ ես ապրեցանք, վասնզի կը կարծէինք թէ մեռած ենք և վասնզի յիշատակ մը նուազ կը նեղէ քան էակ մը, թէև յիշատակը երբեմն լախիլզող բան մըն է:

— Բայց վերջապէս, ըսաւ Միլէտի խուլ ձայնով մը, ինչո՞ւ եկաք իմ քով և ի՞նչ կ'ուզէք ինձմէ:

— Կ'ուզեմ ըսել ձեզի թէ, ձեր աչքին անտեսանելի մնալով մէկտեղ, ուշադրութենէ չհեռացողի ձեզ:

— Ըրածներս գիտէ՞ք:

— Կրնամ օրը օրին պատմել ձեր ըրածները, Կարտինալին ծառայութեան ձեր մտած օրէն մինչև այս գիշեր:

Թերահաւատ ժպիտ մը անցաւ Միլէտիին տոգոյն չրթունքին վրայէն:

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ Աթօս: Դո՛ւք էիք որ Դուքստը Պըքինկէմի ուսին վրայէն կտրեցիք առիք աղամանդեայ երկու ասեղները, դո՛ւք էիք որ Տիկին Պօնասիէօն առեւանգել տուիք, դո՛ւք էիք որ, տը Վար-

տի սիրահարած ըլլալով և կարծելով թէ գիշերը անոր հետ պիտի անցընէք, ձեր դուռը բացիք տ'Արդանեանի, դո՛ւք էիք որ կ'ընելով թէ տը Վարա խաբած էր ձեզ, ուզեցիք իր հակառակօրդին ձեռքով սպաննել տալ զայն, դո՛ւք էիք որ երբ այդ հակառակօրդը երևան հանեց ձեր գարշելի գաղտնիքը, ուզեցիք սպաննել տալ զայն երկու ոճրագործներու ձեռքով, զոր զրկեցիք անոր ետէն, դո՛ւք էիք որ տեսնելով թէ զքնտակները լրիւլած են, թունաւոր գինի զրկեցիք կեղծ նամակով մը, կարծել տալու համար ձեր զոհին թէ այդ գինին իր բարեկամներուն կողմէ զրկուած էր: Վերջապէս դո՛ւք էիք որ հոս, այս սենեակին մէջ, այս աթոռին վրայ նստած, Կարտինալ Ռիչիէօյի խօսք կուտաք սպաննել տալ Պըքինկէմի դուքսը, ի փոխարէն այն խոստումին, զոր ըրաւ ձեզ, տ'Արդանեանը սպաննելու արտօնելով:

Միլէտի կապարի գոյն առած էր:

— Բայց դուք նոյն ինքն սատանան էք, ըսաւ:

— Թերեւս, պատասխանեց Աթօս, բայց ամէն պարագայի մէջ մտիկ ըրէք սա խօսքերը:— Սպաննեցէք կամ սպաննել տուէք Պըքինկէմի դուքսը, որի՞ն հոգը, չեմ ճանչնար զայն: Եւ յետոյ, անգլիացի մըն է: Բայց ձեր մատին ծայրովը իսկ պէտք չէ որ դպչիք տ'Արդանեանի մէկ մազին: Անիկա հաւատարիմ՝ բարեկամ մըն է զոր կը սիրեմ և կը պաշտպանեմ: Ապա թէ ո՛չ, հօրս զլիւին վրայ կ'երգնում որ ձեր գործելիք սճիրը վերջինը պիտի ըլլայ:

— Մ. տ'Արդանեան անգթօրէն նախատեց զիս, ըսաւ Միլէտի խուլ ձայնով մը: Մ. տ'Արդանեան պիտի մեռնի:

— Իրաւ, կարելի՞ է ձեզ նախատել, Տիկին, ըսաւ Աթօս խնդալով: Զուր նախատեց և պիտի մեռնի:

— Պիտի մեռնի, աւելցուց Միլէտի: Նախ Տիկին Պօնափէօն, յետոյ ինքը:

Աթօս գլխի պոռոյտ զգաց: Կնոջ նմանութիւն չու-
նեցող այս արարածին դէմքը ահռելի յիշատակներ
կ'արթնցնէր իր մէջը: Խորհեցաւ որ օր մը, հիմակուան
վիճակէն նուազ վտանգաւոր կացութեան մը մէջ գըտ-
նուած պահուն, արդէն ուզած էր իր պատիւին զոհ
ընել զայն: Սպաննելու բաղձանքը նորէն եկաւ և գրա-
ւեց զինք անհուն տենդի մը պէս: Ինք ալ ռաք ելաւ,
ձեռքի գօտիին տարաւ, ատրճանակ մը հանեց և լե-
ցուց:

Միլէտի, դիակի պէս տփուռնած, ուղեց պոռալ,
բայց իր սառած լեզուն խռպոտ ձայն մը միայն կրցաւ
հանել, որ ոչինչ ունէր մարդկային և որ վայրի գա-
զանի մը հռնչիւնին կը նմանէր: Մութ գոյն սրա-
հակին կռթնած, մազերը ցիրուցան, սոսկումի ահաւոր
պատկերը կը թուէր:

Աթօս մեղմով բարձրացուց ատրճանակը, թեւը եր-
կընցուց այնպէս որ հրագէնը գրէթէ Միլէտիին ճակտին
դպաւ, յետոյ, նոյնքան սոսկալի ձայնով որքան անու-
ղոքապէս վճռական գերագոյն հանդարտութիւն մը
ունէր ան, ըսաւ:

— Տիկին, հիմակ իսկ պէտք է յանձնէք ինծի
կարտինալին օտորագրած թուղթը, ապա թէ ոչ կ'երդ-
նում որ ձեր ուղեղը պիտի պայթեցնեմ:

Եթէ իր դէմքն ուրիշը եղած ըլլար, Միլէտի
կրնար տարակուսիլ, բայց Աթօսը կը ճանչնար: Սա-
կայն անշարժ մնաց:

— Երկվայրկեան մը միայն ունիք ձեր որոշումը
տալու համար, ըսաւ:

Միլէտի անոր դէմքին կծկումէն հասկցաւ որ գըն-
տակը պիտի արձակուէր: Ուստի ձեռքը շուտով մը

վուրձքին տարաւ. թուղթ մը հանեց և տուաւ Աթօ-
սին:

— Առէ՛ք, ըսաւ, և անիծեալ եղիք:

Աթօս առաւ թուղթը, ատրճանակը մէջքը խօթեց,
կանթեղին մօտեցաւ օտուգելու համար թէ իր ուզած
թուղթն էր, բացաւ և կարդաց:

«Իմ հրամանովս և պետութեան օգտին համար է
որ այս թուղթը կրողը ըրաւ ինչ որ ըրաւ:

3 Դեկտ. 1627

Ռիշէլիէօ,

— Եւ հիմա, ըսաւ Աթօս վերարկուն առնելով և
գլխարկը գլուխը դնելով, հիմակ որ ակռաներդ խլեցի,
խաձ, եթէ կրնաս, ի՛ժ:

Եւ դուրս ելաւ սենեակէն առանց ետին նայե-
լու:

Դրան առջեւ գտաւ երկու մարդիկը և ձի մը, ո-
րուն սանձը բռնած էին:

— Պարոննե՛ր, ըսաւ Սրբազանը ինչպէս գիտէք,
հրամայեց առանց ժամանակ կորսնցնելու, այս կինը
լա Բոէնդ ամբողջ տանիլ և չբաժնուիլ իրմէ մինչեւ որ
նաւ նստի:

Որովհետեւ այս խօսքերը իրենց ստացած հրամա-
նին համապատասխան էին, գլուխնին ծոցին իբրեւ
հաւանութեան նշան:

Իսկ Աթօս թամբին վրայ ցատկեց թեթևութեամբ
և սրարշաւ մեկնեցաւ: Միայն, փոխանակ շիտակ ճամ-
բէն երթալու, դաշտերուն մէջէն յառաջացաւ. ուժ-
գնութեամբ խթանելով ձին և մտիկ ընելու համար
կանգ առնելով երբեմն:

Այս դադարներէն մեկուն միջոցին, ճամբուն վրայ
լսեց քանի մը ձիերու դոփիւնը: Հասկցաւ թէ կարտի-
նալը և իր ուղեկիցներն էին: Իսկոյն ձին դէպ առաջ
քշեց, յետոյ վար իջնելով ու ձին ծառերու ճիւղերուն

տակ ծածկելով, եկաւ ճամբուն մէջտեղը կեցաւ, բանակատեղիէն իբր երկու հարիւր քայլ հեռու:

— Ո՞վ է, պոռաց հեռուէն, երբ ձիաւորները նշմարեց:

— Մեր քաջ հրացանակիրն է, կարծեմ, ըսաւ Կարտինալը:

— Այո՛, Սրբազան հայր, նոյն ինքն եմ, պատասխանեց Աթօս:

— Մ. Աթօս, ըսաւ Ռիչլիէօ, ընդունեցէք իմ չնորհաւորութիւններս ձեր կատարած խիստ հակողութեանը համար: Պարոններ, ահա հասանք, դուք ձախ կողմի դուռնէն մտէք, կարգախօսն է Ռուա և Ռէ:

Այս խօսքերը ըսելով, Կարտինալը ողջունեց երեք բարեկամները և աջ կողմը բռնեց իր ձիապանին հետ, վաանգի այն գիշեր ինք ալ բանակատեղիին մէջ պիտի գիշերէր:

— Է՛ ուրեմն, ըսին Բօրթօս և Արամիս, երբ Կարտինալը հեռացած էր իրենց ձայնը չլսելու աստիճան, է՛ ուրեմն, ստորագրե՞ց Միլէտիին ուղած թուղթը:

— Այո՛, ըսաւ Աթօս հանդարտօրէն, ահաւասիկ: Եւ երեք բարեկամները այլ ևս խօսք մը իսկ չփոխանակեցին մէնչև իրենց բնակավայրը, բացառութիւն ըլլալով կարգախօսը, զոր յայտնեցին պահակներուն:

Միայն, Մուսքդօնը զրկեցին ըսելու համար Բլանչէին որ իր աէրը պաշտօնէն դառնալուն պէս հրացանակիրներուն բնակարանը գայ:

Միւս կողմէ Միլէտի, ինչպէս նախատեսած էր Աթօս, դրան առջև իրեն սպասող մարդիկը գտնելով, բնաւ ո՛ր է դժուարութիւն չհանեց անոնց հետեւելու: Պահ մը փափաքեցաւ Կարտինալին երթալ և ամէն բան պատմել անոր, բայց իր կողմէ յայտնութիւն մը ի հարկէ Աթօսի կողմէ ալ յայտնութեան մը տեղի պիտի տար: Պիտի բէր թէ Աթօս կախած էր զինք, բայց

Աթօս ալ պիտի ըսէր թէ Միլէտի խարանուած էր: Խորհեցաւ ուրեմն որ աւելի աղէկ էր լոռութիւն պահել, գաղտնապէս մննիլ, իր սովորական ճարտարութեամբ գլուխ հանել իր ստանձնած դժուարին պաշտօնը, յետոյ, ամէն բանկարտինալին ուղածին պէս կարգադրելէ ետք, պահանջել անկէ որ վրէժը լուծէ:

Հետեւապէս, գիշերն ի բուն ճամբորդելէ ետք, առտուան դէմ ժամը 7 ին հասաւ: Լա Բուէնդի ամրոցը, ժամը 8ին նաւ նստաւ և ժամը 9ին նաւը խարիսխ վերցուց և ճամբայ ելաւ Անգլիա երթալու համար:

ԺԱ.

ՄԷՆ ԺԵՐՎԷԻ ՄԱՐՏԿՈՅԸ

Իր երեք բարեկամներուն մօտ երթալով, տ'Արդանեան տեսաւ որ մէկ սենեակի մէջ հաւաքուած էին: Աթօս կը խոկար, Բօրթօս պեխերը կ'ոլորէր, Արամիս փապոյտ թաւիչով կազմուած ժամագիրքի մը մէջէն աղօթք կը կարդար:

— Պարոններ, ըսաւ տ'Արդանեան, յուսամ թէ ինծի ըսելիքնիդ այդ նեղութիւնը կ'արժէ, ապա թէ ոչ, կանխաւ դիմացնեմ ձեզի որ պիտի չներեմ ձեզ զիս հոս կանչելուդ համար, փոխանակ ձգելու որ ծանր յոգնութիւններով անցուած գիշերէ մը ետք հանգիստ

ընձ: Ա՛հ, ինչո՞ւ հոն չէիք պարոններ: Կռիւր չատ տաք էր:

— Մենք ուրիշ տեղ էինք, և հոն ալ պաղ չկար, պատասխանեց Բորթօս, պիտեքուն տալով այնպիսի ձև մը, որ իրեն յառաջ էր:

— Լռութիւն, ըսաւ Աթօս:

— Օ՛հ, օ՛հ, ըսաւ տ'Արդանեան հրացանակիրին յօնքերուն թեթև պռտուժէն հասկնալով, կ'երևայ թէ նոր բան կայ:

— Արամի՛ս, կարծեմ թէ առջի օր Բարբայօ պանդոկին մէջ ճաշեցիք, ըսաւ Աթօս:

— Այո՛:

— Ի՞նչպէս է այն պանդոկը:

— Բայց ես իմ մասիս լաւ ճաշ մը չըտի: Առջի օր պահք էր և մինակ մտնէի կար:

— Ինչպէս, ըսաւ Աթօս, ծովեզերեայ ըլլալով հանդերձ, ձուկ չունէի՞ն:

— Ըսին թէ, աւելցուց Արամիս, իր բարեպաշտական աղօթքը շարունակելով, Պ. Կարտինալին չինել տուած թուժքը պատճառ կ'ըլլայ որ ձուկերը բաց ծովը ելեն:

— Բայց իմ հարցուցածս աղ չէր, Արամի՛ս, աւելցուց Աթօս: Կը հարցնէի թէ հանգիստ էիք, ձեզի անհանգիստ ընող չեղա՞ւ:

— Բայց ինձի կուգայ որ անհարկի այցելուներ չունեցանք: Այո՛, հասկցայ թէ ի՛նչ ըսել կ'ուզէք՝ Աթօս, Բարբայօյի մէջ հանգիստ կ'ընենք:

— Ուրեմն Բարբայօ երթանք, ըսաւ Աթօս, այստեղ պատերը թուղթի կը նմանին:

Տ'Արդանեան, որ իր բարեկամին սովորութիւններուն վարժուած էր, և անոր մէկ խօսքէն, մէկ շարժումէն, մէկ նշանէն անմիջապէս կը հասկնար թէ պարագաները ծանրակշիռ են, Աթօսի թեէն բռնեց և

դուրս ելաւ առանց բան մը ըսելու: Բորթօս և Արամիս ալ հետեւեցան անոնց խօսակցելով:

Ճամբան հանդիպեցան Կռիմոյի: Աթօս նշան ըրաւ անոր որ միասին գայ: Կռիմօ, իր սովորութեան համեմատ, լռիկ մնջիկ հնազանդեցաւ: Խնդճ տղան գրէթէ կորսնցուցած էր խօսելու վարժութիւնը:

Բարբայօյի պանդոկը հասան: Առտուան ժամը 7 էր: Արշալոյսը ծագելու վրայ էր: Երեք բարեկամները նախաճաշ ապսպրեցին և սենեակ մը մտան, ուր ո՛չ ոք անհանգիստ պիտի ընէր զիրենք, պանդոկապետին ըսածին նայելով:

Դժբախտաբար գաղտնի ժողովի համար յարմար ժամանակ մը ընտրուած չէր: Առտուան զանգակը նոր զարնուած էր: Ամէն մարդ քունէն արթննալով կ'ուզէր կ'ազդուելու և պանդոկը կուգար բան մը խմելու համար: Վիշապաղօրք, զուիցերական զօրք, պահակներ, հրացանակիրներ, թեթեւազէն հեծելազօրքեր իրարու կը յաջորդէին այնպիսի արագութիւնով որ պանդոկապետին գործին կուգար, բայց չորս բարեկամներուն խորհրդակցութիւնը կը խանգարէր: Ուստի սրտնեղ երեւոյթով մը կը պատասխանէին իրենց ընկերներուն կենդանութեան բաժակներուն և կատակներուն:

— Օ՛ն, ըսաւ Աթօս, կռիւի պիտի բռնուինք, բայց այս միջոցին բնաւ կռիւի պէտք չունինք: Տ'Արդանեան, պատմեցէք թէ գիշերը ի՛նչպէս տնցուցիք: Մենք ալ ետքը կը պատմենք:

— Արդարեւ, ըսաւ թեթեւազէն հեծելազօրք մը, որ կը կորտուէր ձեռքը օղիի գաւաթ մը բռնած, զոր կը խմէր քիչ քիչ, արդարեւ այս գիշեր խրամին մէջ էիք դուք, պարոն պահակներ, և ինձի կուգայ որ կռիւներեցաք Ռօշէլցիներուն հետ:

Տ'Արդանեան, Աթօսին երեսը նայեցաւ գիտնալու

համար թէ պատասխանելու էր այս ինքնակոչին, որ խօսակցութեան կը խառնուէր:

— Է, ըսաւ, չե՞ս լսեր որ Մ. տը Պուսինեին պատիւ կ'ընէ խօսք ուղղելու ձեզ: Այս գիշերուան եղած չեմք պատմէ, քանի որ այս պարոնները կը փափաքին գիտնալ:

— Մարտկոց մը չառի՞ք, հարցուց զուիցերացի մը, որ գարեջուրի գաւաթով ունի կը խմէր:

— Այո՛, պարոն, պատասխանեց տ'Արդանեան խորհարհելով. այդ պատիւը ունեցանք: Նոյն իսկ, ինչպէս լսած պիտի ըլլաք, վառօդի տակառ մը դրինք անկիւն մը: Վառօդը պայթելով, աղւոր խորամատ մը բացաւ, առանց հաշուելու որ, մարտկոցը հին ըլլալուն համար, չէնքին միւս մասերը քայքայուեցան:

— Դուք պարզամիտ էք, Բօրթօս բարեկամ, ինչո՞ւ անօգուտ բեռ մը առնէիք:

— Ես թշնամիին դէմ անօգուտ չեմ գտներ լաւ հրացան մը, 12 փամփո չտ և վառօդաշի մը:

— Օ՛հ, լա՛ւ, չլսեցի՞ք տ'Արդանեանի ըսածը, աւելցուց Աթօս:

— Ի՞նչ ըսաւ տ'Արդանեան:

— Տ'Արդանեան ըսաւ թէ այս գիշերուան յարձակումին մէջ ութը կամ տասը ֆրանսացիներ և նոյնչափ Ռօշէլցիներ սպաննուեցան:

— Ո՞ր մարտկոցն է ադ, հարցուց վիշապագօրք մը, որ սուրին ծայրը սագ մը անցուցած ու բերած էր խորովել տալու համար:

— Սէն Ժէրվէի մարտկոցը, պատասխանեց տ'Արդանեան, որուն ետեւէն Ռօշէլցիները կը նեղէին մեր աշխատողները:

— Կոխը սաստի՞կ էր:

— Բայց այո՛, Մենք հինգ և Ռօշէլցիները ութը կամ տասը հոգի կորսնցուցինք:

— Խերը անիծածս, ըսաւ զուիցերացին, որ հակառակ հայհոյութիւններու այն հիանալի հաւաքածոյին,

զոր ունի գերմաներէն լեզուն, վարժութիւն ըրած էր ֆրանսերէն լեզուով հայհոյելու:

— Բայց հաւանական է որ, ըսաւ թեթեւազէն հեծեալագօրքը, այս առտու ամրաչէն զօրքեր ղրկեն մարտկոցը նորոգելու համար:

— Այո՛, հաւանական է, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Պարոնե՛ր, գրաւ բռնենք, ըսաւ Աթօս:

— Ա՛հ, այո՛, գրաւ մը, ըսաւ զուիցերացին:

— Ի՞նչ գրաւ, հարցուց թեթեւազէն հեծեալագօրքը:

— Սպասեցէք, ըսաւ վիշապագօրքը, սուրը չամ փուրի պէս դնելով երկաթեայ երկու խոշոր փայտակալներու վրայ, որոնք վառարանին համար կը գործածուէին, ես ալ պիտի մտնակցիմ. թշուառական պանդոկապե՛տ, աման մը բեր չուտով, որպէսզի այս պատուական սագին իւղէն կաթիլ մը իսկ չկորսնցնեմ:

— Իրաւունք ունի, ըսաւ զուիցերացին, սագին իւղը չատ համով է:

— Ահաւասիկ լմնցաւ գործս, ըսաւ վիշապագօրքը: Հիմա, տեսնենք ի՞նչ գրաւ պիտի բռնենք: Ձեզ մտիկ կ'ընենք, Մ. Աթօս:

— Այո՛, գրաւը, ըսաւ թեթեւազէն հեծեալ գինւորը:

— Լա՛ւ ուրեմն, Մ. տը Պուսինեի, ըսաւ Աթօս ձեզի հետ գրաւ կը բռնեմ որ ես ու երեք բնկերներս՝ Բօրթօս, Արամիս և տ'Արդանեան մեր նախաձեռն պիտի ընենք Սէն Ժէրվէի մարտկոցին մէջ և ժամացոյցը ձեռքերնիս՝ ժամ մը պիտի մնանք հոն, ի՞նչ որ ալ ընէ թշնամին մեզ վանելու համար:

Բօրթօս և Արամիս իրարու երես նայեցան. Սկսած էին հասկնալ:

— Բայց, ըսաւ տ'Արդանեան, Աթօսի ականջէն վար. մեզ պիտի սպաննել տաս անգթօրէն:

— Աւելի գէշ կերպով պիտի սպաննուինք եթէ հոն
չերթանք, պատասխանեց Աթօս:

— Ա՛հ, իրաւ որ, պարոններ՝, ըսաւ Բօրթօս, Ա-
թօսին վրայ ընկողմանելով և պնխերը ոլորելով, ահա-
ւասիկ աղւոր գրաւ մը:

— Ուստի կ'ընդունիմ, ըսաւ Մ. աը Պուսինների:
Գրաւին նիւթը ի՞նչ պիտի ըլլայ:

— Դուք չորս հոգի էք, պարոններ՝, ըսաւ Աթօս,
մենք ալ չորս հոգի ենք: Ճաշ մը կը սարքենք ութը
հոգիի համար: Ձեր գործին կուգա՞յ:

— Սքանչելի, աւելցուց Մ. աը Պուսինների:

— Կատարելապէս, ըսաւ վիշապաղորթը:

— Գործիս կուգայ, ըսաւ գուրգիւրիացին:

Չորրորդ ունկնդիրը, որ այս խօսակցութեան մէջ
լուռ դեր մը կատարած էր, գլխով նշան ըրաւ թէ կը
հաւանէր առաջարկութեան:

— Պարոններուն նախաճաշը պատրաստ է, ըսաւ
պանդոկապետը:

— Լա՛ւ ուրեմն բերէք, ըսաւ Աթօս:

Պանդոկապետը հնազանդեցաւ: Աթօս կանչեց Կոն-
մոն, անկիւն մը գտնուած կողովը ցոյց տուաւ և նշան
ըրաւ որ բերուած յիսերը անձեռոցներուն մէջ ծրարէ:

Կոնմոն անմիջապէս հասկցաւ թէ դաշտին վրայ
նախաճաշ պիտի ընեն, կողովը առաւ, միսերը ծրարեց,
գինիին չիչերն ալ միացուց և կողովը թեւին տակ ա-
ռաւ:

— Բայց ո՛ւր կ'երթաք ճաշելու, ըսաւ պանդո-
կապետը:

— Ձեզի ի՞նչ, ըսաւ Աթօս, կը բաւէ որ դուք
ձեր զրամը կ'առնէք:

Եւ ոսկի մը նետեց սեղանին վրայ:

— Մնացորդը տա՞մ, ըսաւ պանդոկապետը:

— Ո՛չ: Միայն երկու չիշ շանբանեայի գինի աւել-
ցուր և մնացորդը անձեռոցներուն հաշուէ:

Պանդոկապետը նախապէս կարծածին չափ չա՛ մը
չէր ընել, բաց ասոր փոխարէնը հանեց Շանբանեայի
տեղ Անժուի գինի քշելով:

— Մ. աը Պուսինների, ըսաւ Աթօս, կը հաճի՞ք ձեր
ժամացոյցը իմինիս յարմարցնել կամ թոյլ տալ որ ես
իմ ժամացոյցս ձերինին յարմարցնեմ:

— Աքանչելի՛, պարոն, ըսաւ թեթեւադէն հեծեալ
գինուորը գրպանէն հանելով ադամանդակու գեղեցիկ
ժամացոյց մը, ժամը 7ուկէս է:

— Իմա 7ուկէսը 5 կ'անցնի, ըսաւ Աթօս: Միտ-
քերնիս պահենք որ իմ ժամացոյցս հինգ վայրկեան ա-
ռաջ է, պարոն:

Եւ ապուշ կրթած ներկաները ողջունելով, չորս
երիտասարդները Սէն ժէրվէի մարտկոցին ճամբան բռ-
նեցին Կոնմոնի հետ, որ կողովը բռնած էր, չգիտնալով
թէ ո՛ւր կ'երթար, բայց կրաւորական հազաւորու-
թիւնով, որուն Աթօս վարժեցուցած էր գինի, մրտ-
քէն իսկ չէր անցըներ հարցներ:

Ո՛րքան ատեն որ բանակատեղին չըջապատին մէջ
էին, չորս բարեկամները խօսք մը իսկ չփոխանակե-
ցին: Մնաց որ, իրենց հտեւէն կուգային հետաքրքիր-
ներ, որոնք գրաւէն տեղեկութիւն ունենալով, կ'ու-
զէին գիտնալ թէ չորս բարեկամները ի՞նչպէս գլուխ
պիտի հանեն այս գործը: Բայց անգամ մը որ չըջա-
պատնէջը անցան և բաց դաշտին վրայ գտնուեցան,
տ'Արդանեան, որ բնաւ չէր գիտեր թէ խնդիրը ի՞նչ
բանի վրայ էր, կարծեց թէ ժամանակ է բացատրու-
թիւն մը ուզելու:

— Եւ հիմա, սիրելի Աթօս, ըսաւ, հաճեցէք ըսել
ինծի թէ ո՛ւր կ'երթանք:

— Կը տեսնէ՞ք զ'Էր երթալնիս, ըսաւ Աթօս: Մարտկոց կ'երթանք:

— Բայց ի՞նչ պիտի ընենք հոն:

— Չէ՞ք գիտեր, պիտի ճաչենք:

— Բայց ինչո՞ւ Բարբալլոյի մէջ չճաչեցինք:

— Վասնզի կարեւոր ըսելիքներ ունինք և կարելի չէ այդ պանդոկին մէջ հինգ վայրկեան խօսիլ այդ գլխի ցաւերուն հետ, որոնք կ'երթան կուգան, կ'ողջունեն, խօսքի կը խառնուին: Հոս, չարունակեց Աթօս մաքտկոցը ցոյց տալով, գոնէ մեզ անհանդիստ ընող չըլլար:

— Ինծի կուգայ որ, ըսաւ տ'Արդանեան այն խոհեմութիւնով, որ այնքան աւ և այնքան բնականօրէն կը միանար իր ծայրայեղ քաջասրտութեանը, ինծի կուգայ որ կրնայինք, ծովուն եզերքը, աւաղակոյտերուն մէջ մեկուսի տեղ մը գտնել:

— Ուր մեր չորսին խորհրդակցիլը պիտի տեսնէին, այնպէս որ քառորդ ժամ ետքը կարաինալը իր լրտեսներէն պիտի իմանար թէ խորհուրդ կ'ընենք:

— Այո՛, Աթօս իրաւունք ունի. ըսաւ Արամիս:

— Անապատ մը գէշ պիտի չըլլար, ըսաւ Բօրթօս, բայց խնդիր է գտնել:

— Չկայ անապատ մը, ուր թռչուն մը չկրնայ անցնիլ մեր գլխին վրայէն, ուր ձուկ մը չկրնայ ցատկել ջուրին վրայէն, ուր նապաստակ մը չկրնայ մեկնիլ իր որջէն, և կարծեմ թէ թռչուն, ձուկ, նապաստակ, ամենքն ալ կարաինալին լրտեսներն են: Հետեւապէս աւելի ազէկ է մեր ձեռնարկը շարունակել, որուն առջեւ արդէն չենք կրնար ընկրկիլ առանց անպատուութեան: Դրաւ բռնեցինք, գրաւ մը, որ չէր կրնար նախատեսուիլ և վստահ եմ որ մէկը պիտի չկրնայ բռն պատճառը գուշակել: Այդ գրաւը շահելու համար, մարտկոցին մէջ ժամ մը պիտի կենանք: Կա՛մ յարձա-

կում պիտի կրենք և կամ պիտի չկրենք: Եթէ չկրենք, ժամանակապիտի ունենանք խօսելու և ո՛չ ոք պիտի լսէ մեր խօսքերը, վասնզի կը հաւաստեմ որ այս մարտկոցին պատերը ականջ չունին: Եթէ յարձակում կրննք, դարձեալ կը խօսինք մեր գործերուն վրայ և ասկէ դատ, ինքզինքնիս պաշտպանելով մէկտեղ, փառք կը շահինք: Կը տեսնէ՞ք որ ամէն կողմէ շահաւոր ենք:

— Այո՛, ըսաւ տ'Արդանեան, բայց անշուշտ գընտակ պիտի արձակեն մեր վրայ:

— Է՛հ, սիրելիս, ըսաւ Աթօս, գիտէ՞ք թէ ամենէն երկիւղալի գնտակները թշնամիին գնտակները չեն:

— Բայց ինծի կուգայ որ այդպիսի արշաւանք մը կատարելու համար գոնէ մեր հրացանները առնելու էինք:

— Ե՞տքը:

— Չանոնք մերկացնելու ժամանակ չեղաւ, այն. պէս չէ՞, քանի որ աւելի ստիպողական գործեր կային ընելիք:

— Լաւ ուրե՞մն:

— Լա՛ւ ուրեմն, անոնց հրացանները, փամփուշտները և վառօդաշիշերը պիտի գտնենք և փոխանակ 12 գնտակ ունեցող չորս հրացաններու, պիտի աւնենանք 15ի չափ հրացան և հարիւրի չափ գնտակ:

— Աթօս, դուն իրօք մեծ մարդ ես, ըսաւ Արամիս:

Բօրթօս գլուխը ծռեց իբրեւ հաւանութեան նշան: Միայն տ'Արդանեան համոզուած չէր երեւար:

Անշուշտ Կոնիօ կը մասնակցէր երիտասարդին տարակոյտներուն, վասնզի, տեսնելով որ դէպ ի մարտկոց կ'երթան, — բան մը, զոր մինչև այն ատեն մտքէն անցուցած չէր, — ատրոջը վերարկուին ծայրը քաշեց:

— Ո՞ւր կ'երթանք, հարցուց նշանացի :

Աթոս մարտկոցը ցոյց տուաւ անոր :

— Բայց մեր մորթը պիտի թողունք հոն, ըսաւ լռասէր Կոնիմո միշտ նոյն լեզուով :

Աթոս աչքերը և մատը վերցուց ղէպի երկինք :

Կոնիմո կողովը գետին դրաւ և նստաւ գլուխը երեքնելով :

Աթոս գօտիէն ատրճանակ մը հանեց, նայեցաւ թէ լեցուն է, և անոր փողը Կոնիմոյի ականջին մօտեցուց :

Կոնիմո ոտքի ցատկեց զսպանակէ շարժածի պէս :

Այն ատեն Աթոս նշան ըրաւ որ կողովը առնէ և առջևէն քալէ :

Կոնիմո հնազանդեցաւ :

Ինչ որ չահած էր Կոնիմո այս վայրկենական մնջկատակէն, սա էր որ վերջապահի տեղ յառաջագահ եղած էր :

Մարտկոց հասնելով, չորս բարեկամները ետի դարձան :

Ամէն գունդի պատկոնող աւելի քան երեք հարիւր զինուորներ հաւաքուած էին բանակատեղին դրան ձեռք և ու անշատ խումբի մը մէջ կարելի էր որոշել Մ. ար Պոլսինէին, վիշապաղօրքը, ղուիցերացին և չորրորդ գրաւադիրը, Աթոս գլխարկը հանեց, սուրին ծայրը դրաւ և օդին մէջ շարժեց :

Բոլոր դիտողները իր ողջոյնը փոխանակեցին և մեծագոյ հուրիւ մը արձակեցին, որուն ձայնը մինչև իրենց հասաւ :

Յետոյ չորսն ալ անյայտ եղան ժարտկոցին մէջ, ուր արդէն իրենցմէ առաջ մտած էր Կոնիմո :

ԺԲ.

ՀՐԱՅԱՆԱԿԻՐՆԵՐՈՒՆ ԺՈՂՈՎԸ

Ինչպէս որ նախատեսած էր Աթոս, մարտկոցին մէջ կային 12ի չափ մեռելներ, ֆրանսացի և ուշէլցի :

— Պարոններ, ըսաւ Աթոս, որ արշաւախումբին հրամանատարութիւնը ստանձնած էր, թո՛ղ Կոնիմո սեղանը շտկէ, իսկ մենք սկսինք հրացանները և փամփուշտները հաւաքելու : Եւ յետոյ, այս գործը կատարելով մէկտեղ կրնանք խօսիլ : Այս պարոնները մեր խօսակցութիւնը չեն լսեր, աւելցուց մեռելները ցոյց տալով :

— Բայց կրնայինք փոսին մէջ նետել զանոնք, ըսաւ Բօրթօս, ապահով ըլլալէ ետք թէ իրենց գրպանին մէջ բան չկայ :

— Այո՛, ըսաւ Աթոս, ատիկա Կոնիմոյին գործն է :

— Ա՛հ, աղէկ ըսաւ տ'Արդանեան, թո՛ղ Կոնիմո անոնց վրան գլուխը նայի և յետոյ զանոնք պատին վրայէն թո՛ղ նետէ :

— Պահենք զանոնք, ըսաւ Աթոս, կրնան օգտակար ըլլալ մեզի :

— Այս մեռելները կրնան օգտակար ըլլալ մեզի, ըսաւ Բօրթօս, ա՛հ, սիրելի բարեկամ, խելքդ կորսնցուցիր :

— Յանդուգն էերպով մի՛ դատէք, կ'ըսեն Աւետարանը և Պ. Կարտինալը, պատմութեանց Աթոս : Պարոններ, քանի՞ հրացան կայ :

— Տասներկու, պատասխանեց Արամիս :

— Քանի՞ գնտակ :

— Հարիւրի չափ :

— Մեզի բաւելու չափ կայ : Ձէնքերը լեցնենք :
Չորս հրացանակիրները գործի սկսան : Երբ վերջին
հրացանը լեցուցին. Կոնիսո նշան ըրաւ ու. նախաճաշը
պատրաստ էր :

Աթօս պատասխանեց, միշտ նշանացի, չատ աղէկ,
և Կոնիսոյի ցոյց տուաւ տեսակ մը խցիկ, ուր հասկցաւ
թէ պիտի կենար իբր պահակ : Միայն, պահակութեան
աաղաւակը մեղմացնելու համար, Աթօս արտօնեց զինք
որ հաց մը, երկու ֆոլիկ և շիշ մը գինի առնէ միա-
տեղ :

— Հիմա, սեղան նստինք, ըսաւ Աթօս :

Չորս բարեկամները սեղան նստան, Թուրքերուն
կամ դերձակներուն պէս ծալլապատիկ նստելով :

— Հիմակ որ այլ ևս լսուելու վախ չունինք, յու-
սամ թէ գաղտնիքդ պիտի հաղորդեն մեզի, ըսաւ տ'Ար-
դանեան :

— Կը յուսամ որ թէ՛ դրօսանք և թէ՛ փառք պիտի
հայթաթեմ ձեզի, պարոններ, ըսաւ Աթօս : Հաճելի
պտոյտ մը ընել տուի ձեզի : Ահա նաեւ ճոխ նախաճաշ
մը և հինգ հարիւր հոգի, հոն, ինչպէս կընաք տեսնել,
որոնք յիմարներու կամ հերոսներու տեղ կը գնեն մեզ,
անխոհեմներու երկու դասակ ըզ, որոնք բաւական կը
նմանին իրարու :

— Բայց գաղտնիքը, ըսաւ տ'Արդանեան :

— Գաղտնիքը սա է որ երէկ իրիկուն Միլէտին
տեսայ, ըսաւ Աթօս :

Տ'Արդանեան գաւաթը շրթունքին կը տանէր,
բայց Միլէտի անունը լսելուն պէս ձեռքը այնքան
ուժով դողաց որ գաւաթը վար դրաւ, որպէսզի պա-
րունակութիւնը չթափէ :

— Տեսար քու կի... :

— Լռեցէք, ընդմիջեց Աթօս : Կր ժողովար, սիրելիս,
թէ այս պարոնները ձեզի պէս տեղեակ չեն իմ ընտա-
նեկան գործերու գաղտնիքին : Միլէտին տեսայ :

— Ո՞ւր տեսաք, հարցուց տ'Արդանեան :

— Այլէ գրէթէ երկու մղոն հեռու, Քօլոսպիէ-Ռուժ
պանդոկին մէջ :

— Ուրեմն իմ գործս լմնցած է, ըսաւ տ'Արդանե-
ան :

— Ո՛չ բոլորովին, աւելցուց Աթօս, վասնզի այս
միջոցին Յրանսայի եզեր ներքէն հեռացած պիտի ըլլայ :
Տ'Արդանեան շունչ առաւ :

— Բայց վերջապէս ո՞վ է այդ Միլէտին, հարցուց
Քօրթօս :

— Սիրուն կին մը, ըսաւ Աթօս, գաւաթ մը գինի
խմելով : Սրիկա՛յ պանդոկապետ, պոռաց, Շամբան-
եալի տեղ Անտուի գինի տուեր է մեզի : Կարծեր է որ
պիտի չհասկնանք : Այո՛, շարունակեց, սիրուն կին մը,
որ բարեացակամութիւն ցոյց տուած է մեր տ'Արդանե-
ան բարեկամին, որ սակայն չե՛ր գիտեր ի՛նչ ըրաւ անոր
և Միլէտի, ասկէ ամիս մը առաջ, ուզեց վրէժ լու-
ծել, և փորձելով սպաննել տալ զայն հրացանի հար-
ծել, ուսածներով : Ութ օր առաջ ալ փո. ձեց թունաւորել
իսկ երէկ անոր գլուխը պահանջեց Կարտինալէն :

— Ի՛նչպէս, իմ գլուխս պահանջեց Կարտինալէն,
պոռաց տ'Արդանեան, սարսափէն տոգունելով :

— Ասիկա Աւետարանին պէս ճշմարիտ է, ըսաւ
Քօրթօս : Ես իմ ականջներովս լսեցի :

— Ե՛ս ալ, ըսաւ Արամիս :

— Այն ատեն, ըսաւ տ'Արդանեան թեւը վար
ձգելով վնասօրէն, անօգուտ է աւելի երկար կռուիլ :
Աւելի աղէկ է որ ուղեղս պայթեցնեմ և ամէն բան
վերջանայ :

— Ատիկա յիմարութիւն է, ըսաւ Աթօս, որովհետեւ միակ բանն է այդ, որուն դարման չկայ:

— Բայց երբեք պիտի չկրնամ այդպիսի թշնամիներու ձեռքէն աղատիլ: Ըսաւ տ'Արդանեան, Նախ Մէօնի անձանթը կայ, յետոյ տը վարտը, որուն սուրի երեք հարուած տուած եմ: յետոյ Միլէտին, որուն գաղտնիքը իմացայ, վերջապէս Կարտինալը, որուն վրէժխնդրութիւնը անյաջողութեան մատնեցի:

— Է՛ ուրեմն, ըսաւ Աթօս, ընդամենը չորս կ'ընէ, և մենք ալ չորս հոգի ենք: Մէկի դէմ մէկ: Չա՛ր սատանայ, եթէ Կոնստանտինոպոլսի մեզի ըրած նշաններուն նայինք, գործ պիտի ունենանք շատ մարդիկներու հետ: Ի՞նչ կայ, Կոնստանտինոպոլսի: Պարագային ծանրութիւնը նկատի առնելով, կ'արտօնեմ որ խօսիք, բարեկամս, բայց խնդրեմ, լակոնական ոճով խօսեցէք: Ի՞նչ տեսաք:

— Զօրախումբ մը:

— Ո՞րչափ հոգիէ կը բաղկանայ:

— Քսան հոգիէ:

— Քանի՞ քայլ հեռու են:

— Հինգ հարիւր քայլ:

— Լա՛ւ, տակաւին ժամանակ ունինք հաւի միտք ուտելու և գաւաթ մը գինի խմելու քու կեանքիդ, տ'Արդանեան:

— Քու կեանքիդ, կրկնեցին Բօրթօս և Արամիս:

— Լա՛ւ ուրեմն, իմ կեանքիս, թէեւ չեմ կարծեր որ ձեր մաղթանքները մեծ բանի մը ծառայեցին:

— Բէ՛հ, ըսաւ Աթօս, Աստուած մեծ է, ինչպէս կ'ըսեն մահմետականները, և ապագան անոր ձեռքն է:

Յետոյ, գինին խմելէ և գաւաթը քովը դնելէ ետք, Աթօս ոտք ելաւ անգութօրէն, ձեռքին եկած առաջին հրացանը առաւ և մօտեցաւ պատուհանի մը:

Աօրթօս, Արամիս և տ'Արդանեան ալ այնպէս ըրին: Իսկ Կոնստանտինոպոլսի ստացաւ չորս բարեկամներուն ետին կենալ և զենքերը լեցնել:

Պա՛ մը ետքը, խումբը երեւցաւ: Կր հետեւէր խորամի յատուկ տեսակ մը չուանի, որ մարտիոցին և քաղաքին միջև հաղորդակցութիւն կը հաստատէր:

— Չա՛ր սատանայ, ըսաւ Աթօս, կ'արժէ՞ որ անհանգիստ ըլլայինք բահերով, բրիչներով գինուած քսանի չափ ստահակներու համար: Կոնստանտինոպոլսի մը ընէր որ ելլեն երթան, համոզուած եմ որ մեզ հանգիստ պիտի ձգէին:

— Կր տարակուսիմ ըսաւ տ'Արդանեան, վասնզի վճռական կերպով կը յառաջանան դէպ այն կողմը: Եւ յետոյ, գործաւորներուն հետ կան չորս զինուորներ տասնապիտ մը, հրացաններով գինուած:

— Մեզ չտեսան ըսաւ Աթօս,

— Իրաւ որ, աւելցուց Արամիս, կ'ը խոստովանիմ թէ այս խեղճ քաղաքներուն վրայ զէնք պարպել չեմ ուզէր:

— Յորի քահանայ, որ հերիտիկոսներուն կը կարեկցի, ըսաւ Բօրթօս:

— Արամիս իրաւունք ունի, ըսաւ Աթօս, իմաց պիտի տամ անոնց:

— Ի՞նչ կ'ընէք, ըսաւ տ'Արդանեան, հրացանի պիտի բռնեն ձեզ, սիրելիս:

Բայց Աթօս կարեւորութիւն չառաւ այս ազդարարութեան և հրացանը մէկ ձեռքը, գլխարկը միւս ձեռքը բռնելով:

— Պարոններ, ըսաւ խօսքը ուղղելով զինուորներուն և գործաւորներուն, որոնք իր երեւոյթեն զարմանալով, կանգ առած էին մարտիոցէն յետոյ քայլի չափ հեռու և քաղաքաւարութեամբ ողջունելով շարունակեց. — պարոններ, ես ու քանի մը բարեկամներ

մարտկոցին մէջ ճաշելու վրայ ենք: Արդ, գիտէ՞ք որ ճաշի ատեն անհանգիստ ըլլալէն աւելի անախորժ բան չկայ, հետեւապէս կը խնդրենք որ, եթէ անպատճառ գործ ունիք հոս, սպասէ՛ք մինչեւ որ ճաշերնիս լմնցընենք, կամ թէ ետքը հրամայէք: Ուրախ պիտի ըլլանք սակայն եթէ ներս հրամայէք և մեզի հետ գինի խմէք Ֆրանսայի թագաւորին կեանքին:

— Զգուշացի՛ր. Աթօս, պոռաց տ'Արդանեան: Զե՞ս տեսներ որ նշան կ'առնեն:

— Այո՛, այո՛, ըսաւ Աթօս, բայց քաղքենիներ են որոնք չեն կրնար լաւ նշան առնել:

Արդարեւ նոյն պահուն հրացանի չորս հարուածներ արձակուեցան և գնտակները եկան ինկան Աթօսի մօտ, առանց անոր դպչելու:

Գրէթէ նոյն պահուն, հրազէնի չորս հարուածներ պատասխանեցին անոնց, բայց այնքան աղէկ նշան առնուած էր որ երեք զօրքեր սպաննուեցան և գործաւոր մը վիրաւորուեցաւ:

— Կոիմօ, ուրիշ հրացան մը, ըսաւ Աթօ:

Կոիմօ հնազանդեցաւ իսկոյն: Երեք բարեկամները իրենք ալ իրենց զէնքերը լեցուցին և երկրորդ անգամ պարպեցին: Տասնապետը և երկու գործաւորները մեռան, մնացածները փախան:

— Օ՛ն, պարոններ, դուրս ելլենք, ըսաւ Աթօ:

Եւ չորս բարեկամները ամրոցէն դուրս ելան, մինչև ռազմավայրը գացին, զինուորներուն և տասնապետին հրազէնները ափին և համոզուած ըլլալով որ փախտականները մինչև քաղաք պիտի երթային, մարտկոցին ճամբան բռնեցին, իրենց գրաւած զէնքերը միասին տանելով:

— Զէնքերը լեցուցէ՛ք նորէն, Կոիմօ, ըսաւ Աթօս: Իսկ մենք, պարոններ, մեր ճաշը ընենք և մեր խօսակցութիւնը շարունակենք: Ի՞նչ կ'ըսէինք:

— Միլէտիին վրայ կը խօսէինք, ըսաւ տ'Արդանեան, որ չատ հոգ կ'ընէր գիտնալու թէ Միլէտի ո՛ւր գացած էր:

— Անգլիա կ'երթայ, պատասխանեց Աթօս:

— Ի՞նչ նպատակով:

— Պըքինկէմը սպաննելու կամ սպաննել տալու դիտաւորութեամբ:

Տ'Արդանեան զարմանքի և զայրոյթի բացահանութիւն մը արձակեց:

— Բայց դարչելի բան է ա, պոռաց:

— Օ՛հ, գալով ատոր, ըսաւ Աթօս. հոգս անգամ չէ: Հիմակ որ լմնցուցիք, Կոիմօ, շարունակեց Աթօս, տասնապետին հրացանը առէ՛ք, անձեռոց մը կապեցէ՛ք և մեր մարտկոցին վրայ տնկեցէ՛ք, որպէսզի սա ապրտամբ Ռօշէլցիները տեսնեն թէ իրենց գործը թագաւորին քաջ և ուղղամիտ զինուորներուն հետ է:

Կոիմօ հնազանդեցաւ առանց պատասխանելու: Պահ մը ետքը, ճերմակ դրօշը կը ծածանէր չորս բարեկամներուն գլխին վերև: Անոր երևումը ողջունուեցաւ որոտագին ծափահարութիւններով: Բանակատեղիին զինուորներուն կէսը պատնէշներուն առջև էր:

— Ի՞նչպէս, աւելցուց տ'Արդանեան, հոգ չե՞ս ըներ որ կ'սպաննէ կամ սպաննել կուտայ Պըքինկէմը: Բայց դուքսը մեր բարեկամն է:

— Դուքսը անգլիացի է, դուքսը մեզի հետ կը պատերազմի: Թո՛ղ Միլէտի ի՞նչ կ'ուզէ ընէ՛ դուքսին, պարապ չիլի մը չափ արժէք չունի աչքիս:

Եւ Աթօս տասնէհինգ քայլ հեռուն նետեց ձեռքը բռնած չիլը, անոր մէջի գինիին մինչև յետին կաթիլը լեցնելով իր գաւաթին մէջ:

— Ես այսպէս չեմ լքաներ Պըքինկէմը, ըսաւ տ'Արդանեան: Մեզի խիստ գեղեցիկ ձիեր տուած էր:

— Եւ մանաւանդ խիստ գեղեցիկ թամբեր, ըսաւ

Բօրթօս, որ այդ պահուն իր վերարկուն վրայ կը կրէր
Թամբին ոսկեհուռ ժապաւէնը:

— Յետոյ, ըսաւ Արամիս, Աստուած մեղաւորին
զղջուժը կ'ուղէ և ո'չ թէ մահը:

— Ամէն, ըսաւ Աթօս, ետքը կը խօսինք ատոր
վրայ, եթէ այդ է ձեր փափաքը, բայց այս միջոցին
զիս ամէնէն աւելի զբաղեցնողը, — և վստահ եմ թէ կը
հասկնաս զիս, տ'Արդանեան, — ուրիշ բան չէր բայց
եթէ այդ կնոջ ձեռքէն առնել Կարտինալէն ստացած
տեսակ մը բաց հրամանագիրը որուն ոյժովը պիպի կըր-
նար առանց պատժուելու սպաննել քեզ և թերեւս
մեզ ալ:

— Բայց այդ կինը սատանա՛յ մըն է ուրեմն, ըսաւ
Բօրթօս իր պնակը երկնցնելով Արամիսի, որ հաւ մը
կը մանրէր:

— Այդ բաց հրամանագիրը իր ձեռքն է, հարցուց
տ'Արդանեան:

— Ո՛չ, իմ ձեռքս անցաւ, չեմ ըսեր թէ առանց
դժուարութեան ստացայ, վասնզի սուտ խօսած պիտի
ըլլամ:

— Սիրելի Աթօս, ըսաւ տ'Արդանեան, ա՛լ չեմ
հաշուեր թէ կեանքս քանի՛ անգամ պարտաւոր եմ
ձեզի:

— Ըսել է որ այն կնոջ մօտ երթալու համար է որ
մեզմէ բաժնուեցաք, ըսաւ Արամիս:

— Ճիշտ:

— Կարտինալին այդ նամակը քովերնի՞դ է, ըսաւ
տ'Արդանեան:

— Ահաւասիկ, ըսաւ Աթօս:

Եւ գրպանէն հանեց թանկագին թուղթը:

Տ'Արդանեան բացաւ ձեռքով մը, որուն դողալը
ծածկելու չէր աշխատեր, և կարդաց:

«Իմ հրամանաւ և պետութեան օգտին համար է
որ այս նամակը կրողը ըրաւ ինչ որ ըրաւ:

Տ Դեկտ. 1627

Ռիշլիէօ»

— Արդարեւ, ըսաւ Արամիս, արձակման թուղթ
մըն է խիստ կանոնաւոր տեսակէն:

— Պէտք է պատռել այս թուղթը, ըսաւ տ'Ար-
դանեան որ կարծես թէ իր մահավճիռը կը կարդար:

— Ընդհակառակը, ըսաւ Աթօս, պէտք է խնամքով
պահել: Այս թուղթը չեմ տար եթէ նոյնիսկ մեծաքա-
նակ ոսկի վճարեն:

— Հիմակ ի՞նչ պիտի ընէ այդ կինը, հարցուց
Երիտասարդը:

— Բայց, ըսաւ Աթօս անսխալօրէն, հաւանաբար
պիտի գրէ Կարտինալին թէ Աթօս անունով անիծեալ
հրացանակիր մը բռնութեամբ խլեց այդ թուղթը իր
ձեռքէն: Այդ նամակին մէջ խորհուրդ պիտի տայ
սպաննել Աթօսը ինչպէս նաեւ իր երկու շարեկամները՝
Բօրթօս և Արամիս: Կարտինալը պիտի յիշէ թէ ասոնք
այն ժարդիկն են որոնք միշտ կը հանդիպին իր ճամ-
բուն վրայ: Այն ատեն, առտու մը, ձերբակալել պիտի
տայ տ'Արդանեանը, և որպէսզի չձանձրանայ, մեզ ալ
անոր ընկերանալու պիտի ղրկէ Պատթիլի մէջ:

— Ա՛հ, ինծի կուգայ որ արևուր կատակներ կ'ը-
նես, սիրելիս, ըսաւ Բօրթօս:

— Կատակ չեմ ըներ, ըսաւ Աթօս:

— Գիտե՞ս արդեօք թէ այն անիծեալ Միլէտին
վիզը ոլորելը այնչափ մեծ մեղք մը չէ որչափ այդ
խեղճ Հիւկընսներուն վիզը ոլորելը, որոնք ուրիշ յան-
ցանք գործած չունին բայց եթէ ֆրանսերէն լեզուով
երգել սաղմոսները զոր մենք կ'երգենք լատիներէն
լեզուով, ըսաւ Բօրթօս:

— Արքային կարծիքը ի՞նչ է, հարցուց Աթօս հան-
դարտօրէն:

— Կ'ըսեմ թէ Բօրթօսին համամիտ եմ, պատասխանեց Արամիս:

— Ե՛ս ալ, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Բարեբաղդաբար այդ կիւնը հեռու է, ըսաւ Բօրթօս, վասնզի կը խոստովանիմ թէ շատ պիտի նեղէր զիս եթէ հօս ըլլար:

— Անիկա զիս կը նեղէ միշտ ինչպէս Ֆրանսայի նոյնպէս Անգլիոյ մէջ, ըսաւ Աթօս:

— Անիկա ամէն տեղ կը նեղէ զիս, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Բայց քանի որ ձեռքիդ տակն էր, ըսաւ Բօրթօս, ինչո՞ւ չխղդեցիր, չկասեցիր զայն, մինակ մեռելներն են որ չեն դառնար:

— Ատանկ կը կարծէք, Բօրթօս, պատասխանեց հրացանակիրը, տխուր ժպիտով մը, զոր տ'Արդանեան միայն հասկցաւ:

— Միտքս բան մը ինկաւ, աւելցուց տ'Արդանեան:

— Ի՞նչ է, ըսին հրացանակիրները:

— Ի զէ՛ն, պոռաց Կռիմօ:

Երիտասարդները ոտք ելան իսկոյն և հրացանները ձեռք առին:

Այս անգամ քսան քսան և հինգ հոգիէ բաղկացած խումբ մըն էր որ կը յառաջանար: Բայց գործաւորներ չէին, այլ պահակ զինուորներ:

— Արդեօք բանակատեղի դառնա՞նք, ըսաւ Բօրթօս, ինծի կուգայ որ պայքարը հաւասար չէ:

— Անկարելի է երեք պատճառով, պատասխանեց Աթօս, առաջինը սա է որ տակաւին չաւարտեցինք մեր ճաշը. երկրորդ՝ դեռ կարեւոր բաներ ունինք ըսելու, երրորդ տակաւին տասը վայրկեան կայ ժամ մը ըլլալու համար:

— Տեսնենք, ըսաւ Արամիս, պէտք է սակայն ճաշատեղի մը յատակադիմ մը պատրաստենք:

— Շատ պարզ է, ըսաւ Աթօս, երբ թշնամին մեզի մօտենայ կրակ կ'ընենք. եթէ շարունակէ յառաջանալ, նորէն կրակ կ'ընենք: Վերջապէս շարունակ կրակ կ'ընենք մինչև որ մեր զնտակները սպառին: Եթէ խումբէն ողջ մնացողները յարձակում ընեն, կը թողունք որ փոսը կ'իջնեն և այն տունն իրենց գլխին վրայ կը գլորենք պատին մէկ մասը որ հաւասարակը՝ ռուսիան հրաշքով մը միայն կեցած է:

— Պաշտօն, ըսաւ Բօրթօս, տարակոյս չկայ որ զօրավար ըլլալու համար ծնած ես Աթօս, և Կարտիւնալը որ կը կարծէ թէ ռազմագէտ մըն է, քու քովդ արժէք չունի:

— Պարոններ, ըսաւ Աթօս, պաշտօնները չփոթենք, կ'աղաչեմ, ամէն մէկերնիդ մէկ հոգիի նշան առէք:

— Ես իմ թշնամիս գործը կը լմնցնեմ, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Ես ալ իմինս, ըսաւ Բօրթօս:

— Ես ալ նոյնպէս, ըսաւ Արամիս:

— Ուրեմն կրա՛կ, ըսաւ Աթօս:

Հրացանի չորս հարուածներ պայթեցան և չորս հոգի ինկան:

Իսկոյն փող զարնուեցաւ և խումբը յառաջացաւ յարձակում գործելու համար:

Այն ատեն հրացանի հարուածները իրարու յաջորդեցին անկանոն կերպով, բայց միշտ միեւնոյն ճշդութեամբ կը հասնէին իրենց նպատակին: Սակայն Ռօշէյիները, գիտնալով հրացանակիրներուն թուական ակարթիւնը, կը շարունակէին յառաջանալ սրարշաւ:

Հրացանի երեք հարուածներուն վրայ, երկու հոգի ինկան, բայց միւսները շարունակեցին իրենց յառաջ-խաղացումը:

Մարտիկոյն ստորոտը հասած ատեն, թշնամիները

տակաւին 12 կամ 15 հոգի էին Վերջին հրացանա-
ձգութիւն մը եղաւ, բայց չկասեցուց զանոնք: Ցատկե-
ցին փոսին մէջ և պատրաստուեցան խրամատը մագլ-
ցելու:

— Օ'ն, բարեկամներս, ըսաւ Աթօս, մէկ հար-
ուածով լմնցնենք: Պատը հրեցէք, պատը:

Եւ չորս բարեկամները, Կռիմոյի օժանդակութեամբ,
սկսան իրենց հրացաններուն փողովը հրել պատի խոշոր
մաս մը, որ կարծես թէ հովէն շարժելով ծռեցաւ և իր
հիմէն խախտելով, սոսկալի աղմուկով ինկաւ փոսին
մէջ: Յետոյ ահաւի աղաղակ մը լսուեցաւ, փոչիէ ամպ
մը բարձրացաւ երկինք և ամէն բան վերջացաւ:

— Արդեօք ամէնքն ալ ճգմուեցա՞ն, ըսաւ Աթօս:

— Անանկ կ'երեւայ, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Ո՛չ, ահա երկու հոգի կը փախչին կաղնի
կաղ: պատասխանեց Բօրթօս:

Արդարեւ, այդ դժբախտ մարդոցմէն երեք չորս
հոգի, ցեխով ու արիւնով ծածկուած, խոռոչաւոր ճամ-
բէն կը փախչէին ու քաղաք կ'երթային: Խուժբէն ողջ
միացողներն էին անոնք:

Աթօս ժամացոյցը նայեցաւ:

— Պարոններ, ըսաւ, ժամ մըն է որ հոս ենք և
հիմա գրաւը չանեցանք: Բայց պէտք է լաւ խաղա-
ցողներ ըլլանք: Ասկէ զատ, տ'Արդանեան իր գաղա-
փարը չյայտնեց մեզի:

Եւ հրացանակիրը, իր սովորական պաղարիւնու-
թիւնով, գնաց նստաւ ճաշասեղանին առջեւ:

— Իս գաղափար, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Այո՛, կ'ըսէիք թէ գաղափար մը ունիք:

— Ա՛հ, յիշեցի, աւելցուց տ'Արդանեան: Երկրորդ
անգամ Անգլիա երթամ և Մ. տը Պըքինկէմը գտնեմ:

— Ատանկ բան պիտի չընէք, տ'Արդանեան, ըսաւ
Աթօս պաղօրէն:

— Ինչո՞ւ: Անգամ մը չգացի՞ արդէն:

— Այո՛, բայց այն ատեն պատերազմ չունէինք:
Այն ատեն Մ. տը Պըքինկէմ դաշնակից մըն էր և ո՛չ
թշնամի: Զեր ընելիքը մատուցեան երեւոյթ պիտի
առնէ:

Տ'Արդանեան հասկցաւ թէ Աթօս իրաւունք ունէր
և լռեց:

— Բայց ինծի կուգայ որ ես ալ գաղափար մը
ունիմ ըսաւ, Բօրթօս:

— Լռութի՛ւն, մտիկ ընենք Մ. Բօրթօսին, տես-
նենք ի՛նչ գաղափար ունի, ըսաւ Արամիս:

— Մ. տը Դոէվիլէն արձակուրդ մը կ'ստանամ
ո՛ր և է պատրուակով, զսր դուք կը գտնէք: Ես պատ-
րուակ գտնելու մասին վարպետ չեմ: Միլէտի չի ճանչ-
նար զիս, կը մօտենամ իրեն, առանց կասկած արթըն-
ցնելու, և կը խեղդեմ զայն:

— Է՛հ, ըսաւ Աթօս, ես Բօրթօսի գաղափարը ըն-
դունելու կողմն եմ:

— Կին մը սպաննե՛լ, ըսաւ Արամիս: Ո՛չ, տե-
սէք, ես գործնական գաղափար մը ունիմ:

— Ըսէ՛ք, Արամիս, պատասխանեց Աթօս, որ չատ
յարգ կ'ընծայէր երիտասարդ հրացանակիրին:

— Պէտք է իմաց տալ Թագուհիին:

— Օ՛հ, այո՛, ըսին Բօրթօս և տ'Արդանեան միա-
բերան: Կր կարծենք թէ լաւ միջոց մըն է ադ:

— Թագուհիին իմաց տա՛լ, ըսաւ Աթօս, և ի՞նչ
պէս: Արքունիքին հետ յարաբերութիւն ունի՞նք: Կըր-
նա՞նք Բարիզ զրկել մէկը, առանց բանակաւորին մէջ
աղմուկ հանելու: Հոսկէ Բարիզ 140 մղոն է: Մեր նա-
մակը Անտէ չհասած, մենք հոս պիտի բանտարկուինք:

— Դալով նամակը վստահարար Ն. Վեհափառու-
թեան ձեռքը հասցնելու գործին, ըսաւ Արամիս կարմ-
րելով, ես կ'ստանձնեմ: Դուռի մէջ կը ճանչնամ ճար-
տար անձ մը...:

Արամիս կանգ առաւ, Աթօսի ժպտիլը տեսնելով:
— Է՛հ, այս միջոցը չէ՞ք ընդունիր, Աթօս, ըսաւ
տ'Արդանեան:

— Բոլորովին չեմ մերժեր, ըսաւ Աթօս, բայց
կ'ուզէի միայն դիտել տալ Արամիսի թէ չի կրնար բա-
նակատեղիէն հեռանալ, թէ մեզմէ զատ ուրիշ մէկուն
չի վստահուիր, թէ պատգամաւորին մեկնելէն երկու
ժամ ետքը, բոլոր քարուչիներէնքը, ալ-
կուազիլները (սպանիական ոստիկանութեան պաշտօն-
եայ, փառուոր) և կարտինային գղակաւորները գոց ը-
րած պիտի ըլլան ձեր նամակը և պիտի ձերբակալուիք
թէ՛ դուք և թէ ձեր ճարտար անձը:

— Առանց հաշուելու որ, ըսաւ Բօրթօս, թաղու-
հին պիտի աղատէ Մ. տը Պըքինկէմը, բայց ամենեւին
պիտի չազատէ մեզ:

— Պարոնե՛ր, ըսաւ տ'Արդանեան, Բօրթօսին
ըսածը շատ իմաստալից է:

— Ա՛հ, ա՛հ, քաղաքին մէջ ի՞նչ կ'անցնի կը դառ-
նայ, ըսաւ Աթօս: Թմբուկները կը զանուիր:

Չորս բարեկամները մտիկ ըրին և թմբուկին ձայնը
ստուգիւ մինչեւ իրենց հասաւ:

— Պիտի տեսնէք որ ամբողջ գօրագունդը մը պիտի
դրկեն մեր վրայ, ըսաւ Աթօս:

— Անշուշտ միտք չունիք ամբողջ գօրագունդի
մը դէմ դնելու, ըսաւ Բօրթօս:

— Ինչո՞ւ չէ, ըսաւ հրացանակիրը: Ամբողջ բա-
նակի մը դէմ կը դնէի եթէ միայն տասներկու չիլ ա-
ւելի առնելու զգուշութիւնը ըրած ըլլայինք:

— Իրաւ որ, թմբուկին ձայնը կը մօտենայ, ըսաւ
տ'Արդանեան:

— Թողէ՛ք որ մօտենայ, ըսաւ Աթօս: Ասկէ մինչև
քաղաք քառորդ ժամուան ճամբայ է և հետեւապէս քա-
ղաքէն ալ մինչեւ հոս այնպէս է: Մեզի պէտք եղած

ժամանակէն աւելին ունինք ուրեմն մեր յատակագիծը
պատրաստելու համար: Եթէ ասկէ դուրս ելլենք, աւելի
յարմար տեղ մը պիտի չգտնենք երբեք: Գործնական
գաղափար մը ինկաւ միտքս, պարոնե՛ր:

— Ըսէ՛ք:

— Ներեցէ՛ք որ քանի մը անհրաժեշտ հրամաններ
տամ Կռիմօյի:

Աթօս նշան ըրաւ իր ծառային որ մօտենայ:

— Կռի՛մօ, ըսաւ Աթօս, մարտկոցին մէջ ինկած
դիակները ցոյց տալով, այս պարոնները կ'առնէք, պա-
տին կը կրթնցնէք, գլխարկին իրենց գլուխը և հրա-
ցաննին իրենց ձեռքը կը դնէք:

— Մե՛ծ մարդ է՛ք դուք, Աթօս, ըսաւ տ'Արդանե-
ան, հասկցայ ձեր միտքը:

— Դուք հասկցա՞ք, ըսաւ Բօրթօս:

— Դուն ալ հասկցա՞ր, Կռիմօ, ըսաւ Արամիս:

Կռիմօ հասկցած ըլլալը յայտնեց նշանացի:

— Աս պէտք է, ըսաւ Աթօս: Դառնանք իմ գա-
ղափարիս:

— Սակայն կ'ուզէի հասկնալ, ըսաւ Բօրթօս:

— Հարկ չկայ:

— Այո՛, այո՛, Աթօսի գաղափարը հասկնանք,
ըսին միեւնոյն ատեն տ'Արդանեան և Արամիս:

— Այդ Միլէտին, այդ կիւնը, այդ արարածը, այդ
սատանը տագը մը ունի, կարծեմ թէ այնպէս ըսիք,
տ'Արդանեան:

— Այո՛, լաւ կը հանճնամ և կարծեմ թէ մեծ հա-
մակրութիւն մը չունի իր հարսին համար:

— Գէշ չէ ատիկա, պատասխանեց Աթօս, և աւելի
աղէկ պիտի ըլլար որ ատէր զայն:

— Այդ պարագային մէջ լաւ ծառայութիւն մը
պիտի մատուցանէ մեզ:

— Սակայն, ըսաւ Բօրթօս, Կռիմոյի ըրածը հասկընալ կ'ուզէի:

— Լուսթիւն, Բօրթօս, ըսաւ Արամիս:

— Այդ տագրոջ անունը ի՞նչ է:

— Լորտ Ուինդըր:

— Ո՞ւր է հիմա:

— Լոնտոն դարձաւ պատերազմի ձայնը լսելուն պէս:

— Է՛ր ուրեմն, ձիշդ մեր ուզած մարդը, ըսաւ Աթօս: Անոր իմաց տալու է: Կը յայտնենք իրեն թէ իր հարսը կը պատրաստուի մէկը սպաննելու և կը խնդրենք իրմէ որ աչքէ չհեռացնէ զայն: Յուսամ թէ Լոնտոնի պէս Մաալընդի կամ զղջացող աղջիկներու ապաստարանի մէջ բան մը կայ: Իր հարսը հոն փակել կուտայ և մինք հանգիստ կ'ըլլանք:

— Այո՛, ըսաւ տ'Արդանեան, մինչև որ անկէ դուրս ելլէ:

— Ա՛հ իրա՛ւ որ, չափազանց պահանջկոտ կ'ըլլաք, տ'Արդանեան, ըսաւ Աթօս: Բոլոր գիտցածս ըսի և կը յայտնեմ թէ ուրիշ խորհուրդ մը չունիմ:

— Իմ կարծիքովս, ամէնէն աղէկն է աս, ըսաւ Արամիս: Թէ՛ թագուհին և թէ Լորտ Ուինդըրի կ'իմացնենք:

— Աղէ՛կ, բայց որո՞ւ ձեռքով նամակ պիտի ղըրկենք Դուռ և Լոնտոն:

— Ես Պազէնի վրայ վստահ եմ, ըսաւ Արամիս:

— Ես ալ Բլանչէի վրայ, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Արդարեւ, եթէ մենք չենք կրնար բանակատել զիէն հեռանալ, մեր սպասաւորները կրնան, ըսաւ Բօրթօս:

— Անշուշտ, ըսաւ Արամիս: Այսօրուրէն իսկ կը գրենք նամակները, դրամ կուտանք մեր սպասաւորներուն և ճամբայ կը հանենք զանոնք:

— Դրամ կուտաք, ըսաւ Աթօս: Ուրեմն դուք դրամ ունիք:

Չորս բարեկամները իրարու երես նայեցան և ամպ մը անցաւ անոնց ճակտին վրայէն:

— Ջգո՛յշ, պոռաց տ'Արդանեան, սե ու կարմիր կէտեր կը նշմարեմ, որոնք կը շարժին: Զօրագո՞ւնդ կ'ըսէիք, Աթօս: Ըշմարիտ բանակ մըն է:

— Իրաւ որ ձիշտ է, ըսաւ Աթօս: Ահա կուգան: Կը տեսնէ՞ք սա խաբեբաները, որոնք առանց թմբուկ և փող զարնելու կուգան: Ա՛հ, ա՛հ, լմնցուցի՞ր, Կռի՛մօ:

Սպասաւորը նշանացի յայտնեց թէ լմնցուցած է և ցոյց տուաւ առաներկուքի չափի դիակներ. չորս դրած էր շատ նկարագեղ դիրքերու մէջ, ոմանք զէնք ձեռքերնին, ոմանք նշան առնելու վիճակի մէջ և ոմանք սուրը ձեռքերնին:

— Պա՛վօ, ըսաւ Աթօս, քու երեւակայութեանդ պատիւ կը բերէ աս:

— Կ'ուզէի սակայն հասկնալ, ըսաւ Բարթօս:

— Նախ ճամբայ ելլենք, յետոյ կը հասկնաս, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Վայրկեան մը, պարոններ՛ր, վայրկեան մը, Կռիմոյի ժամանակ տանք որ սեղանը վերցնէ:

— Ա՛հ, ըսաւ Արամիս, ահաւասիկ սե ու կարմիր կէտերը, որոնք զգալի կերպով կը մեծնան: Ես տ'Արդանեանի համամիտ եմ: Կը կարծեմ թէ ժամանակ չունինք կորսնցնելու և պէտք է բանակատելի դառնանք:

— Իրաւ որ նահանջի դէմ առարկութիւն մը չունիմ այլ եւս, ըսաւ Աթօս: Մէկ ժամուան համար գրաւ բռնեցինք, և մէկուկէս ժամ մնացինք: Ըսելիք չկայ: Մեկնի՛նք, պարոններ՛ր, մեկնի՛նք:

Կռիմօ արդէն առաջ անցած էր կողովը և կերպ կուրներու մնացորդը թեւին տակ առած:

Չորս բարեկամները դուրս ելան անոր ետեւէն և տասը քայլի չափ յառաջացան:

— Է՛հ, պարոններ, ի՞նչ կ'ընենք, պոռաց Աթօս:

— Բա՞ն մը մոռցար, հարցուց Արամիս:

— Դրօշը մոռցանք: Դրօշը պէտք է ձգել թշնամիին ձեռքը, նոյն իսկ եթէ անիկա անձեռոց մը ըլլայ:

Եւ Աթօս վազեց մարտկոցը, տանիքին վրայ ելաւ և դրօշը վերցուց: Բայց որովհետեւ Ռօշէլցիները գնդակ հասցնելու չափ մօտեցած էին, սոսկալի կրակ մը ըրին այն մարդուն վրայ, որ ինքզինքը վտանգի կ'ենթարկէր հաճոյքի մը համար:

Բայց կարծես թէ Աթօս կախարդութիւն մը ունէր իր անձին վրայ: Գնդակները սուլելով անցան իր չորս կողմէն և մէկ գնդակ մը իսկ չհանդիպեցաւ իրեն:

Աթօս իր դրօշը չարժեք կռնակը դարձնելով Ռօշէլցիներուն և բանակատեղիին զինուորները ողջունելով: Երկու կողմէ մեծագոյ աղաղակներ բարձրացան: Մէկ կողմը բարկութեան միւս կողմը խանդավառութեան աղաղակներ արձակեցին:

Երկրորդ հրացանաձգութիւն մը եւս տեղի ունեցաւ և եւթը գնդակներ անձեռոցը ծակելով, իրապէս դրօշի մը վերածեցին զայն: Բանակատեղիէն ձայներ լսուեցան, որոնք կը պոռային.

— Ի՛ջէ՛ք, ի՛ջէ՛ք:

Աթօս իջաւ: Ընկերները, որոնք անձկութեամբ կը սպասէին, մէջտեղ ելլելը տեսնելով ուրախացան:

— Օ՛հ, Աթօս, քալենք, ըսաւ տ'Արդանեան: Հիմակ որ ամէն բան գտանք, դրամէն զատ, ապուշութիւն է սպաննուիլը:

Բայց Աթօս շարունակեց քալել վեհապանծ կերպով, հակառակ իր ընկերներուն դիտողութեան: Տ'Արդանեան, Բօրթօս և Արամիս տեսնելով որ ամէն դի-

տողութիւն անողուտ է, իրենց քայլերը յարմարցուցին անոր քայլերուն:

Կռիմօ առջեւէն գացած ըլլալով, գնտակներուն հարուածէն զերծ էր:

Պահ մը ետքը, կատաղի հրացանաձգութեան մը աղմուկը լսուեցաւ:

— Ի՛նչ է աս, հարցուց Բօրթօս, որո՞ւ վրայ զէնք կը պարպեն.

— Դիակներուն վրայ, ըսաւ Աթօս:

— Բայց դիակները պիտի չպատասխանեն:

— Ճի՛շդ: Ան ատեն պիտի կարծեն որ թակարդ մը լարուած է և պիտի խորհրդակցին. յետոյ բանահազնաց մը պիտի շրկեն և երբ կատակը հասկնան, մենք գնտակներուն հարուածէն հեռացած պիտի ըլլանք: Ահա ասոր համար է որ հարկ չկայ աճապարել և կողատապ ըլլալ:

— Օ՛հ, հապցայ, ըսաւ Բօրթօս հիանալով:

— Բարեբախտութիւն է, ըսաւ Աթօս ուսերը թօթուելով:

Միւս կողմէ՝ ֆրանսացիները տեսնելով որ չորս բարեկամները ծանրաքայլ կը յառաջանան, խանդավառ աղաղակներ կ'արձակէին:

Վերջապէս նոր հրացանաձգութիւն մը լսուեցաւ և այս անգամ գնտակները եկան խիճերուն վրայ տափակցան չորս բարեկամներուն շուրջ և անոնց ականջներուն մօտ սուլեցին տխրազին: Ռօշէլցիները վերջապէս գրաւած էին մարտկոցը:

— Ահաւասիկ անճարակ մարդիկներ, ըսաւ Աթօս: Մենք քանի՞ հոգի սպաննեցինք, տասներկո՞ւ:

— Կամ տասնեւհինգ:

— Քա՛նի՞ հոգի ձգմեցինք:

— Ութը կամ տասը:

— Եւ ասոր փոխարէն ակրթութեամբ մը իսկ չառինք: Օ՛հ, ո՛չ, ձեռքերնիդ ի՞նչ եղաւ տ'Արդանեան, կարծեմ թէ արիւններ է:

— Բան մը չէ, ըսաւ տ'Արդանեան :

— Դնտա՞կ դպաւ :

— Ո՛չ :

— Ի՞նչ է ուրեմն :

Ինչպէս ըսինք, Աթօս իր զաւկին պէս կը սիրէր տ'Արդանեանը ու այս տրտում և անողորմ մարդը երբեմն հայրական հոգածութիւն ցոյց կուտար երիտասարդին համար :

— Սկըթուք մըն է, աւելցուց տ'Արդանեան : Մատներս երկու քարի մէջտեղ մնացին, պատին և մատնիս միջեւ ու մորթս սկըթուեցաւ :

— Ղհա ի՛նչ ըսել է աղամանդ կրելը, ըսաւ Աթօս արհամարհանքով :

— Սղէկ ըսիք, պոռաց Բօրթօս, արդարեւ աղամանդ մը կայ, ինչո՞ւ ուրեմն գանգատինք թէ դրամ չունինք :

— Իրաւ անանկ է, ըսաւ Արամիս :

— Աղէ՛կ, Բօրթօս : Այս անգամ աղւոր գաղափար մը յղացաք :

— Անշուշտ, քանի որ աղամանդ մը կայ, ծախենք դայն, ըսաւ Բօրթօս Աթօսի գովեստին վրայ փքոնալով :

— Բայց թագուհիին տուած աղամանդն է, ըսաւ տ'Արդանեան :

— Աւելի աղէկ, ըսաւ Աթօս, թագուհին իր սիրահար Մ. Թըրքինկէմը պիտի ազատէ, ասկէ աւելի արդարացի բան կ'ըլլա՞ր : Թագուհին մեզ՝ բարեկամները պիտի ազատէ, ասկէ աւելի բարոյալից բան կ'ըլլա՞ր : Ծախենք աղամանդը, Պ. Աքբան ի՞նչ կը խորհի : Բօրթօսի կարծիքը չեմ ուզեր : Անիկա արդէն իր կարծիքը յայտնեց :

— Բայց ես կը խորհիմ թէ, ըսաւ Արամիս կարմրելով, տ'Արդանեան կրնայ ծախել այս մատնին, քանի որ ա-

նիկա սիրուհին կողմէ տրուած չէ և հետեւապէս սիրոյ գրաւական մը չէ :

— Սիրելիս, աստուածաբանի պէս կը խօսիք : Ըսել է որ ձեր կործիքն է... :

— Աղամանդը ծախել, պատասխանեց Արամիս :

— Լա՛ւ ուրեմն, ըսաւ տ'Արդանեան զուարթօքէն, ծախենք աղամանդը և ա՛լ չխօսինք անոր վրայ :

Հրացանագծութիւնը կը շարունակէր, բայց բարեկամները վտանդէ զերծ էին և Ռօշէլցիները իրենց խիղճը հանդարտեցնելու համար միայն զէնք կը պարպէին :

— Իրաւ որ Բօրթօս ճիշդ ժամանակին յղացաւ այս գաղափարը : Ահաւասիկ բանակատեղի հասանք : Այսպէս, պարոններ, ա՛լ խօսք մը չընենք այս գործին վրայ : Մեզ կը դիտեն, մեզ դիմաւորելու կուգան : Յաղթանակով պիտի տանին մեզ :

Արդարեւ, ինչպէս ըսինք, բոլոր բանակը յուշուած էր : Երկու հազարէ աւելի մարդիկ ներկայացուցին մը պէս հանդիսատես եղած էին չորս բարեկամներուն քաջագործութեան, որուն ձգձաբիտ պատճառը գուշակելէ հետո էին : Միայն սա աղաղակը կը լսուէր. «Կեցցեն պահակները, կեցցեն հրացանակիրները» : Ամէնէն առաջ Մ. Թըրքինի եկած էր Աթօսի ձեռքը սեղմելու և խոստովանելու թէ գրաւը ինք կորսնցուցած էր : Վիշապաղօրքը և զուիցերացին հետեւեցան անոր օրինակին, յետոյ բոլոր ընկերները : Շնորհաւորութիւններ, ձեռքի սեղմումներ եղան անվերջա՛նալի կերպով, յետոյ Ռօշէլցիները ծաղրուեցան, Վերջապէս այնքան աղմուկ ելաւ որ Կարտինալը կարծեց թէ խռովութիւն ծագած է և Լա Հունտիսիէսը՝ իր պահակներուն հարիւրապետը զրկեց անցած դարձածին վրայ տեղեկութիւն առնելու համար :

Իրողութիւնը խանդավառ պերճախօսութիւնով մը

պատմութեամբ Կարտինալին ներկայացուցին :

— Է՛, ի՞նչ կայ եղբր, հարցուց Ռիչլիէօ Լա Հու-տինիէօր տեսնելով :

— Սրբազան հայր, ըսաւ հարիւրապետը, երեք հրացանակիրներ և մէկ պահակ Մ. աը Պուսինիի հետ գրաւ բռներ են Սէն Ժէրվէի մարտկոցին մէջ ճաշելու և ճաշելով մէկտեղ, երկու ժամ դիմադրեր են թշնա-միրն և չեմ գիտեր ո՛րքան Ռօշէլցի սպաններ են :

— Այդ երեք հրացանակիրներուն անունը իմացա՞ք :

— Այո՛, Սրբազան հայր :

— Անուննին ի՞նչ է :

— Մ. Մ. Թօս, Բօրթօս և Արամիս :

— Միշտ երեք քաջերը, մրմռաց Կարտինալը : Պահակին անօճնը :

— Մ. տ'Արդանեան :

— Միշտ երիտասարդ չարածէին : Անպատճառ պէտք է որ այս չորս մարդիկը իմա ըլլաս :

Նոյն իրիկունը, Կարտինալը Մ. աը Դոէվիլի խօսեցաւ առտուան շահատակութեան մասին, բովանդակ բանակին խօսակցութեան նիւթն էր : Մ. աը Դոէվիլ, որ դէպքին պատմութիւնը նոյն իսկ հերոսներուն բերնէն իմացած էր, մանրամասնօրէն պատմեց : Բարձրութեան, առանց մոռնալու նաև անձեռոցին պարագան :

— Աղէ՛կ, Մ. աը Դոէվիլ, ըսաւ Կարտինալը, այդ անձեռոցը ինծի զրկել տուիք, կ'աղաչեմ : Անոր վրայ երեք շուշան բանել պիտի տամ ոսկեթել, և ձեր գունդին պիտի նուիրեմ իբրև դրօշ :

— Սրբազան հայր, ըսաւ Մ. աը Դոէվիլ, անիրաւութիւն պիտի ըլլայ պահակներուն համար : Մ. տ'Արդանեան իմ գունդիս չի պատկանիր, այլ Մ. տէ գ'Էսառի :

— Լաւ ուրեմն, ձեր գունդին մէջ առէք զայն, ըսաւ Կարտինալը : Արդար չէ որ միեւնոյն գունդին մէջ չձառայեն, քանի որ այս չորս քաջարի զինուորա-կանները այնքան կը սիրեն զիրար :

Նոյն իրիկունն իսկ, Մ. աը Դոէվիլ իմացուց այս քարի լուրը երեք հրացանակիրներուն և տ'Արդանեանի, հրաւիրելով զանոնք որ հետեւեալ օրը ճաշը իրեն հետ ընեն :

Տ'Արդանեան ինքզինքը չէր կրնար գտալ ուրախութենէն : Ինչպէս յայտնի է, իր բովանդակ կեանքին երազը կը կազմէր հրացանակիր ըլլալ :

Տ'Արդանեան իր փափաքներուն լրման մէջ պիտի ըլլար եթէ Միլէտին հորիզոնին վրայ գտնուած մութ ամպի մը պէս չերևար իրեն :

Ճաշէն ետք, որոշեցին որ իրիկունը հաւաքօրին Աթօսի բնակարանը :

Երեք բարեկամներն ալ շատ ուրախ էին :

— Իրա՛ւ որ, ըսաւ տ'Արդանեան Աթօսին, յաղթական գաղափար մը ունեցար և ինչպէս ըսիր, փառք շահեցանք և կրցանք շատ կարեւոր խօսակցութիւն մը ընել :

— Զոր կրնանք շարունակել հիմա և ո՛չ ոք պիտի կասկածի, վասնզի, Աստուծոյ օգնութիւնովը, այսօր հետև կարտինալեան պիտի կարծուինք :

Նոյն իրիկունը, տ'Արդանեան գնաց իր մեծարանքները յայտնելու Մ. տէ գ'Էսառի և անոր իմացնելու իր ստացած յառաջացումը :

Մ. տէ գ'Էսառ, որ շատ կը սիրէր տ'Արդանեանը, յայտնեց թէ պատրաստ է իրեն ծառայելու : Գունդի այս փոփոխութիւնը կարգ մը ծախքեր անհրաժեշտ կ'ընէր :

Տ'Արդանեան մերժեց, բայց առիթէն օգտուելով, խնդրեց որ գնահատել տայ աղամանդը, զոր յանձնեց անոր և զոր կ'ուզէր դրամի վերածել :

Հետեւեալ օրը, առաւել Ժամը 8ին, Մ. տէ պ'է-սառի սպասաւորը տ'Արդանի մօտ գնաց և անոր յանձնեց 700 ոսկի պարունակող քսակ մը:

Թագուհին աղամանդեայ մատնին էր այս:

ԺԳ.

Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն Դ Ո Ր Ն

Աթօս բուն բառը գտած էր, — բնականաց գործ: Ընտանեկան գործ մը չէր ենթարկուեր Կարտինալին քննութեան: Ընտանեկան գործ մը ո՛չ ոքի հետ առնչութիւն ունէր: Մարդ կրնայ բացայայտօրէն զբաղիլ ընկերական գործով մը:

Այսպէս, Աթօս գտած էր բուն բառը, — ընտանեկան գործ:

Արամիս գտած էր գաղափարը, — սպասաւորները: Բօրթօս գտած էր միջոցը, — աղամանդը:

Միայն տ'Արդանեան բան մը գտած չէր, ինք որ չորսին մէջ սովորաբար ամէնէն հնարամիտն էր: Բայց պէտք է ըսել նաեւ որ Միլէտին անունը միայն կը ջլատէր զինքը:

Ա՛հ, այո՛, կը սխալինք: Աղամանդին համար գնող մը գտած էր:

Մ. տը Դռէվիլի հետ ճաշը շատ զուարթ եղաւ:

Տ'Արդանեան արդէն իսկ հագած էր իր համազգեստը, որովհետեւ գրէթէ Արամիսի հասակը ունէր և Արամիս, ինչպէս կը յիշուի, գրավածառին կողմէ լայնօրէն վարձատրուած ըլլալով իր բոնաստեղծութեանը համար, ամէն բան զոյգ շինել տուած էր և հետեւապէս կրցած էր ամբողջ զգեստ մը տրամադրել իր բարեկամին:

Տ'Արդանեան օրը իրիկուն ըրաւ հրացանակիրի իր հագուստը ցոյց տալով բանակատեղիին բոլոր փողոցներուն մէջ:

Իրիկունը, որոշեալ ժամուն, չորս բարեկամները հաւաքուեցան: Կը մնար երեք բան որոշել:

Ինչ որ պիտի գրուէր Միլէտին տագրողը:

Ինչ որ պիտի գրուէր Դուռի ճարտար անձին:

Որո՞նք պիտի ըլլային այդ նամակները Թանոգ սպասաւորները:

Ամէն ոք իր սպասաւորները առաջ կը քչէր: Աթօս Կոիմոյի գաղտնապահութիւնը կը գովէր, այն Կոիմոյին որ տիրոջը հրամանով միայն կը խօսէր: Բօրթօս կը փառաբանէր Մուսքոօնին ոյժը, որ չորս հոգիի զիմադրելու կարող էր: Արամիս, Պաղէնի ճարտարութեանը վստահելով, անոր թեկնածութիւնը առաջ կը քչէր գովեստներով: Վերջապէս տ'Արդանեան մեծ հաւատք ունէր Բլանչէի քաջասրտութեանը վրայ և չը յիշեցնէր թէ անիկա ի՞նչ վարմունք ունեցած էր Պուլօնի կնճռոտ գործին մէջ:

— Դժբախտաբար, ըսաւ Աթօս, այն որ պիտի զրկուի, պէտք է իր անձին վրայ միացնէ այս չորս յատկութիւնները:

— Բայց ո՞ւրիկէ գտնենք այդպիսի սպասաւոր մը:

— Անգտանելի է, ըսաւ Աթօս, աղէկ գիտեմ:

Կոիմոն ընտրեցէք ուրեմն:

— Մուսքոօնը ընտրեցէք:

— Պաղէնը ընտրեցէք:

— Բլանշէն ընթերցէք : Բլանշէ քաջ և ճարտար է և այս կերպով չորս յատկութիւններէն երկուքը կը միացնէ իր վրայ :

— Պարոններ, ըսաւ Արամիս, էականը այն չէ թէ մեր չորս սպասաւորներէն ո՞րը ամէնէն աւելի գաղտնապահ, ուժով, ճարտար կամ քաջ է, այլ այն է թէ ո՞վ աւելի կը սիրէ դրամը :

— Արամիսին ըսածը իմաստալից է, աւելցուց Աթօս : Մարդոց թերութիւնները չահագործելու է և ո՛չ թէ առաքինութիւնները : Պ. արքայ, դուք մեծ բարոյ յազէտ մըն էք :

— Անշուշտ, ըսաւ Արամիս, վասնզի յաջողելու համար ո՛չ միայն պէտք ունինք որ լաւ ծառայեն մեզ, այլ նաեւ պէտք է որ չձախողինք, վասնզի ձախողութեան պարագային, գլխատութեան խնդիր կ'այ, ո՛չ թէ մեր սպասաւորներուն գլխին համար... :

— Աւելի կամայ խօսէ, Արամիս, ըսաւ Աթօս :

— Ճիշտ է, ո՛չ թէ սպասաւորներուն, այլ տիրոջը և նոյն իսկ աէրերուն համար, աւելցուց Արամիս : Մեր սպասաւորները իրենց կեանքը մեզի համար վտանգելու չափ անձնուէ՞ր են. — Ո՛չ :

— Հաւատացէք որ ես գրէթէ երաշխաւոր կ'ըլլամ Բլանշէի համար, ըսաւ տ'Արդանեան :

— Է՛, ուրեմն, սիրելի բարեկամս, իր բնական անձնութեանը վրայ աւելցուցէք ազնոր գումար մը և այն ատեն փոխանակ մէկի, երկու անգամ երաշխաւոր եղէք :

— Է՛, Տէր Աստուած, նորէն պիտի սխալիք ըսաւ Աթօս, որ իրերու մասին լաւատես և մարդոց մասին յոռետես էր : Անոնք ամէն բան պիտի խոստանան զրամը առնելու համար և ճամբան վախէն պիտի արգիլուին գործելէ : Երբ անգամ մը բռնուին, նեղը պիտի դրուին և նեղը դրուելով, պիտի խոստովանին :

Տղայ չենք : Անգլիա երթալու համար (Աթօս ձայնը մեղմացուց), պէտք է անցնիլ բովանդակ Ֆրանսան, ուր ցիրուցան կը գտնուին Կարաինալին լրտեսները և և մարդիկը : Անցք մը պէտք է հաւ նստելու համար : Անգլիերէն գիտնալ պէտք է Լոնտոն երթալիք ճամբան հարցնելու համար : Ես գործը չատ դժուար կը տեսնեմ :

— Բայց ամենեւին, ըսաւ տ'Արդանեան, որ գործին կատարուելուն կը փափաքէր : Ընդհակառակը ես շատ դիւրին կը տեսնեմ : Աւելորդ է ըսել որ եթէ Կարաինալին ահաւի գործերուն մասին բաներ գրենք լորտ Ուինթրերին... :

— Աւելի կամաց, ըսաւ Աթօս :

— Պետական մեքենայութիւններ, գաղտնիքներ, շարունակեց տ'Արդանեան Աթօսի պատուէրին համակերպելով, աւելորդ է ըսել որ ամենքս ալ ողջ ողջ կ'սպաննուինք, բայց մի՛ մոռնաք, Աթօս, ինչպէս դուք իսկ ըսիք, թէ ընտանեկան գործի վրայ կը գրենք իրեն, սա միակ նպատակով կը գրենք որ Միլէտին Լոնտոն հասնելուն պէս մնասելու անկարող վիճակի մէջ դնէ : Հետեւապէս գրէթէ սա իմաստով նամակ մը պիտի գրեմ իրեն :

— Տեսնենք ի՞նչպէս պիտի գրէք, ըսաւ Արամիս, քննադատողի երեւոյթ մը առնելով կանխաւ :

« Պարոն և սիրելի բարեկամ... » :

— Ա՛հ, այո՛, «սիրելի բարեկամ»՝ անգլիացիի մը, ընդմիջեց Աթօս : Աղէկ սկսաք, տ'Արդանեան, պոռ՛վօ : Մինակ այդ բառին համար պիտի պատժուիք խոտիւ :

— Լա՛ւ, թո՛ղ ձեր ըսածը ըլլայ : Պարզապէս «պարոն» պիտի գրեմ ուրեմն :

— Նոյն իսկ կրնաք ըսել «Միլորտ», աւելցուց Աթօս. որ շատ կը յարգէր պատշաճութեան օրէնքները :

« Միլորտ, կը յիշէ՞ք Լիւքսեմպուրի ալմերու յատուկ չրջապատը... » :

— Աղէ՛կ, հիմակ ալ Լիւքսէնպուրկը: Պիտի կարծուի թէ մայր թագուհին ակնարկութիւն կ'ըլլայ: Շատ հնարամաց բան է աս, ըսաւ Աթօս:

— Լա՛ւ ուրեմն, պարզապէս կը գրենք. «Միւլո՛րտ, կը յիշե՞ք այն պզտիկ շրջապատը, ուր ձեր կեանքը ազատեցին»:

— Սիրելի տ'Արդանեան, ըսաւ Աթօս, դուք յոռի խմբագրող մը միայն պիտի ըլլաք, «ուր ձեր կեանքը ազատեցին»։ Օ՛ն անգըր, ասիկա աղէկ բան չէ: Այս տեսակ ծառայութիւններ մարդուն երեսին չեն զարնուիր: Բարեք մը յիշելը նախատինք ընել է:

— Ա՛հ, սիրելիս, ըսաւ տ'Արդանեան, դուք անտանելի էք, և եթէ հարկ պիտի ըլլայ ձեր գրաքննութեան տակ գրել, իրա՛ւ որ, ես կը հրաժարիմ այս գործէն:

— Եւ աղէկ կ'ընէք: Հրացանը և սուրը գործածեցէք, սիրելիս, երկուքին մէջ ալ վարպետ էք: Բայց գրիչը Պ. Աբբային տուէք: Անոր գործն է աս:

— Ա՛հ, այո՛ իրաւ անանկ է, ըսաւ Բօրթօս: Դրիչը տուէք Արամիսին, որ լատիներէն թէգեր կը գրէ:

— Շա՛ւ աղէկ, ըսաւ տ'Արդանեան, սա նամակը խմբագրեցէք, Արամիս, բայց յանուն մեր սրբազան Պապին, սեղմ ոճով գրեցէք, վասնզի անա կ'իմացնեմ ձեզի որ ես ալ իմ կարգիս պիտի քննադատեմ ձեզ:

— Ի՛նչ ուզածս ալ ադ է, ըսաւ Արամիս այն միամիտ վստահութիւնով, զոր ամէն բանաստեղծ ունի իր անձին վրայ, բայց գործը պատմեցէք ինծի: Ես ասկէ անկէ լսած եմ որ Լօրտ Ուիլիզըրի հարսը անգգամ կին մըր է: Նոյն իսկ ես ալ ստուգեցի Կարտինալին հետ իր խօսակցութիւնը լսելով:

— Աւելի կամայ խօսեցէք, ըսաւ Աթօս:

— Բայց մանրամասնութիւնը չեմ գիտեր, շարու-

նակեց Արամիս:

— Ես ալ չեմ գիտեր, ըսաւ Բօրթօս:

Տ'Արդանեան և Աթօս պահ մը իրարու երես նայեցան լուռ ու մունջ: Վերջապէս Աթօս, միտքը ամփոփելէ և սովորականէն աւելի տգողնելէ ետք, հաւանութեան նշան ըրաւ և տ'Արդանեան հասկցաւ թէ կրնար խօսիլ:

— Է՛հ ուրեմն, անա թէ ի՛նչ պիտի ըսուի, աւելցուց տ'Արդանեան, «Միւլո՛րտ, ձեր հարսը ապիրատ կին մըն է, որ ուզեց սպաննել տալ ձեզ ձեր հարստութիւնը ժառանգելու համար: Բայց չէր կրնար ամուսնանալ ձեր եղբորը հետ, Ֆրանսայի մէջ արդէն իսկ ամուսնացած է...»:

Տ'Արդանեան կանգ առաւ իբր թէ բառը կը փրնտռէր և Աթօսի երեսը նայեցաւ:

— Իր ամուսինին կողմէ վտարուած ըլլալով, ըսաւ Աթօս:

— Վասնզի խարանուած էր, շարունակեց տ'Արդանեան:

— Բէ՛հ, պոռաց Բօրթօս, անկարելի է իր տագրը սպաննե՞լ ուղեց:

— Այո՛:

— Ամուսնացած էր, հարցուց Արամիս:

— Այո՛:

— Եւ ամուսինը նշմարեց որ ուսին վրայ շուշանաձեւ իւրաքանչեւ ունէր, պոռաց Բօրթօս:

— Այո՛:

Այս երեք այո՛ները Աթօսի կողմէ արտասանուած էին տխուր չեչուով մը:

— Այդ շուշանաձեւ խորանը զ՞ի տեսաւ, հարցուց Արամիս:

— Տ'Արդանեան ու ես, կամ մանաւանդ ժամանակագրական կարգը պահելով, ես ու տ'Արդանեան, պատասխանեց Աթօս:

— Այս առեւիկի արարածին ամուսինը կ'ապրի՞ տակաւին, ըսաւ Արամիս:

— Այո՛, կ'ապրի տակաւին:

— Վստա՞ն էք:

— Այո՛:

Պահ մը սառն լուսթիւն արեւոյ, որու միջոցին իւրաքանչիւրը ազդուած էր իր բնութեանը համեմատ:

— Այս անգամ, աւելցուց Աթօս, լուսթիւնը խզելով, տ'Արդանեան սքանչելի ծրագիր մը տուաւ մեզի և նախ ատիկա պէտք է գրել:

— Իրաւունք ունիք, Աթօս, ըսաւ Արամիս: Խմբագրութիւնը կ'ենթոյմ է: Պ. Կարտինալն իսկ պիտի շուարէր այս կարգի նամակ մը խմբագրելու համար և սակայն Պ. Կարտինալը շատ ճարտարօրէն կը խմբագրէ տեղեկագիր մը: Հոգ չէ, լռեցէք, ահա կը գրեմ:

Արդարեւ Արամիս գրիչը առաւ, քանի մը վայրկեան մտածեց, սկսաւ ութը տասը տող գրել կնոջական պղտիկ սիրուն գրերով, յետոյ անուշ ու մեղմ ձայնով, որպէս թէ իւրաքանչիւր բառը խղճմտօրէն կ'ընած ըլլար, կարդաց հետեւեալը.

«Միւրաւ,

«Այս քանի մը տողերը ձեզի գրող անձը պատիւ ունեցած է ձեզի հետ մեղմամարտիլ Անֆէռ փողոցի մէկ պղտիկ շրջապատին մէջ: Ինչպէս որ անկէ ետք քանիցս շնորհ ըրած էք, այդ անձին բարեկամը նկատել ձեզ, ան ալ պարտք կը համարի այս բարեկամութիւնը փոխարինել ազգարարութիւնով մը: Երկու անգամ քիչ մնաց որ զոհ երթայիք մօտաւոր ազգականուհի մը, զոր ձեր ժառանգորդուհին կը նկատէք, վասնզի չէք գիտեր թէ Անգլիոյ մէջ ամուսնանալէ առաջ, անիկա արդէն ամուսնացած էր Ֆրանսայի մէջ: Բայց այս երրորդ անգամուն կրնայ ըլլալ որ զոհ երթաք: Զեր

ազգականուհին Լա Ռօշէլէն գիշերանց ճափայ ելաւ Անգլիա երթալու համար: Հսկեցէք իր վրայ երբ այդ տեղ ժամանէ, վասնզի մեծ և սոսկալի ծրագիրներ ունի: Եթէ բացարձակապէս կ'ուզէք գիտնալ թէ այդ կինը ի՞նչ բաներու կարող է, ձախ ուսին վրայ կարդացէք իր անցեալը:

— Է՛ ուրեմն, «քանչիւ է, ըսաւ Աթօս, դիւանագէտի գրիչ ունիք, Արամիս: Լորտ Ուինդոր լաւ հսկողութիւն պիտի ընէ հիմա, եթէ սակայն նամակը ձեռքը հասնի: Եթէ ն. Բարձրութեան ձեռքն ալ անցնի, մեզի համար վտանգ չիլայ: Բայց որովհետեւ մեկնող սպասաւորը կրնայ հաւատացնել մեզի թէ Լոնտոն գացած է, մինչդեռ Շաղէլոցէն անդին անցած չէ, ուստի դրամին կէսը միայն տանք, խոստանալով միւս կէսը տալ պատասխանը բերած ատեն: Արամանդը քովերնի՞դ է, չարունակեց Աթօս:

— Անկէ աղէկը: Դրամը քովս է:

Եւ տ'Արդանեան քսակը նետեց սեղանին վրայ: Արամիս, ոսկիին ձայնը առնելով, աչքերը վերցուց: Բօրթօս սարսուաց: Իսկ Աթօս անկարելի ինաց:

— Քանի՞ ոսկի կայ այս քսակին մէջ, ըսաւ:

— 700 ոսկի: Պատասխանեց տ'Արդանեան:

— 700 ոսկի՛, պոռաց Բօրթօս: Այդ փոքրիկ աղամանդը 700 ոսկի՞ կ'արժէր:

— Անանկ կ'երեւայ, քանի որ դրամը հօս է, ըսաւ Աթօս: Զեմ կարծեր թէ մեր տ'Արդանեան բարեկամը իր քովէն չբաժ աւելցուցած ըլլայ:

— Բայց, պարոննե՛ր, ըսաւ տ'Արդանեան, մենք այս բոլոր գործին մէջ թագուհիին վրայ չխորհեցանք: Իր սիրելի Պրէքնիկէմին առողջութեանը հոգ տանինք քիչ մը: Այսչափ բան մը կը պարտինք իրեն:

— Ճիշտ է, ըսաւ Աթօս, բայց ատիկա Արամիսին գործն է:

— Է՛ ուրեմն, ի՞նչ կ'ուզէք որ ընեմ, ըսաւ Արամիս կարմրելով:

— Բայց շատ պարզ է, աւելցուց Աթօս, Երկրորդ նամակ մը պիտի խմբագրէք Դուռ բնակող ճարտար անձին համար:

Արամիս նորէն ձեռք առաւ գրիչը, մտածեց և գրեց հետեւեալ տողերը, զոր իր բարեկամներուն հաւանութեանը ենթարկեց:

« Սիրելի հօրեղբորաղջիկս... »:

— Ա՛հ, այդ ճարտար անձը ձեր ազգականուհի՞ն է, ըսաւ Աթօս:

— Այո՛, ըսաւ Արամիս:

— Լա՛ւ, թող անանկ՝ ըլլայ:

Արամիս շարունակեց.

« Սիրելի հօրեղբոր աղջիկս, Ն. Բարձրութիւն կարօնաւոր, որուն կեանքը Աստուած պահէ պահպանէ միանշապի երջանկութեան և անոր թշնամիներուն չփութութեանը համար, Լա Ռօշէլի հերետիկոս ապստամբներուն զործը լմնցնելու վրայ է: Հաւանական է որ անգլիական նաւատորմը նոյն իսկ չկրնայ օգնութեան փութալ: Մինչև իսկ պիտի համարձակիմ ըսել թէ վրստահ եմ որ Մ. ար Պըքինկէմ մեծ դէպքի մը հետեւանքով պիտի չկրնայ մեկնիլ: Ն. Բարձրութիւնը անցեալ, ներկայ և հաւանաբար ապագայ ժամանակներու ամէնէն երեւելի քաղաքագէտն է: Նոյն իսկ արեւը պիտի խաւարեցնէր եթէ անիկա նեղութիւն պատճառէր իրեն: Այս բարի լուրերը հաղորդեցէք ձեր քրոջ: Երազիս մէջ տեսայ որ այդ անիծուած անգլիացին մեռած էր: Չեմ կրնար յիշել թէ սուրբով եթէ ոչ թոյնով մեռած էր, միայն վստահ եմ թէ երազիս մէջ տեսայ որ մեռած էր և ինչպէս գիտէք, իմ երազներս երբեք չեն խաբեր գիտ: Ապահով և զէք ուրեմն թէ քիչ աս ենէն պիտի տեսնէք զիս »:

— Մընչելի է, պոռաց Աթօս, բանաստեղծներութագաւորն էք դուք, սիրելի Արամիս: Յայտնութեան

պէս կը խօսիք և Աւետարանի պէս ճշմարտախօս էք: Կը մնայ միայն հասցէն գրել այդ նամակին վրայ:

— Շա՛տ գիւրին է, ըսաւ Արամիս:

Նամակը խնաքով ծալլեց և վրան գրեց.

« Առ Օր. Միշօն, կտաւագործ

ի Դուռ »

Երեք բարեկամները իրարու երես նայեցան խնդալով:

— Հիմա, ըսաւ Արամիս, կը հասկնաք, պարոններ, թէ միայն Պազէն կրնայ այս նամակը Դուռ տանիլ: Հօրեղբորաղջիկս Պազէնը կը ճանչնայ և անոր վրայ միայն վստահութիւն ու ի. եթէ ուրիշ մէկը դրկենք, գործը կը ձախողի: Ասկէ զատ, Պազէն փառասէր և գիտուն է: Պազէն պատմութիւն կարգացած է, պարոններ, Գիտէ թէ Սէքսդոս խոզեր արածելէն ետքը Պապ եղած է: Եւ որովհետեւ կը յուսայ եկեղեցական ըլլալ ինծի հետ, կը կարծէ թէ օր մը ինք ալ Պապ կամ գոնէ կարօնաւոր պիտի ըլլայ: Կը հասկնաք թէ այսպիսի խորհուրդներ ունեցող մէկը ձեռք չիյնար, կամ եթէ իյնայ, աւելի լաւ կը սկսէ նահատակուիլ քան թէ խօսիլ:

— Սղէ՛կ, աղէ՛կ, ըսաւ տ'Արդանեան, սիրով կը թողում ձեզ Պազէնը, բայց դուք ալ Բլանշէն ընդունեցէք միւս պաշտօնին համար: Միլէտի օր մը գաւազանի հարուածներով բռնի դուրս նետեց զայն: Արդ, Բլանշէ լաւ յիշողութիւն ունի, և կը հաւատարմօք ձեզ որ եթէ վրէժխնդրութեան առիթ մը գտնէ, աւելի լաւ պիտի սկսէ գանակոծուիլ քան թէ այդ վրէժխնդրութեան հրաժարիլ եթէ Դուռի գործերը ձերն են, Արամիս, Լոնտոնի գործերն ալ իմն են: Կը խնդրեմ ուրեմն որ Բլանշէն զրկենք Լոնտոն: Արդէն անիկա ինծի հետ Լոնտոն գանուած է և գիտէ ճշդութեամբ ըսել, Լընսքն, սրբ, իմ ետ Բլիզ, Մայ մըսքը յոս s'Արդան-

եան: Այս կերպով, պիտի կրնայ յաջողապէս երթալ ու գալ վստահ եղիք:

Այդ պառագային մէջ, ըսաւ Աթօս, պէտք է որ Բլանշէ ստանայ 700 ֆրանք երթալու և 700 ֆր. դառնալու համար, և Պազէն 300 ֆր. երթալու և 300 ֆր. դառնալու համար: Այս կերպով մեր դրամագլուխը 5000 ֆր. փ պիտի իջնէ: Իւրաքանչիւրնիս հաղար ֆրանսէ կ'առնենք, մեր ուզածին պէս գործածելու համար և մնացած 1000 ֆրանքը իբր դրամագլուխ պահել կուտանք արբային, արտասովոր պարագաներու կամ հասարակաց պէտքերու համար: Ասիկա ձեր գործին կուգա՞ր:

— Սիրելի Աթօս, ըսաւ Արամիս, Նեստորի պէս կը խօսիք, որ Յոյներուն ամէնէն իմաստունն էր, ինչպէս գիտէ ամէն մարդ:

— Է՛, ուրեմն, որոշուեցաւ, աւելցուց Աթօս, Բլանշէ և Պազէն պիտի մեկնին: Ծիչըը ըսելով, ուրախ եմ որ Կոնստանտին քովս կը մնայ: Անիկա վարժուած է իմ սովորութիւններու: Երէկուան դէպքը արդէն սարսեց զինքը: Այս ճամբորդութիւնը բոլորովին պիտի վտանգէր զայն:

Բլանշէն կանչեցին և հրահանգներ տուին: Արդէն առաջուց իմացած էր տ'Արդանեանէն, որ նախ փառքի, յետոյ դրամի, յետոյ վտանգի վրայ խօսած էր:

— Նամակը պիտի տանիմ հաղուստիս ատտառին մէջ դնելով, ըսաւ Բլանշէ և եթէ ձեռքէս առնել ուզեն, կուլ պիտի տամ:

— Բայց այն ատեն յանձնարարութիւնը պիտի չկրնաս կատարել, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Այս իրիկուն նամակին մէկ պատճէնը կուտաք ինծի և վաղը գոց ըրած կ'ըլլամ զայն:

Տ'Արդանեան իր բարեկամներուն երեսը նայեցաւ, որպէս թէ ըսելու համար.

— Է՛հ, ըսածս ելաւ:

— Հիմա, շարունակեց երիտասարդը Բլանշէի

դառնալով, ութ օր ունիս Լորտ Ուինդըրի քովը երթալու և ութ օր՝ հոն դառնալու համար, ընդ ամէնը տասնըվեց օր: Եթէ տասնըվեցերորդ օրը, իրիկուան ժամը ու յին հոս հասնիս, ստակ չկայ, նոյն իսկ եթէ ժամը ութը հինգ վայրկեան անցած ըլլայ:

— Ան ատեն, պարոն, ըսաւ Բլանշէ, ժամացոյց մը գնեցէք ինծի համար:

— Սա ժամացոյցը ա՛ռ, ըսաւ Աթօս, իրը տալով իր անփոյթ առատաձեռնութիւնովը և քաջ սգայ մը եղիր: Խորհէ որ եթէ խօսիս, եթէ չաղակրատես, գլուխը կտրել կուտաս ախրոյդ, որ մեծ վատահոլութիւն ունի քու հաւատարմութեանդ վրայ և քեզի համար երաշխաւոր եղաւ մեզի: Բայց խորհէ նաև որ եթէ քու յանցանքովդ դժբախտութիւն մը պատահի տ'Արդանեանին, ո՛ւր որ ալ երթաս, պիտի գտնեմ քեզ և աղիքներդ դուրս պիտի թափեմ:

— Օ՛հ, պարոն, ըսաւ Բլանշէ այս կասկածէն ազդուելով և մանաւանդ հրացանակիրին հանդարտ երեւոյթէն սարսափելով:

— Իսկ ես, ըսաւ Բօրթօս, խոշոր աչքերը դարձնելով, մօրթդ կը հանեմ:

— Ա՛հ, պարոն:

— Իսկ ես, ըսաւ Արամիս իր անուշ և ներդաշնակ ձայնով, վայրենի մը այրելու պէս կ'այրեմ քեզ քիչ քիչ:

— Ա՛հ, պարոն:

Եւ Բլանշէ սկսաւ լալ: Չենք գիտեր թէ իրեն եղած սպանալիքներէն վախնալուն համար էր եթէ ոչ բարեկամներուն այսքան գիրար սիրելէն յուզուելուն համար: Տ'Արդանեան Բլանշէի ձեռքը բռնեց և սեղմեց:

— Կր սեռնե՞ս Բլանշէ, ըսաւ, այս պարոնները ինծի հանդէպ իրենց ունեցած գորովին համար է որ

այն ամէնը կ'ըսեն, ապա թէ ոչ կը սիրեն քեզ:

— Ա՛հ, պարոն, ըսաւ Բլանշէ, կա՛մ պիտի յաջողիմ եւ կա՛մ զիս չորս կտոր պիտի ընեն: Բայց եթէ չորս կտոր ալ ընեն զիս, վստահ եղի՞ք որ մէկ կտորս իսկ պիտի չխօսի:

Որոշուեցաւ որ Բլանշէ միւս առտու ժամը 8ին ճամբայ ելլէ, որպէսզի, ինչպէս ըսած էր, գիշերը կարենայ գոց սովորիլ նամակին պարունակութիւնը: Այս կարգադրութիւնով ճիշդ տառներկու ժամ չահեցաւ: Տառնըվեցերորդ օրը, իրիկուան ժամը ութին վերադարձած պիտի ըլլար:

Առտուն, երբ ձի նստելու վրայ էր, դուքսին համար կարեկցութիւն զգացող տ'Արքանեանը մէկզի առաւ Բլանշէն եւ ըսաւ.

— Մտիկ ըրէ: Երբ նամակը Լորտ Ուինդըրին յանձնես եւ ան ալ կարդայ, կ'ըսես իրեն. «Հօկեցէք Ն. Շնորհափայլութիւն Լորտ Պըքինկէմի վրայ, վաճաղի կ'ուզեն սպաննել զայն»: Բայց ասիկա՛ Բլանշէ, գիտե՞ս, այնչափ ծանրակշիռ ու կարեւոր է որ նոյն իսկ չուզեցի բարեկամներուս խոստովանիլ եւ միայն քեզի կը վստահիմ այս գաղտնիքը:

— Անհոգ եղի՞ք, պարոն, պիտի տեսնէք որ կարելի է իմ վրաս վստահիլ, ըսաւ Բլանշէ:

Եւ նստելով սքանչելի ձիու մը վրայ, զոր քսան մղոն հեռու պիտի ձգէր եւ ուրիշ ձիով պիտի ճամբորդէր, Բլանշէ մտնեցաւ սրահաւ, սիրտը քիչ մը սեղմուած այն երբեակ խոստովանէն, զոր իրեն ըրած էին հրացանակիրները: Բայց վերջապէս լաւագոյն տրամադրութիւններու մէջ կը գտնուէր:

Պազէն միւս առտու ճամբայ ելաւ Դուռ երթալու համար եւ ութը օր պայմանաժամ առաւ յանձնարարութիւնը կատարելու համար:

Չորս բարեկամները, այս երկու բացակայութիւն-

ներու ամբողջ տեղութեանը, միջոցին, աւելի քան երբեք զգուշաւոր դիրք մը բռնած էին, ինչպէս կը հասկցուի, իրենց օրերը կ'անցընէին փորձելով ըտուած խօսքերը լիմանալ, Կարտինալին ընթացքը քննել եւ ժամանող թղթաբերներուն մասին տեղեկութիւն առնել: Մէկէ աւելի անգամներ դող ելան երբ անակնկալ ծառայութեան մը համար կանչուեցան: Իրենց անձնական ապահովութեանը համար զգուշութիւն ընելու պէտք ունէին: Միլէտի ուլուական մըն էր, որ երբ անգամ մը երևար մարդերու, այլ եւ չէր թողուր որ անոնք հանդիստ քնանան:

Ութնորդ օրուան առտուն, Պազէն, սովորականին պէս ժպտուն եւ աշխոյժ, ներս մտաւ Բարբալլոյի պանդոկէն, երբ չորս բարեկամները նախաճաշ ընելու վրայ էին, եւ ըսաւ որոշուած պայմանին համաձայն.

— Մ. Արամիս, ահաւասիկ ձեր հօրեղբորաղջկան պատասխանը:

Չորս բարեկամները զուարթ ակնարկ մը փոխանակեցին: Գործին կէսը կատարուած էր, իրաւ է որ ամէնէն կարծր եւ ամէնէն դիւրինը կատարուած էր:

Արամիս, ակամայ կարմրելով, առաւ նամակը, որ կոշտ գիրով մը գրուած էր եւ տառասխալներ ունէր:

— Տէր Աստուած, պոռաց Արամիս խնդալով, յուսահատեցայ: Այս խեղճ Միշօնը երբեք պիտի չգրէ Մ. տը Վուադիւռի պէս:

— Ո՞վ է ադ խեղճ Միշօնը, հարցուց զուիցերացիին, որ նամակին եկած ատենը չորս բարեկամներուն հետ կը խօսակցէր:

— Օ՛հ, ոչինչ, ըսաւ Արամիս, փոքրիկ սիրուն կառաւագործուհի մըն է, զոր շատ կը սիրեմ եւ որմէ քանի մը տող ձեռագիր խնդրեցի իրեն յիշատակ:

— Է՛հ, ըսաւ զուիցերացին, եթէ իր գիրին չափ

խոշոր անձնաւորութիւն մըն է, դուք բախտաւոր եղած
ըլլաւ էք, ընկե՛ր:

Արամիս կարգաց նամակը և Աթօսի տուաւ:

— Տեսէք ի՞նչ կը գրէ, Աթօս, ըսաւ:

Աթօս ակնարկ մը ձգեց նամակին վրայ և ամէն
կասկած փարատելու համար բարձր ձայնով կարդաց.

«Հօրեղբորորդիս, քոյրս ու ես շատ լաւ կը գոչա-
կենք երազները և նոյն իսկ չափազանց երկիւղ մը ու-
նինք: Բայց ձերինն համար յուսամ թէ կրնանք ըսել.
ամէն երազ ստուծիւն է: Մնաք բարով, լաւ նայեցէք
ձեր անձին և այնպէս ըրէք որ երբեմն ձեր վրայ խօս-
ուիլը լսենք: ԱԿԼՈՒՅ ՄԻՇՕՆ»

— Ի՞նչ երազի համար է ըսածը, հարցուց վիշապա-
զօրքը, որ ընթերցումի ատեն մօտեցած էր:

— Այո՛, ի՞նչ երազի համար, ըսաւ զուիցերացին:

— Է՛հ, շատ պարզ է, ըսաւ Արամիս, իմ տեսած
մէկ երազիս համար, զոր պատմած էի իրեն:

— Օ՛հ, այո՛, շատ պարզ բան է երազը պատմել
մէկու մը: Բայց ես թնաւ երազ չեմ տեսներ:

— Շատ երջանիկ էք՝ ըսաւ Աթօս ոտք ելլելով
և կը փափաքէի որ ես ալ կարենայի այդպէս ըսել:

— Երբե՛ք, աւելցուց զուիցերացին, ուրախ ըլլա-
լով որ Աթօսի պէս մէկը իրմէ կը նախանձէր, երբե՛ք:

Տ'Արդանեան տեսնելով որ Աթօս ոտք ելած էր,
ինք ալ ելաւ, անոր թեւ մտաւ և գուրս ելաւ:

Բօրթօս և Արամիս մնացին, վիշապազօրքին և
զուիցերացիին պատասխանելու համար:

Գալով Պաղէնի, գնաց պառկեցաւ յարդէ խըշ-
տեակի մը վրայ, և որովհետեւ զուիցերացիէն աւելի
վառ երեւակայութիւն ունէր, երազեց որ Մ. Արամիս,
Պապ եղած ըլլալով, Կարաինալի գլխարկ մը կը դնէր
իր գլուխը:

Բայց, ինչպէս ըսինք, Պաղէն իր յաջող վերա-
դարձով, չորս բարեկամներուն մտահոգութեան մէկ
մասը միայն ջնջած էր: Սպասման օրերը երկար կ'ըլ-
լան և մանաւանդ տ'Արդանեան գրաւ պիտի բռնէր որ
օրերը հիմա 48 ժամ էին: Կը մոռնար նաւարկութեան
ստիպողական դանդաղութիւնները և կը չափազանցէր
Միլէտիի ոյժը: Այս կ'նշէ, որ սառանայ մը կ'երեւար
իրեն, կը վերագրէր իրեն նման գերբնական օժանդակ-
ներ: Ամենաթեթեւ աղմուկ մը լսելուն պէս, կ'երեւա-
կայէր որ զինքը պիտի ձերբակալէին և Բլանչէն ալ
պիտի բերէին իրեն և իր բարեկամներուն հետ երես
երեսի հանելու համար: Աւելին կայ, Արթանընտիր
Բիքարտացիին վրայ իր վստահութիւնը, որ երբեմն
այնքան մեծ էր, հետզհետէ կը նուազեր: Այս մտահո-
գութիւնը կ'աւելնար, այնպէս որ Բօրթօս և Արամիս ալ
կը վարակ ուէին անով: Միայն Աթօսն էր որ անկարեկիւր
կը մնար, որպէս թէ ո՛ր և է վտանգ չկար իր չուրջը և
թէ իր սովորական վիճակին մէջ կը գտնուէր:

Տասնըվեցերորդ օրը մանաւանդ, յուզման այս
նշանները այնքան ակներեւ էին Տ'Արդանեանի և իր
երկու բարեկամներուն վրայ որ այլևս չէին կրնար տեղ
մը կենալ և ստուերի պէս կը թափառէին այն ճամբուն
վրայ, ուրիշ պիտի դար Բլանչէ:

— Իրաւ որ դուք էրիկմարդ չէք, այլ տղայ էք,
կ'ըսէր Աթօս: Կնոջմէ մը այդքան կը վախցուի՞: Եւ
վերջապէս խնդիրը ի՞նչ բանի վրայ է: Բանտար-
կուելով վրայ: Է՛ ուրեմն, բայց բանտէն պիտի հանեն
մեզ, ինչպէս հանեցին Տիկին Պօնասիէօն: Գլխատուե-
լով վրայ, բայց ամէն օր, խրամին մէջ, ինքզինքնիս
զուարթօրէն կ'ենթարկենք ասկէ աւելի գէշ կացու-
թեան մը, վասնզի գնտակ մը կրնայ մեր սրունքը
ջախջախել, և վստահ եմ որ վիրաբոյժ մը մեր հոգին
աւելի կը ցաւցնէ մեր սրունքը կտրելով քան թէ դա-
հիճը՝ մեր գլուխը կտրելով: Ուրեմն հանդարտօրէն

սպասեցէք: Երկու, չորս, վեց ժամէն կամ աւելի ուշ, Բլանչէ հոս պիտի ըլլայ: Խոստացաւ հոս ըլլալ և ես մեծ հաւատք ունիմ Բլանչէի խոստումներուն վրայ: Վաճառի Բլանչէ խիստ քաջ տղայ մը կ'երեւայ ինծի:

— Բայց եթէ մեջտեղ չելլէ՞, հարցուց տ'Արդանեան:

— Բայց եթէ մէջտեղ չելլէ, յապաղած պիտի ըլլայ, ահա այսչափ: Կրնայ ձիէն ինկած ըլլալ, կրնայ կամուրջէ մը վար ցատկած ըլլալ, կրնայ աֆսոսանքով վազած ըլլալ որ կուրծքի տկարութիւն մը ունեցած ըլլայ: Ե՛հ, պարոններ, դէպքերն ալ նկատի առնենք: Կեանքը պզտիկ դժբախտութիւններու համբիշ մըն է, զոր փիլիսոփան կը հատկապէս ինդալով: Ինծի պէս փիլիսոփայ եղիք, պարոններ, սեղան նստեցէք և խմենք: Չկայ բան մը, որ ապագան նոյնքան վարդազոյն ցուցնէ որքան գինիի գաւաթի մը մէջէն դիտելը:

— Խիստ լաւ, պատասխանեց տ'Արդանեան, բայց կը վախճամ որ գինին Միլէտիի մառանէն ելած չըլլայ:

— Շատ դժուարահաճ էք, ըսաւ Աթօս, ա՛յնքան գեղեցիկ էին մը:

— Խարանուած կին մը, ըսաւ Բօրթօս քահ քահ խնդալով:

Աթօս ցնցուեցաւ, ձեռքը ձակաին տարաւ քրտինքը սրբելու համար և ոտք ելաւ ջղային շարժումով մը, զոր չկրցաւ զսպել:

Օրը իրիկուն եղաւ վերջապէս: Գինետունները յաճախորդներով լեցուեցան: Աթօս, որ աղամանդին վաճառումէն իրեն բաժնին ինկած գումարը գրպանած էր, Բարբայոյէն դուրս չէր ելլեր այլ ևս: Իրեն արժանի խաղակից մը գտած էր յանձին Մ. տը Պուսինեի, որ սքանչելի ճաշ մը տուած էր իրենց: Հետեւապէս ըստ սովորութեան կը խաղային, երբ ժամը եօթը զարկաւ: Պահանքները անցան գացին իրենց պաշտօնին զուարթ ժամը Եօթնուկէսին, դադարի փոքր հնչեց:

— Կորսուեցանք, ըսաւ տ'Արդանեան Աթօսի ահանջն ի վար:

— Ըսել կ'ուզէք թէ կորսնցուցինք, աւելցուց Աթօս հանդարտօրէն, գրպանէն չորս ոսկի հանելով և սեղանին վրայ նետելով: Օ՛հ, պարոններ, շարունակեց, դադարի փոքր հնչուեցաւ, երթանք պառկինք:

Եւ Աթօս Բարբայոյէն դուրս ելաւ տ'Արդանեանի հետ: Սրամիս ալ իրենց հետէն կուգար, թեւը Բօրթօսի տուած: Սրամիս ոտանաւորներ կը ծամծմէր, իսկ Բօրթօս իր պէխերէն թեւը կը փրցնէր երբեմն, իրրեւ յուսահատութեան նշան:

Բայց ահա յանկարծ, մութին մէջ, ստուեր մը երեւցաւ, որուն ձեւը ընտանի էր տ'Արդանեանի: Ծանօթ ձայն մը ըսաւ իրեն.

— Պարոն, ձեր վերարկուն կը բերեմ ձեզի, որովհետեւ այս իրիկուն օդը ցով է:

— Բլանչէ՛, պոռաց տ'Արդանեան, ուրախութիւնով արթնլու:

— Բլանչէ՛, կրկնեցին Բօրթօս և Սրամիս:

— Ե՛հ ուրեմն, այո՛, Բլանչէն է ըսաւ Աթօս: Ասոր մէջ զարմանալու ի՞նչ բան կայ: Խոստացած էր ժամը ութին հոս ըլլալ և ահա ութը կը զարնէ: Պուս՛վօ, Բլանչէ՛, դուք ձեր խօսքը յարգող տղայ էք եղբւր և եթէ երբեք ձեր տիրոջ քովէն ելլէք, իմ քովս պիտի առնեմ ձեզ:

— Օ՛հ, ո՛հ, երբեք, ըսաւ Բլանչէ, ես Մ. տ'Արդանեանի քովէն պիտի չելլեմ բնաւ:

Միւսնոյն ատեն տ'Արդանեան զգաց որ Բլանչէ նստակ մը կը սահեցնէր իր ձեռքը:

Տ'Արդանեան մեծ փափաք ունէր Բլանչէն ողջագուրելու անոր վերադարձին առթիւ, ինչպէս ողջագուրած էր անոր մեկնած ատենը, բայց վախցաւ որ փողոցին մէջ իր սպասաւորին հանդէպ ցոյց տրուած

սրտազեղումի այս տեսարանը տարօրինակ կ'երեւար անցորդներուն և ինքզինքը զսպեց:

— Նամակը քովս է, ըսաւ Աթօսի և բարեկամներուն:

— Աղէ՛կ, ըսաւ Աթօս, մեր սենեակը երթանք ու կարդանք:

Նամակը կ'այրէր տ'Արդանեանի ձեռքը: Երիտաւարդը կ'ուզէր քայլերը փութացնել, բայց Աթօս թեւը բռնեց և իր թեւին տակ առաւ, այնպէս որ տ'Արդանեան գտնուեցաւ իր ընկերոջը պէս կամաց քալել:

Վերջապէս վրանը մտան, կանթեղ մը վառեցին և մինչ Բլանշէ դրանը առջև կեցած էր, որպէս զի չորս բարեկամները անհանգիստ ընող մը չըլլայ, տ'Արդանեան, դողդոջուն ձեռքով մը, կնիքը քակեց և այնքան սպասուած նամակը բացաւ:

Կէս տող միայն կը պարունակէր, բրիտանական ձեւով և սպարտական համառօտութեամբ գրուած.

«Թեեմ եռ, պի իգի»:

Այսինքն

«Շնորհակալ եմ. Հանդարտ եղիք»:

Աթօս նամակը առաւ տ'Արդանեանի ձեռքէն, կանթեղին մօտեցուց, բռնկցուց և մոխրի վրածեց:

Յետոյ Բլանշէն կանչելով.

— Հիմա, աղա՛ս, ըսաւ անոր, կրնաս պահանջել եօթը հարիւր ֆրանքը, բայց մեծ բան մը չէիր վտանգեր ասանկ նամակով մը:

— Այս նամակը լաւ պահելու համար միջոցներ հնարելս յանցանք մը չէ, ըսաւ Բլանշէ:

— Է՛, ուրեմն, պատմէ մեզի, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Շատ երկար է, պարոն:

— Իրաւունք ունիս, Բլանշէ, ըսաւ Աթօս: Ար-

դէն դադարի փողը զարնուեցաւ: Ուշադրութիւն պիտի դրաւենք եթէ միւսներէն աւելի երկար ատեն վառ պահենք լոյսերնիս:

— Լա՛ւ, պառկինք, ըսաւ տ'Արդանեան: Բլանշէ, աղւոր քնացիր:

— Իրաւ որ, պարոն, տասնըվեց օրէ ի վեր առաջին անգամ է որ պիտի քնանամ:

— Ես ալ անանկ, ըսաւ տ'Արդանեան:

— Ե՛ս ալ, ըսաւ Բօրթօս:

— Ե՛ս ալ, ըսաւ Արամիս:

— Է՛, կ'ուզէ՞ք որ ճշմարտութիւնը խոստովանիմ ձեզի, ե՛ս ալ անանկ, ըսաւ Աթօս:

ԺԴ.

Ճ Ա Կ Ա Տ Ա Գ Ի Ր

Սակայն Միլէտի, բարկութենէն զգլխած, նաւուն կամրջակին վրայ էգ առիւծի մը պէս մոնչելով, փորձուած էր ծով նետուիլ և ցամաք ելլել, վասնզի չէր կրնար վարժուիլ այն գողափարին թէ ա'Սրդանեան նախաաւած էր զինք և Աթօս սպառնալիք ըրած էր ու ինք Ֆրանսայէ կը հեռանար առանց իր վրէժը լուծելու անոնցմէ։ Շատ չքշած, այս գողափարը իրեն համար այնքան անտանելի եղած էր որ ամէն սոսկալի վտանգ աչք առնելով, աղաչեւ էր նաւապետին որ ցամաք հանէ զինքը։ Բայց նաւապետը, որ կ'աճապարէր իր դժուար կացութենէն ազատիլ, քանի որ ֆրանսական և անգլիական զբաժանորներու միջև կը գտնուէր, ինչպէս ջղջիկը մուկերու և թռչուններու միջև, մեծ փոյթ ունէր Անգլիա հասնելու։ Ուստի յամառութեամբ մերժեց հնազանդիլ կանաչի այս քմահաճոյքին, խոտտանալով ուղեւորուհիին թէ ինչպէս որ կարտինալին կողմէ մասնաւորապէս յանձնարարուած էր, զինքը պիտի հանէ Պրըզանտի նաւահանգիստներէն մէկը, Լօռիան կամ Պրէստ, եթէ ծովը և ֆրանսացիները թոյլ տան իրեն։ Բայց հիմակուհիմա, հովը հակառակ կը փչէր, ծովը գէշ էր և նաւը պտոյտներ կ'ընէր։ Շառանդէն մեկնելէն ինը օր ետքը, Միլէտի, իր վիշտերէն և կատաղութենէն տոգոռնած, Ֆինիսդէոի կապառաքոյն եզերքները միայն կը տեսնէր։

Հաշիւ ըրաւ որ Ֆրանսայի այդ կողմը անցնելու և կարտինալին մօտ դառնալու համար առնուազն երեք

օր պէտք էր։ Օր մըն ալ, աւելցուցէք նաւէն ելլելու համար և կ'ընէ չորս օր։ Այս չորս օրն ալ աւելցուցէք ինը օրին վրայ, որով տասներեք օր կորսուած պիտի ըլլար և այդ միջոցին չափ կաբէոր դէպքեր կրնային պատահիլ Լոնտոնի մէջ։ Խորհեցաւ որ կարտինալը անտարակոյս պիտի զայրանար իր վերադարձին համար և հեռապէս աւելի տրամադիր պիտի ըլլար մտիկ ընելու իրեն դէմ անոնց գանգատներուն քան թէ անոնց դէմ իր ամբաստանութիւններուն։ Ուստի թողուց որ նաւը անցնի Լօռիանը և Պոէսդը, և բան մը չըսաւ նաւապետին, որ ինք ալ զգուշացաւ անոր միտքը ձգելէ։ Միլէտի շարունակեց ուրիմի իր ճամբան և ճիշտ այն օրը, ուր Բօրթսմութէն նաւ կը նստէր Ֆրանսա դառնալու համար, Ն. Բարձրութեան պատգամաւորը նաւահանգիստ կը մտնէր յաղթական կերպով։

Բոլոր քաղաքը տարօրինակ շարժումի մը մէջ էր։ Չորս մեծ նաւեր, որոնց շինութիւնը նոր աւարտած էր, ծով իջնուցած էին։ Քարափին վրայ կ'երևար Պրէզանտի կէտը, սովորականին պէս ադամանդներով և գոհարեղէններով փափիւռն, թաղիքէ գլխարկը զաւարտուած ձերմակ փետուրով մը, որ ուսին վրայ փռուած էր։ Գրէթէ իրեն չափ փայլուն սպայակոյտ մը չըջապատած էր զինք։

Չմեռուան այն գեղեցիկ ու հազուագիւտ օրերէն մէկն էր, ուր Անգլիա կը յիշէ թէ արեւ մը կայ։ Տըժգոյն, բայց տակաւին մեծապայծառ արեւը մայրը կը մտնէր հորիզոնին վրայ, իր հրավառ շողերովը ծիրանափայլ ներկելով եօկիւնքն ու ծովը, և քաղաքին աշտարակներուն և հին տուններուն վրայ ձգելով ոսկեգոյն ճառագայթ մը, որ ապակիները կը վառվռէր հրդեհի մը նշոյլին պէս։ Միլէտի, ցամաքին մերձաւորութեան մը նշոյլին պէս։ Միլէտի, ցամաքին մերձաւորութեան պատճառով աւելի առոյգ և աւելի անուշաբոյր եղած

ծովին օգը շնչելով և տեսնելով բոլոր այն անհղ պատ-
րաստութիւնները, զոր վճառներու պաշտօն ունէր,
բոլոր ոյժը այն բանակին, որուն դէմ ինք՝ կին մը՝
առանձին պիտի կռուէր քոնի մը պարկ ոսկիով, մտքէն
ինքզինքը բաղդատեց Յուդիթի, այն սոսկալի հրէու-
հիին հետ, երբ անիկա Ասորեստանցիներուն բանակը
մտաւ և տեսաւ անհամար խուճըր կառքերու, ձիերու,
մարդերու և զէնքերու, զոր իր ձեռքին մէկ շարժու-
մովը պիտի ցրուէր մուխի ամպի մը պէս:

Նաւահանգիստ մտան և երբ նաւը կը պատրաս-
տուէր խորիմի նետել, միակայմ մարտանաւ մը, որ
ահաւորապէս զինուած էր, մօտեցաւ առեւտրական
նաւուն, իբրև եղերապահ, և ծով իջեցուց իր մակոյկը
որ ուղղուեցաւ դէպ ի նաւուն շարժասանդուղը: Մա-
կոյկին մ'ջ կը գտնուէին սպայ մը, դեր-նաւապետ մը,
և ութը թիավարներ: Միայն սպան նաւ ելաւ և ըն-
դունուեցաւ այն բոլոր մեծարանքով, զոր համադրեստը
կը ներշնչէ:

Սպան քանի մը վայրկեան տեսակցեցաւ նաւապե-
տին հետ, միասին բերած քանի մը թուղթերը կար-
դացնել տուաւ անոր և առեւտրական նաւուն պետին
հրամանով, բոլոր նաւաստիները և ուղեւորները կամը-
ջակին վրայ կանչուեցան:

Երբ այս կոչումը եղաւ, սպան բարձր ձայնով
հարցուց թէ երկկայմ նաւը ո՞ր կէ մականցաւ, ո՞ր
ճամբէն եկաւ, ո՞ր հանդիպեցաւ, և նաւապետը այս
բոլոր հարցումներուն պատասխանեց առանց վարանման
և դժուարութեան: Այն ատեն սպան սկսաւ բոլոր ու-
ղեւորները աչքէ անցընել մէկիկ մէկիկ, և Միլէտի
առջև կանգ առնելով, ուշադրութեամբ դիտեց զայն
առանց խօսք մը ուղղելու:

Յետոյ եկաւ նաւապետին քով, քանի մը խօսքեր
ըրաւ և որպէս թէ ա՛լ անկէ ետք նաւը պապրատ էր

իրէն հնազանդելու, հրաման մը տուաւ, զոր նաւազ-
ները գործադրեցին իսկոյն: Այն ատեն նաւը ճամբայ
եկաւ, ուղեկցութեամբ միակայմ մարտանաւին, որ շատ
մօտէն կը նաւարկէր և իր վեց թնդանօթներուն բեր-
նովը կ'սպառնար անոր կողին: Մակոյկն ալ կը հետե-
ւէր նաւին, իբրեւ փոքր կէտ մը անագին զանգուածին
մօտ:

Մինչդեռ սպան կը քնէր Միլէտին, այս վերջինն
ալ, ինչպէս դիւրին է հասկնալ, ակնարկովը լափած էր
զայն: Բայց որչափ որ բոցավառ աչքեր ունեցող այս
կինը վարժուած էր կարգալ սիրտերը անոնց, որոնց
գաղտնիքը գուշակելու պէտք ունէր, այս անգամ իր
առջև գտաւ այնչափ անկարեկիւր դէմք մը, որ իր հետա-
զօտութենէն արդիւնք մը չկրցաւ քաղել: Սպան որ Մի-
լէտի առջև կեցած, լռութեամբ և ուշադրութեամբ
ուսումնասիրած էր զայն, 25-26 տարու կար, սպիտա-
կազոյն դէմքով, բաց կապոյտ աչքերով: Նուրբ և
գեղեցիկ բերանը անշարժ կը մնար իր ուղիղ գիծերուն
մէջ: Յայտուն ծնօտը կը յայտնէր կամքի ոյժը, որ
բրիտանական ռամիկ տիպարին համար յամառութիւն
կը նկատուի սովորաբար: Յետասոյզ ճակատը, որ բա-
նաստեղծներու, ներշնչուած անձերու և զինուորներու
յատուկ է, հազիւ թէ կը հովանաւորուէր կարճ և
ցանցառ մազով մը, որ դէմքին վարի մասը ծածկող
մօրուքին պէս մութ շագանակի աղւոր գոյն մը ունէր:

Երբ նաւահանգիստ մտան, արդէն մութցած էր:
Մշուշը աւելի կը խտացնէր մթութիւնը և քարափին
փարոսներուն և լապտերներուն շուրջը կը կազմէր շր-
ջանակ մը, ճիշտ այն շրջանակին պէս, զոր կ'ունենայ
լուսինը երբ օգը սպառնայ անձրևոտ ըլլալ: Իրենց
չնչած օգը տխուր, խոնաւ և ցուրտ էր:

Միլէտի, այս հզօր կինը, սարսուռ մը կ'զգար ա-
կամայ:

Սպան Միլէտին ծրարները տեսնել ուզեց, և փոխադրել տուաւ մակոյկին մէջ: Եւ երբ այս գործողութիւնը կատարուեցաւ, հրաւիրեց որ ինք ալ մակոյկ իջնէ և ձեռքը երկնցուց:

Միլէտի այս մարդուն երեսը նայեցաւ և վարանեցաւ:

— Ո՞վ էք դուք, պարոն, որ մասնաւորապէս ինձմով զբաղելու բարութիւնը կ'ունենաք, հարցուց:

— Իմ համագլխոտէս հասկնալու էք, Տի'կին, ես անգլիական ծովային սպայ մըն եմ, պատասխանեց և րիտասարդը:

— Բայց վերջապէս, սովորութիւն է որ անգլիական ծովային սպաները ինքզինքնին իրենց հայրենակիցներուն տրամադրութեանը տակ կը դնեն, երբ անոնք Մեծն Բրիտանիոյ մէկ նաւահանգիստը կը ժամանեն, և զանոնք մինչև ցամաք առաջնորդելու չափ առաջ կը տանին կնամեծարութիւնը:

— Այո', Միլէտի, ո՛չ թէ կնամեծարութեան, այլ խոհեմութեան համար սովորութիւն եղած է որ պատերազմի առնէն օտարականները մասնաւոր պահուի մը կը տարուին, որպէս զի կառավարութեան հսկողութեանը տակ գտնուին. մինչև որ կատարեալ անդեկութիւն առնուի անոնց վրայ:

Այս խօսքերը անթերի քաղաքավարութիւնով և կատարեալ հանդարտութիւնով արտասանուեցան, սակայն չկրցան Միլէտին համոզել:

— Բայց ես օտարական չեմ, պարոն, ըսաւ այնպիսի մաքուր չեչտով մը, որ երբեք հնչած ըլլայ Բօրթըմութէն Մանչեսթըր, իմ անունս Լէտի Քլէրիք է և այս ընթացքը...

— Այս ընթացքը ամէնուն համար է, Միլէտի, և ի դուք պիտի փորձէք խուսափիլ անկէ:

— Ուրեմն պիտի հետեւիմ ձեզի, պարոն:

Եւ սպային ձեռքը ընդունելով, սկսաւ իջնել սանդուղէն, որուն ստորտը կ'սպասէր մակոյկը: Սպան անոր ետեւէն իջաւ: Մակոյկին յետակողմին վրայ մեծ վերարկու մը փռուած էր: Սպան այդ վերարկուն վրայ նստեցուց Միլէտին և ինք ալ անոր քով նստաւ:

— Թիավարեցէ՛ք, ըսաւ նաւաստիներուն:

Ութը թիակները ջուրին մէջ ինկան, մէկ աղմուկ հանելով, մէկ հարուած զարնելով և մակոյկը կարծես սրացաւ ջուրին վրայէն:

Հինգ վայրկեան ետքը ցամաքին մօտեցաւ:

Սպան քարափը ցատկեց և ձեռքը Միլէտին տուաւ:

Կառք մը կ'սպասէր:

— Այս կառքը մեզի համար է, հարցոյց Միլէտի:

— Այո', Տի'կին, պատասխանեց սպան:

— Պանդոկը հեռո՞ւ է ուրեմն:

— Քաղաքին միւս ծայրն է:

— Երթա՛նք, ըսաւ Միլէտի:

Եւ կառք նստաւ համարձակօրէն:

Սպան հոգ տարաւ որ ծրարները խնամքով զետեղուին կառքին ետեւը: Այս գործողութեան աւարտելէն ետք, Միլէտին քով նստաւ և դռնակը գոցեց:

Իսկոյն, առանց հրաման մը ստացած ըլլալու և առանց իրեն ըսուելու թէ ո՛ւր պիտի երթար, կառքը պանը մեկնեցաւ որարչաւ և քաղաքին փողոցներուն մէջ մտաւ:

Այսպիսի տարծնակ ընդունելութիւն մը Միլէտին համար խորհրդածութեան առատ նիւթ կը մատակարարէր: Ուստի տեսնելով որ երիտարդ սպան իրեն հետ խօսակցելու տրամադիր չէր երևար բնաւ, կառքին մէկ անկիւնը ընկողմանեցաւ և միտքը ինկած բոլոր երթադրութիւնները մէկիկ մէկիկ քննեց:

Սակայն, քառորդ ժամ ետքը, ճամբուն երկարութեանը վրայ զարմանալով, դէպ ի դռնակը ծռեցաւ տեսնելու համար թէ ո՛ւր կը տանէին զինքը: Ա՛լ տուն չէր տեսնուեր: Ծառեր կ'երևային մութին մէջ, որոնք խոշոր սև ուրուականներու պէս իրարու ետեւէ կը վազէին:

Միլէտի սարսուռաց:

— Բայց քաղաքին մէջ չենք գտնուիր այլ ևս, պարոն, ըսաւ:

Սպան լուսութիւն պահեց:

— Սւեյի հեռուն պիտի չերթամ, եթէ չըսէք թէ ո՛ւր կը տանիք զիս: Ահա կանխաւ կ'իմացնեմ ձեզի, պարոն:

Այս սպառնալիքն ալ անպատասխան մնաց:

— Օ՛հ, սոսկալի՛ բան է աս, պոռաց Միլէտի: Օգնութի՛ւն, օգնութի՛ւն:

Չայն մը չպատասխանեց իրենին: Կառքը շարունակեց վազել արագութեամբ: Սպան արձան մը կը թուէր:

Միլէտի սպային երեսը նայեցաւ այնպիսի սոսկալի արեայատութիւնով մը, որ իր դէմքին յատուկ էր և որ միշտ իր արդիւնքը կ'ուսննար: Մեւթին մէջ աչքերը կը շողային բարկութենէն:

Երիտասարդը անկարեկիւր մնաց:

Միլէտի ուզեց դռնակը բանալ և դուրս ցատկել:

— Զգուշացէ՛ք, Տի՛կին, ըսաւ երիտասարդը պաղորէն: Եթէ վար ցատկէք, կ'սպաննուիք:

Միլէտի տեղը նստաւ փրփրագին: Սպան ծռեցաւ, ինք ալ անոր երեսը նայեցաւ և զարմացաւ որ քիչ մը առաջ այնքան գեղեցիկ եղող այս դէմքը կատաղութենէն այլայլած և գրէթէ քսամներ ի երեսոյթ մը առած էր: Նենդամիտ արարածը հասկցաւ որ պիտի վտանգուէր եթէ թոյլ տար որ իր հոգիին խորը տեսնեն

այսպէս: Ուստի զիմագիծերը փոխեց և հեծկտացող ձայնով մը ըսաւ:

— Յանուն Աստուծոյ, պարոն, ըսէք թէ ինծի դէմ եղած այս բռնութիւնը որի՞ վերագրելու է, ձեզի՞, ձեր կառավարութեան՞ թէ թշնամիի մը:

— Ձեզի դէմ բռնութիւն ընող չկայ, Տիկին, այս եղածը պարզ զգուշութիւն մըն է, զոր ստիպուած ենք ձեռք առնել Անգլիա եկողներուն դէմ:

— Ըսել է որ զիս չէք ճանչնար, պարոն, այնպէս չէ՞:

— Առաջին անգամ է որ ձեզ տեսնելու պատիւը կ'ուսննամ:

— Ձեր պատուոյն վրայ կ'երգնու՞ք որ ինծի դէմ ատելութիւն չունիք:

— Կ'երգնում որ չունիմ:

Երիտասարդին ձայնին մէջ այնքան հանդարտութիւն, պաղարիւնութիւն և նոյն իսկ քաղցրութիւն կար որ Միլէտի ապահովուեցաւ:

Վերջապէս գրէթէ մէկ ժամ ճամբորդելէ ետք, կառքը կեցաւ երկաթեայ վանդակապատի մը առջեւ, որ տըրատեսիլ, յաղթ և մենաւոր դղեակ մը տանող խողովակուոր ճամբայ մը կը փակէր: Եւ որովհետեւ անիւները նուրբ աւազի վրայէն կ'անցնէին, Միլէտի բարձրագոյ մռնչիւն մը լսեց և հասկցաւ թէ ցից եղերքի մը վրայ խորտակուող ալիքներու ձայնն էր:

Կառքը անցաւ երկու կամարներու տակէն և վերջապէս կեցաւ մութ և քառակուսի բակի մը մէջ: Անմիջապէս դռնակը բացուեցաւ, երիտասարդը վար ցատկէր թեթեակի և ձեռքը տուաւ Միլէտիին, որ անոր վրայ կը թնեցաւ ու վար իջաւ բաւական հանդարտ:

— Իրողութիւնը սա է որ կալանաւոր եմ, ըսաւ Միլէտի չորս կողմը նայելով և ակնարկը երիտասարդ սպային վրայ դարձուց խիստ շորհալի ժպիտով մը:

Բայց վստահ եմ թէ երկար պիտի չտեւէ, աւելցուց։
Իմ խիղճս և ձեր քաղաքավարութիւնը երաշխաւորու-
թիւններ են ինծի համար, պարոն։

Այս մեծարանքը ո՛րքան ալ փայփայիչ ըլլար,
սպան չպատասխանեց։ Գօտիէն պզտիկ արծաթէ սուրիչ
մը հանեց, ճիշտ անոր պէս, զոր նաւապետները կը
գործածեն մարտանաւերու մէջ, և երեք անգամ սուրեց
երեք տարբեր եղանակներով։ Ան ատեն քանի մը հոգի-
ներ երեւցան, փրփրալից ձիերը քակեցին և կառքը
ախոռ տառին։

Այն ատեն սպան, միշտ միեւնոյն հանդարտ քաղա-
քավարութիւնով, հրաւիրեց կալանուհին որ տու-
նէն ներս մտնէ։ Միլէտի, միշտ իր ժպտուն դէմքով,
անոր թեւը մտաւ և անցաւ ցած ու կամարածեւ դուռ-
նէ մը, որ միայն վրայէն լուսաւորուած ճամբէ մը կ'ա-
ռաջնորդէր քառանկիւնի մը շուրջը դարձող քարաշէն
սանդուղ մը։ Յետոյ կանգ առին խոշոր դրան մը առջև։
Երիտասարդը իր գրպանէն բանալի մը հանելով մոցուց
փականքին մէջ և դուռը ծանրօրէն դարձաւ իր ծխնինե-
ներուն վրայ և Միլէտիին յատկացած սենեակը երեւ-
ցաւ։

Կալանաւորուհին մէկ ակնարկով դիտեց յարկա-
բաժինը իր ամենափոքր մանրամասնութիւններուն
մէջ։

Սենեակ մըն էր, որուն կահաւորումը թէ բանտի
և թէ ազատ մարդու բնակարանի յարմար էր,
սակայն պատուհաններուն երկաթեայ ձողերէն և դրան
արտաքին պարզունակներէն յայտնի կ'երևար թէ այդ
սենեակը բռնաւ մըն էր։

Այս կնոջ հոգեկան մեծ ոյժը պահ մը տկարացաւ։
Միլէտի ինկաւ թիկնաթոռի մը վրայ, թեւերը խաչա-
ձեւած, գլուխը ծռած և ամէն վայրկեան կ'սպասէր որ
դատաւոր մը ներս մտնէ զինքը հարցաքննելու համար։

Բայց ո՛չ ոք ներս մտաւ։ Միայն երկու երեք ծո-
վային զինուորներ ծրարներն ու սնտուկները բերին,
անկիւն մը դրին ու հեռացան։ առանց բան մը ըսելու։

Սպան այս գործողութիւններուն կը հսկէր այն
միեւնոյն հանդարտութիւնով, զոր Միլէտի շարունակ
տեսած էր անոր վրայ։ Խօսք մը չէր արտասաներ և
ձեռքի շարժումով մը կամ սուրիչի ձայնով կատարել
կուտար իր հրամանները։

Կարծես թէ, այս մարդուն և իր ստորագաններուն
միջև կենդանի բարբարը գոյութիւն չունէր կամ աւե-
լորդ դարձած էր։

Վերջապէս Միլէտի չկրցաւ աւելի երկար ատեն
զսպել ինքզինքը և լուութիւնը ընդհատեց։

— Յանուն Աստուծոյ, պարոն, պառաց, այս ե-
ղածները ի՞նչ կը նշանակեն։ Փարատեցէք կամիւծ-
ներս։ Քաջասրտութիւն ունիմ ամէն վտանգի համար,
զոր կը նախատեսեմ, ամէն դժբախտութեան համար
զոր կը հասկնամ։ Ո՛րք եմ և ի՞նչ եմ այստեղ։ Եթէ
ազատ եմ, ի՞նչ են այս երկաթեայ ձողերը և այս դուռ-
ները։ Եթէ կալանաւոր եմ, ի՞նչ ոճիւր գործեցի։

— Դուք այստեղ ձեզի յատկացած բնակարանին
մէջ կը գտնուիք, Տի'կին։ Հրաման ստացայ նաւէն
առնել ձեզ և այս դղեակը բերել։ Կարծեմ թէ այս
հրամանը կատարեցի զինուորի մը խստութիւնով, բայց
նաև ազնուականի մը քաղաքավարութիւնով։ Հոս կը
վերջանայ, գէթ առայժմ, այն պաշտօնը, զոր պիտի
կատարէի ձեր մօտ։ Մնացածը ուրիշի կը վերաբերի։

— Այդ ուրիշը ո՞վ է, հարցուց Միլէտի։ Զէ՞ք
կրնար անունը տալ ինծի...։

Այս միջոցին սանդուղին վրայ խթաններու աղ-
մուկ մը լսուեցաւ։ Քանի մը ձայնեք անցան ու մարե-
ցան և առանձին մէկու մը քայլերու աղմուկը մօտեցաւ
դրան։

— Այդ ուրիշը ահաւասիկ կուգայ, Տի'կին, ըսաւ սպան, ճամբայ բանալով և յարգանքի ու հպատակութեան դիրքով մը մէկդի կենալով:

Դուռը բացուեցաւ և մարդ մը երևցաւ դրան սեմին վրայ:

Գլխարկ չունէր: Սուրը կախած էր քովընտի և մատներուն մէջ թաշկինակ մը կը ձմռթկէր:

Միլէտի կարծեց մութին մէջ ճանչնալ այս ստուերը: Մէկ ձեռքովը կրթնեցաւ թիկնաթոռին և գլուխը երկնցուց ո'վ ըլլալը հասկնալու համար:

Այն ատեն օտարականը յառաջացաւ ծանր ծանր և քանի' կը յառաջանար ու կանթեղին արձակած լոյսին շրջանակին մէջ կը մտնէր, Միլէտի կը նանանջէր ահամայ:

Յետոյ, երբ այլ ևս ո' և է տարակոյս չունեցաւ:

— Է'հ, ի՞նչ, եղբա՛յր իմ, պոռաց վերջին ծայր ապշած, դո՞ւք էք:

— Այո', գեղանի Տի'կին, պատասխանեց լորտ Ուիննըր կէս քաղաքավար, կէս հեգնական ողջոյն մը տալով, նոյն ինքն եմ:

— Բայց այն ատեն, այս գղեհ'կը...

— Իմա է:

— Այս սենեա'կը:

— Ձե'րն է:

— Ուրեմն ձե'ր կտլանաւո՞րն եմ:

— Դրէ՛ր է:

— Բայց ոյժի ահռելիօրէն չարաչար գործածում մըն է ասիկա:

— Խոշոր բռուր պէտք չեն: Նստինք և հանդարտօրէն խօսինք. ինչպէս կը վայլէ եղբօր և քոյ՞ միջև:

Յետոյ, դէպ ի դուռը դառնալով և տեսնելով որ երիտասարդ սպան իր վերջին հրամաններուն կ'սպասէր:

— Աղէ'կ, ըսաւ, շնորհակալ եմ: Հիմա, առանձին թողէք մեզ, Մ. Ֆելդոն:

ՎԵՐՋ ՉՈՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻՆ

20,000 ՀԵՌԱԳԻՐ

Ա. Ռ.

Ա.Լ.ԵՔԱ. ՏԻՒՄԱ. ՀՕՐ

Անդուգական և Աշխարհահռչակ Վիպագիր Ալէք-
սանտր Տիւմա՝ հազիւ աւարտելու վրայ էր «Երեք Հրա-
ցանակիրներ»ը, ամբողջ Յրանսան դղրդեցաւ. 20,000է
աւելի շնորհաւորական և միանգամայն քաջալերական
հեռագիրներ ստացաւ, որպէսզի չմեռցնէ հերոսները:

Աղեքսանդր Տիւմա Հայր, ժողովրդական այս անու-
րինակ խանդավառութենէն քաջալերուած սկսաւ հրա-
տարակել իւր ՔՍԱՆ ՏԱՐԻ ԵՏՔԸ, որուն որչափ պատ-
մական գլուխ գործոց մը ըլլալը, կարծենք Ընթերցող-
ները կրցին հասկնալ:

Ահա այս վէպն է որ յառաջիկայ շաբթու կ'սկսինք
հրատարակել 16 էջ 10 փր.ի: Փնտռեցէք ամէն Լրա-
գրավաճառներէ:

Արդարեւ, յ
թալու համար է
եւած ըլլալով:

Ղոցը: Լաւաանդութեամբ, ՄԱՏԵՆԱՇԱՐԻ ՆՈՐ ԶԵՌՆԱՐԿԸ
Պօնաօրէն արքա
կը կերակրուէր
քով:

ՔՍԱՆ ՏԱՐԻ ԵՏՔԸ,

”ԵՐԵՔ ՀՐԱՑԱՆԱԿԻՐՆԵՐ՝ ՈՒ

ԱՆՕՐԻՆԱԿ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Կիրքեմպերկ Մատենաշարին Գրաշար-Հրատարակիչները քաջայերուելով “Երեք Հրացանակիրներ”ու գտած անօրինակ ընդունելի թենէն, յառաջիկայ շաբաթուրդէ պիտի սկսին հրատարակել Անգղազական Վիպագիր

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ՏԻԻՄԱ ՀՕՐ

“ՔՍԱՆ ՏԱՐԻ ԵՏՔԸ,”

որ անմիջական շարունակութիւնն է Երեք Հրացանակիրներուն: Քսան Տարի Ետքին մէջ պիտի երեւան դարձեալ Զորս Հրացանակիրները, Ռիչլիէօյի յաջորդ Մազարէն Կարտինալը, Պարսապիկներու կռիւները, որմէ ծնունդ առաւ Ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութիւնը, ինչպէս նաեւ անգլիական յեղափոխութիւնը Մեծն Գրոմ-ուէլի առաջնորդութեամբ, որ յանգեցաւ նոյն ժամանակի Անգլիոմիապետին գլխատուութեան, Էն., Էն., Էն.:

Ընթերցողները, աւելի հետաքրքրութեամբ պիտի հետեւին “Քսան Տարի Ետք”ին, ուր տ’Արդանեան, Աթօս, Բօրթօս և Արամիս մեծ դեր պիտի ունենան Վերը յիշուած պատմական խոշոր դէպքերուն մէջ:

100 ~

Եր	№	270/10
ՄԱԴ	Մ	100
43	Ո	100
ԿՕՄԻՏԵ		

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0315352

5617